

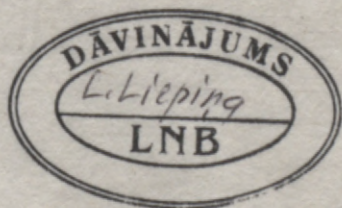
82-3
L 302

Platons

VALSTS

PAGĀTNES
DOMĀTAJU
DARBI

SĒRIJA „AVOTS”

82-3
L 302

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

L
1

22478

Platons

VALSTS

RĪGA «ZVAIGZNE» 1982

1F
87.3
PI 270

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0306055456

Platonis Dialogi
ex recognitione
C. Fr. Hermannii
vol. IV (editio stereotypa)
Lipsiae, B. G. Teubneri, MCMXI

Objektīvā ideālisma pamatlicējs šajā dialogā atainojis ideālu aristokrātisku valsti, kurā pastāv darba dališana un kārtu nevienlīdzība; autors centies detalizēti iztirzāt dažādus valsts funkciju un cilvēku savstarpējo attiecību aspektus. Uz šā darba atzinumiem ir pamatojušies un pamatojas dažādi ideālistiski uzskati par valsts iekārtu, valsts tiesībām utt.

Grāmata paredzēta studentiem, pasniedzējiem, kā arī tiem lasītājiem, kuri interesējas par valsts teorijas ģenēzi.

Izdevniecība «Zvaigzne» minēto aperējumu laiž klajā pagātnes izcilo domātāju darbu sērijā «Avots».

No sengrieķu valodas tulkojis *Gustavs Lukstiņš*
Tulkojumu rediģējusi
un atsevišķu nodaļu pārstāstu veidojusi *Ināra Ķemere*

**PLATONA DIALOGS «VALSTS»
GALVENĀS PROBLĒMAS UN JĒDZIENI**

Tā kā sīkākas ziņas par Platona dzīvi un filozofiju kopumā mēs sniedzām jau 1980. gadā izdevniecības «Zvaigzne» «Avota» sērijā iznākušo dialogu «Menons» un «Dzīres» priekšvārdā, te mēs pārsvarā iztirzāsim tieši tās problēmas, kas skar dialogu «Valsts».

Sis sacerējums ieņem īpašu vietu pārējo Platona darbu vidū. Apjoma ziņā tas tikai mazliet atpaliek no visgarākā dialoga «Likumi». Izcils šis darbs ir arī iztirzāto problēmu daudzveidības un domu bagātības ziņā. Te no Platona brieduma perioda uzskatu un vērtību kritēriju aspekta iztirzāti gan eksistences, gan izziņas, gan arī ētikas, estētikas un sabiedriski politiskie jautājumi (te piebildīsim, ka kosmoloģijas problēmas daudz pamatīgāk apskatītas dialogā «Timajs», bet dialektikas jautājumi — sacerējumos «Parmenīds» un «Sofists»). Dialogā «Valsts» lieliski parādīta pētnieka domas virzīšanās, tās apmulsums un likloču ceļi atgriežoties un atkārtojoties, nonākšana pie precīziem formulējumiem un izteiksmes. Sis dialogs ir ne tikai teorētisks valsts un tiesību jautājumu apskats, — zināmā mērā tas ir arī praktisks orientieris varbūtējiem ideālas valsts dibinātājiem, kaut gan šādā aspektā tajā rodami arī daži maz izstrādāti jautājumi.

Platona dzīves laikā (427—347 p. m. ē.) visas sengrieķu polisas satricināja smagi ekonomiskie, sociālie un politiskie notikumi. Platona dzimtā polisa — Atēnas V gs. vidū bija bagātākā un ietekmīgākā sengrieķu valsts, taču Peloponēsas kara (431—404 p. m. ē.) rezultātā tās saimnieciskā un politiskā loma citu valstu vidū

ievērojami samazinājās, joprojām saglabājoties Atēnu kā kultūras centra nozīmei. Sajā laikā turpināja pieaugt vergu skaits un to īpatsvars ražošanā. V gadsimta pirmajā pusē p. m. ē. liela daļa vergu — pa vienam vai pa diviem — piederēja daudziem sīkiem vergturiem, kas viņus galvenokārt izmantoja smagāko mājsaimniecības darbu veikšanā. IV gadsimtā p. m. ē. daudzas sīko vergturu ģimenes nonāca nabadzībā un vairs nevarēja atļauties izmantot vergu darbu. Tad arvien lielāka vergu daļa nonāca nedaudzu lielpašnieku rokās un viņus izmantoja lielākoties amatnieku darbnīcās, celtniecībā vai arī iznomāja darbam valsts akmenslauztuvēs, svina un sudraba raktuvēs, dažādos transportdarbos utt.

Vergu koncentrācija un stiprāko valstu nemitīgā cīņa par noteicošo lomu jeb, kā jau toreiz teica, par hegemoniju, mudināja polisas uzturēt spēcīgas armijas, turklāt ne tikai kara laikā. Karavīru rindās meklēja iztiku arī daļa nabadzībā nonākušo iedzīvotāju. Armijas apgāde kā smags slogs gūlās uz visiem iedzīvotāju slāņiem, bet daudzu zemnieku dēlu ilgstošais karadienests un piedalīšanās karos veicināja zemnieku saimniecību izputēšanu un lauksaimniecības pagrimumu. Arvien plašāk armijās iesaistīja profesionāļus — algotņus. Viņi gan labi prata lietot ieročus un bija paraduši nogalināt cilvēkus, bet viņiem bija svešas patriotisma jūtas un arī kara laikā viņi galvenokārt domāja par algu un par iespējamo kara laupījumu.

Riskantas politiskās kombinācijas un militārās avantūras, kuru rosinātāji bija laupījuma kārie bagātīgie tirgotāji, bieži guva pilsētas nabadzīgo un deklasēto slāņu dedzīgu atbalstu. Šauru egoistisku grupējumu interešu izvirzīšana pāri citu polisas iedzīvotāju un visas valsts interesēm arvien vairāk kļuva par normu politiskajā dzīvē. Vienlaikus auga iedzīvotāju neuzticēšanās valstu vadītājiem. Valsts apvērsumi, politisko pretinieku nogalināšana vai padzīšana, kukuļņemšana un netaisnas tiesas spriešana šajā laikā kļuva par ikdienas parādībām.

Peloponēsas kara laikā un pēc tā grieķu polisu savstarpējām attiecībām raksturīga ārkārtīga nestabilitāte. Spēcīgākās valstis — Sparta, Atēnas, Tēbas, Korinta un vairākas citas — cīnījās par dominējošu stāvokli, bet ikvienas polisas panākumi tūdaļ izraisīja pārejo valstu, arī līdzšinējo sabiedroto polisu aktīvu pretdarbību. Sa-

kauto grieķu polisu iedzīvotājus bieži pārdeva verdzībā. Notikumiem Grieķijā vērīgi sekoja militāri vājā, taču bagātā Persijas lielvalsts, kas par visu vairāk baidījās no tā, ka grieķu polisas varētu apvienoties vienā lielā un stiprā valstī. Tādēļ persiešu aģenti vienmēr deva naudu tiem, kuri gatavojās sākt jaunu karu grieķu valstu starpā, lai novājinātu stiprāko no tām. Vakardienas sabiedrotie īsā laikā kļuva par nīkniem ienaidniekiem, bet drīz no jauna sabiedrojās, lai cīnītos pret kādu citu ienaidnieku. Galēja bezprincipialitāte un tuvredzīgs konjunktūrisms IV gs. pirmajā pusē un vidū p. m. ē. dominēja gandrīz visu grieķu valstu politikā un laika gaitā noveda pie Maķedonijas uzkundzēšanās visām Grieķijas polisām.

Apstākļos, kad neviens nebija drošs par savu mantu, brīvību un dzīvību, radās dažādas teorijas, kuru veidotāji centās rast izskaidrojumu sabiedriskajiem procesiem un deva dažādas rekomendācijas vai ar savu paraugu rādīja, kā cilvēkam vajadzētu dzīvot.

Pirmā sistemātiskā un vispusīgi argumentētā šādu teoriju vidū bija Platona mācība, kas sabiedriskos jautājumus iztirzāja ciešā saistībā ar citām sakarībām un problēmām pasaulē un pauda noraidošu attieksmi pret visām sava laika un nesenās pagātnes grieķu sabiedrības valstiskās organizācijas formām.

Dialogs «Valsts» noteikti nevar būt reālas sarunas pieraksts. Lai arī cik daudz brīva laika bija turīgajiem atēniešiem un lai arī cik ļoti viņi būtu nodevušies dažādu jautājumu apspriešanai, tik koncentrēti un sistēmiski domāt, vienlaikus paturot prātā gandrīz neierobežoti plašo iztirzājamo jautājumu loku un daudzās novirzes no galvenās tēmas, viņiem nebija iespējams. Saskaņā ar sižetu saruna notikusi dievietes — trāķiešu Artemidas — Bendidas svētkos, pēc svētku gājiena, kas visticamāk varēja būt priekšpusdienā, un pirms vakarā paredzētā skrējiena ar lāpām. Sādā, nepilnu dienu ilgā dialogā tā dalībnieki ne tikai nevarētu izdomāt, ko runāt, bet nevarētu izrunāt arī jau gatavu tekstu, pat ja runātu hokeja spēles komentētāju tempā. Tādēļ, pēc autoritatīvu pētnieku domām, arī izcili apdāvinātam domātājam un pieredzējušam literātam, kāds šajā laikā bija Platons, dialogu «Valsts» bija iespējams sacerēt tikai vairāku gadu vai pat gadu desmitu gaitā. Neizslēdzot iespēju, ka daudzi dialogā iztirzātie jautājumi kādreiz varēja būt skarti Sokrata un

viņa skolnieku, citu atēniešu vai Platona radu un draugu sarunās, jāapzinās, ka arī šādā gadījumā autors šīs sarunas tiktāl pakļāvis sava sacerējuma sižetam, tik pilnīgi sakausējis ar savu pārdomu rezultātā gūtajām atziņām, argumentiem un pretargumentiem, ka tās uzskatāmas vienīgi par mākslinieciskā tēlojuma līdzekli. Arī dialogā darbojošās personas, kaut gan tām piešķirti Atēnās kādreiz Platona jaunības gados reāli dzīvojušu cilvēku vārdi, te jāuzlūko vienīgi kā literāri tēli. Vairums pētnieku uzskata, ka lielākā dialoga daļa sarakstīta IV gadsimta 70. vai 60. gados p. m. ē., tātad periodā, kad Platons gatavojās otro vai trešo reizi doties uz Sirakūzām, cerēdams tur īstenot savus sabiedrības pārkārtošanas plānus. Vienlaikus ir precīzi zināms, ka Sokrats miris 399. gadā p. m. ē., bet Kefals, kura mājā it kā notiek saruna, — 404. gadā p. m. ē.

Dialoga centrālā persona, tāpat kā gandrīz visos Platona dialogos, ir Sokrats. Kaut kādā mērā dialoga atziņas varētu būt arī dažu vēsturiskā Sokrata uzskatu attiecinājums uz tām problēmām, kādas Platons tik detalizēti un tādā sarežģītības un savstarpējo kopsakarību pakāpē izvirzījis ilgi pēc sava skolotāja nāves. Metodes, kādas vēsturiskais Sokrats lietojis galvenokārt ētikas problēmu iztīrīšanai, Platons izmanto un izstrādā daudz plašāk, cenzdamiem nonākt pie viengabalaina objektīvi ideālistiska pasaules uzskata. Tomēr kopumā jāatzīst, ka dialoga Sokrats pauž tos uzskatus, kādi Platonam darba sarakstīšanas laikā šķituši vispareizākie, kaut gan vietumis, ievērodams literārā žanra prasības, viņš no tiem it kā distancējies.

Arī pārējie dialoga varoņi tā vai citādi pauž Platona pārdomu vai šaubu rezultātus, tikai citā rakursā. Dažkārt gan viņi lielākoties gatavo tiem ceļu, izvirzot iebildumus, kuru atspēkošanas gaitā Sokratam ir ieganss detalizētāk un niansētāk formulēt pašam savas domas. Sokrata koncepcijas it kā vājo vietu un iekšējo pretrunu īpaši sīka izgaismošana dialoga gaitā atbrūņo daudzus tās iespējamos pretiniekus. Te gan jāpiebilst, ka visi dialoga dalībnieki, arī tie, kas polemizē ar Sokratu, savas domāšanas metodoloģiskos principus pilnīgi pieskaņojuši viņa viedoklim. Šādā polemikā, kur kaujas lauku un arī ieroču veidu izraudzījies Sokrats, viņš gūst vienu spožu uzvaru pēc otras. Daudzos gadījumos šajā, tāpat kā citos Pla-

tona dialogos, Sokrata sarunas biedriem ir tikai rezonatora loma — viņi ar izbrīna, piekrišanas vai uzmundrinājuma saucieniem padara dzīvākus citādi samērā smagos un grūti apjēdzamos Sokrata abstrakto domu izklāstus.

Līdzās Sokratam sarunā samērā aktīvi piedalās Platona vecākie brāļi Adeimants un Glaukons. Kā vēsturiskas personas viņi nav paveikuši neko nozīmīgu, un mūsdienās zināmi gandrīz vienīgi no Platona sacerējumiem (viņu vārdi minēti arī Sokrata aizstāvēšanās runā un dialogā «Parmenīds»). Platona laikabiedrs Ksenofons savās atmiņās par Sokratu raksta, ka Sokrats esot atrunājis Glaukonu no piedalīšanās politiskajā dzīvē.

Dialogs «Valsts» noris cienījama sirmgalvja Kefala mājās. Kefals dzimis Sicīlijā, pēc Perikla uzaicinājuma ap 434. gadu p. m. ē. pārcēlies uz Atēnām, miris 404. gadā. Viņa vecākais dēls Polemarhs, kas piedalās sarunā, aizgāja bojā Trīsdesmit tirānu valdīšanas laikā Atēnās (404—403 p. m. ē.), kad viņam lika izdzert indi, neizvirzot nekādu apsūdzību. Kefala otrajam dēlam Līsijam, kurš klausās Platona atainotajā sarunā, bet pats tajā aktīvi nepiedalās, Trīsdesmit tirānu laikā izdevās aizbēgt no Atēnām, un vēlāk viņš kļuva par ievērojamu oratoru. Arī dialoga dalībnieks Trasimahs no Halkēdonas ir vēsturiska persona — Atēnās ieceltojs sofists. Viņa uzskatiem raksturīga vispārpieņemto morāles normu ignorēšana, patvaļas un stiprākā tiesību apoloģētika. Dialogā viņš tēlots kā ļoti pašpārliecināts cilvēks, kas stūrgalvīgi turas pie savas pārliecības. Tajā pašā laikā viņš ir ļoti izglītots, ļoti atjautīgs un spēj skaidri un niansēti formulēt savas domas tiklab īsās replikās, kā arī garākos izteicienos. Vārds Trasimahs tulkojumā no sengrieķu valodas nozīmē «pārdrošs cīnītājs». Līdzība starp šā sofista politiskajiem uzskatiem un vārda etimoloģisko nozīmi, protams, ir tikai gadījuma sakritība.

Domu spriegums dialoga «Valsts» daļās nav vienāds. Tik bagātīga un neviendabīga materiāla pārkārtošana vienam sižetam bija iespējama vienīgi ar daudzām pārejām. Tomēr arī vienas problēmas apspriešanas ietvaros visi jautājumi nav vienlīdz nozīmīgi. Daudzo blakusjautājumu iztīrīšanas gaitā teorētisko līmeni nevarēja noturēt tikpat augstu, kā risinot fundamentālas problēmas. Jāņem vērā arī tas, ka darbam vairākos aspektos ir novatorisks

raksturs. Daudzas filozofijas problēmas dialogā ir ne vien pirmo reizi iztirzātas, bet arī pirmo reizi izvīrītas. Bet, risinot kādu uzdevumu pirmo reizi, arī izcili pētnieki līdzās ievērojamiem veikumiem dažkārt darījuši sīkus darbiņus, kam it kā nebūtu tiesības ieņemt paliekošu vietu zinātnes vēsturē, taču kurus gandrīz nav iespējams atdalīt no to veicēju lielajiem sasniegumiem.

Grieķu filozofijas pirmajā, tā saucamajā pirmssokrata periodā domātāji meklēja atbildes galvenokārt uz jautājumiem par to, kas ir fizikālā pasaule, kā tā veidota un no kā tā sastāv, dažkārt interesējoties arī par atsevišķiem izziņas jautājumiem. Ētikas, estētikas un sabiedriski politiskie jautājumi šā perioda filozofu darbos lielākoties skarti tikai garāmejojot un, ja arī minēti, tad jau kā gatavas konstatācijas vai rekomendācijas.

Sākot ar sofistiem un Sokratu, par filozofijas galveno pētīšanas objektu kļuva cilvēks, viņa uzskati, tikumi, viņa kultūras daudzveidīgās izpausmes, to skaitā it īpaši valoda, cilvēka sabiedriskā un politiskā dzīve. Filozofi šajā laikā sāka interesēties ne tikai par izziņas un it īpaši domāšanas procesa rezultātiem, bet arī par pašu šo procesu gaitu, par iespējamām novirzēm un kļūdām izziņas gaitā, par sakarībām starp cilvēka teorētiskajiem secinājumiem un praktisko rīcību jeb, citādi sakot, par rīcības motivāciju.

Nozīmīgs bija sofistu iesāktais un Sokrata, kā arī Platona turpinātais darbs ar vārdu, kas tika veikts ļoti daudzveidīgi: gan kā vārda etimoloģiskā interpretācija, gan kā semantiskās nozīmes analīze, gan kā vārda tiešās un pārnestās nozīmes pretstatīšana, gan arī kā dažādu vārdu tropu skaidrošana. Vārds, izkustināts no ikdienas utilitārās inerces, ieguva jaunu dinamiku. Tas deva iespēju aktualizēt tiklab vārda potenciālo elastību un daudznozīmību, kā arī etimoloģisko pamatjēgu. Šis jautājums sīkāk iztirzāts S. Averinceva rakstā «Классическая греческая философия как явление историко-литературного ряда», kas ievietots krājumā «Новое в современной классической философии». — М.: Наука, 1979.

Tomēr jāpiebilst, ka, pētidami vārdu un dažādu izteicienu jēgu, sofisti bieži vien to tālāk attīstīja vienpusīgi, pārspīlēdami un absolutizēdami tikai vienu jēgas aspektu un pamezdami novārtā pārējos aspektus. Cenzdamies no-

nākt pie risinājumu galējām konsekvencēm, viņi dažkārt filozofijā nonāca pie deformētiem, bet tiesu runās pat pie apzināti falsificētiem secinājumiem.

Pret sofistu relativismu pirmais uzstājās Sokrats, kritizējams viņu subjektīvo ideālismu un nekonsekvences no objektīvā ideālisma pozīcijām. Platons turpina šo līniju. Viņš piekrit tiem, kas materiālās lietas uzskata par mainīgām, nestabilām, nepilnīgām, zūdīgām. Dialoga «Valsts» 7. grāmatas sākumā viņš pats raksturo tās kā ēnas. Taču Platons nesamierinās ar subjektīvistiskiem, relativistiskiem vai agnostiskiem secinājumiem. Izstrādājot un attīstot Sokrata viedokli, attiecinot to uz arvien plašāku loku, viņš pauž uzskatu, ka pasaulē gan esot kaut kas stabils un nepārejošs, taču šis stablais jāmeklē nevis jutekliski tveramajās lietās, bet gan vispārīgajos jēdzienos — idejās, kas veidojot citu, augstāku un krāšņāku pasauli, kas cilvēku jutekļiem neesot tverama: tā tverama tieši prātā — inteligībli.

Platona mācība balstās uz abstraktās domāšanas līmeņa pārspilēšanu izziņā un viena abstraktā domāšanas elementa — jēdziena — absolutizāciju. Tomēr jāatzīst, ka Platons savus uzskatus — kaut arī zinātnes tālākās attīstības gaitā tie nav apstiprinājušies — pastarpinājis ar labākajiem sava laika zinātnes un kultūras sasniegumiem, tādēļ viņa darbiem ir paliekoša vieta cilvēces domas augstāko sasniegumu vidū.

Daudzos jautājumos Platons savas uz jēdzienu absolutizāciju balstītās koncepcijas projicē atpakaļ uz juteklisko pasauli, un tās nonāk konfrontācijā ar sengrieķu materiālistu viedokli. Tādēļ kopš šā laikposma ir pamats, kā norāda V. I. Leņins, runāt par divām galvenajām līnijām filozofijā. Vienas, materiālistiskās līnijas izcilākais pārstāvis bija Dēmokrits (ap 460—370 p. m. ē.), bet otras, ideālistiskās — Platons. Dēmokrita atomistiskais materiālisms daudz lielāku uzmanību veltīja materiālās, jutekļiem tveramās, objektīvās pasaules likumsakarību noskaidrošanai. Arī turpmākajos gadsimtos Dēmokrita uzskati snieguši daudz rosinājumu zinātniekiem. Taču jāatzīst, ka Platona objektīvais ideālisms attiecīgajā periodā vairākos aspektos bija ievērojams solis uz priekšu filozofijas attīstībā, kaut gan daži Platona atzinumi, it īpaši viņa sekotāju izvērsti līdz galējām konsekvencēm, veda projām no zinātnes.

Dialogā «Valsts», tāpat kā vairākos citos Platona darbos, samērā reljefi jaušams, ka filozofa doma aizsteigusies priekšā sava laika valodas attīstības līmenim. Apskatāmajā periodā grieķu valodā vēl nebija nostabilizējusies viennozīmīga terminoloģija abstraktu filozofisku jēdzienu izteikšanai. Tie bija jāformulē vai vismaz jākonstatē to saturs un apjoms, ja tos izteica ar ikdienas sarunu vārdiem. Risinot šo uzdevumu, bija jāmin daudz piemēru, taču tie savukārt vietumis pazemina domas abstrakcijas līmeni un padara gausāku sižeta pamatlīnijas virzību.

Tajā pašā laikā jāatzīst, ka filozofs pamanījis cilvēkā ļoti smalkas ētiska vai psiholoģiska rakstura nianšes, detalizēti pievērsies dažādu sabiedrisko procesu norises savdabībām, bet valodā nav bijis specifisku vārdu, lai šos konstatējumus un atzinumus fiksētu precīzi.

Sabiedrības agrīnā attīstības līmenī, kad visbiežāk bija jāizšķir vienīgi tas, ko darīt un ko nedarīt, lai rīcība atbilstu jau gataviem, tradicionāliem kritērijiem, plašas nozīmes jēdzieni bija ļoti derīgi. Turpretī attīstītas sabiedrības apstākļos garīgā dzīve (vismaz izglītotajiem grieķiem) bija kļuvusi ļoti diferencēta un daudzskaldņaina. Tad cilvēki, jo sevišķi turīgāko aprindu pilsoņi, sāka sevi apzināties ne vien kā tādu savas ģimenes vai savas dzimtas sastāvdaļu, kuras sabiedriskā loma līdz sīkām detaļām jau ieprogrammēta visās sabiedrības tradīcijās, aizspriedumos, uzvedības normās utt., bet arī kā individualitāti, kurai pašai piemīt darbības iniciatīva un ir tiesības izteikt savu, pat no visiem citiem atšķirīgu viedokli. Tiesa gan, Platona laikā šādas tendences vēl tikai veidojās un viņam, kā tas redzams arī šajā dialogā, tās nepavisam nelikās simpātiskas.

Individuālā apziņa sākotnēji visbiežāk izpaudās nevis kā jaunu garīgu vērtību radīšana, bet gan kā pastāvošo morāles principu un sadzīves normu apšaubīšana vai noliegšana, vai nu tās vienkārši atmetot (kā Diogens), vai arī izmantojot šaubas par tām savas amorālās rīcības attaisnošanai (kā, piemēram, Alkibiāds). Tikai ļoti retos gadījumos (iespējams, ka tā darījis Sokrats) novēršanās no tradīcijas bija ceļš uz augstākiem tikumības principiem.

Tipiskākie savu uzskatu originalitātes sludinātāji tajā laikā bija sofistī, bet viņu patvaļīgie domu gājieni Platonā izraisīja tikai nicinājumu. Taču viņš izeju saredzēja

nevis visu cilvēku izglītošanā, kas mazinātu sofistu iespējas ļaunprātīgi izmantot savu zināšanu pārākumu, bet gan individualitātes jaunā pakļaušanā, tiesa gan, nevis ģimenes, bet gan valsts stingrai aizbildniecībai un kontrolei. Tomēr tikai individuālās grieķu vergtura personības attīstība, kas vissekmīgāk norisa tieši Platona nīstās demokrātijas apstākļos, darīja iespējamu tā laika filozofijas uzplaukumu, arī Platona antidemokrātiskās filozofijas veidošanos. Taču tad, kad šis uzplaukums bija sācies, izrādījās, ka daudzi apjomīgi un daudznozīmīgi vārdi vairs nespēj adekvāti atspoguļot nedz atsevišķā cilvēka, nedz visas sabiedrības daudzveidīgās dzīves norises, savstarpēji pretrunīgās tieksmes, noskaņas un ilūzijas.

Šāda domāšanas un valodas izkoptības līmeņu nesaskaņa, kuru Platons un citi tā laika filozofi centās mazināt, veidojot jaunus jēdzienus un precizējot to apjomu, iespējams, ir viens no galvenajiem cēloņiem, kādēļ Platons vissarežģītāko un novatoriskāko jautājumu risināšanā labprātāk lietojis mākslinieciska tēlojuma nekā zinātniska traktāta formu. Niansējot vai sniedzot jaunā interpretācijā tradicionālos sengrieķu mītus, no citām tautām aizgūtus leģendārus nostāstus, sacerot jaunus mītus, fabulas un alegorijas, Platons radis iespēju padarīt saviem klausītājiem un visu turpmāko paaudžu lasītājiem saprotamus vai vismaz apjēdzamus tādus savu domu gājienus, kuru izteikšanai diskursīvi loģiska pierādījuma formā tā laika grieķu valodā vēl nebija piemērotu līdzekļu. Turklāt no mūsdienu lasītāja viedokļa jāatzīst, ka gadījumā, ja Platona dialogi būtu sarakstīti, nelietojot mākslinieciskās tēlošanas paņēmienus, tos lasīt, iespējams, būtu vēl grūtāk nekā dažus gadu desmitus vēlāk sarakstīto Aristoteļa «Metafiziku».

Lasot dialogu «Valsts», nevaram nejust, ka tā atsevišķo daļu uzbūvē un visa dialoga kompozīcijā nav regularitātes; doma virzās dažāda satura sarunu gaitā ar pārtraukumiem, iestarpinājumiem un atkātojumiem, radot nesisistemātiska izklāsta iespaidu. Kompozicionālā nepārskatāmība lielā mērā izskaidrojama ar to, ka autors pie šā darba atsevišķajām problēmām strādājis dažādos sava mūža posmos un viss dialogs kopumā palicis tikai daļēji noapaļots. Taču sava nozīme šajā ziņā ir arī autora izvēlētajai izklāsta formai. Nepiespiestas sarunas, kuru dalībniekiem piemīt patiesa zinātkāre un vēlēšanās tuvoties

patiesībai un kuru gaitā gandrīz ikviena jautājuma risinājums tūdaļ izvirza nākamo vai pat vairākus nākamus jautājumus, Sokratam raksturīgā ļoti brīvā disputēšanas metode un arī tas ļoti plašais jautājumu loks, ko sengrieķu domātāji, arī Platons, saistīja ar valsti, tās iekārtu un pilsoņu dzīvi valstī — visi šie faktori kopā veidojuši darba struktūru un ietekmējuši to nenoteiktības virzienā. Tajā pašā laikā darbā skaidri jūtama tendence disciplinēt domu un virzīt izziņu no šķietami skaidrā, bet virspusējā līmeņa, pie dziļākām un vispārīgākām atziņām. Daudzus jautājumus, kas risināti pirmajās piecās dialoga grāmatās, var īsti labi apjēgt un saprast vienīgi pēc tam, kad iepazītas arī pārējās grāmatas, kad izsekotas daudzās atkāpes no iesāktās tēmas un notikusi atgriešanās pie tās. Tādēļ, lai dziļi izprastu dialogu, tas jālasa vairākas reizes.

Problēmu daudzveidība, sarežģītais to izklāsts un risinājums padara grūtu arī dialoga teorētiskā satura īsu atstāstīšanu. Šeit iespējams minēt vienīgi pašas galvenās dialogā iztirzātās problēmas un svarīgākās atziņas par tām.

Dialoga tematiskā pamatievirze ir ideālas valsts projekta iztirzājums, bet idejiskais pamats — taisnīguma problēma. Taisnīgums, pēc Platona uzskatiem un Platona formulējumā, ir ne tikai atsevišķa pilsoņa un valsts laimes priekšnosacījums, bet arī valsts vienotības, t. i., esamības garantija un ideālās valsts struktūras pamatprincips. Ar taisnīguma problēmu Platons tā vai citādi saista visas pārējās problēmas — ne tikai sociāli politiskās un valsts teorijas, cilvēku savstarpējās attiecības, izglītību un audzināšanu ideālajā valstī, mākslas lomu sabiedrībā utt., bet arī jautājumu par visu lietu īstenajiem cēloņiem un par visaugstāko cēloni — labā ideju, jautājumu par cilvēka dabu, par cilvēka dvēseli un tās izziņas spēju, par dvēseles un ķermeņa attiecībām, par dvēseles iemājošanu cilvēka ķermenī un tās likteni pēc cilvēka nāves. Daži šāda rakstura jautājumi dialogā iztirzāti ļoti plaši.

Virsraksts «Valsts» [*politeiā*] tik daudzveidīgam jautājumu klāstam šķiet pārāk šaurš, taču te jāņem vērā vismaz divi apstākļi: pirmkārt, sengrieķu vārds *politeiā* valsti apzīmē lielākoties struktūras jeb konstitucionālas iekārtas aspektā, nevis noteiktas teritorijas aspektā, otrkārt, tā laika Grieķijā pilsoņu sabiedriskās piederības apziņa parasti nespiedzās tālāk par savas polisas ietva-

riem. Šī, nevis identifikācija ar dzimto pilsētu, t. i., valsti, un valsts struktūras projicēšanu uz visām pārējām dzīves nozarēm bija pavirzījusies tik tālu, ka daudzi grieķu domātāji to uzskatīja par universālu shēmu un lietoja tiklab kosmisku, kā arī ģimenes vai individuālā cilvēka apziņas problēmu risināšanā. Arī Platona politiskā teorija cieši savijas ar ētikas, psiholoģijas un daudziem citiem tematiem, turklāt saskaņā ar viņa koncepciju valsts un cilvēka dvēseles struktūrai ir viens un tas pats modelis.

Šķiet, ka pats Platons dialogu nav iedalījis grāmatās, — to veikuši viņa darbu pārrakstītāji un sistematizētāji jau pēc autora nāves. Iztirzāto tematu robežas vietumis aptuveni sakrīt ar grāmatu ietvariem, bet daudzos gadījumos sniedzās pāri tiem.

I grāmatā ir ievads, kurā iepazīstamies ar dialoga dalībniekiem un vispārējo situāciju. Te izvirzās arī jautājums, kas ierosina disputu, proti, jautājums par taisnīguma būtību un definīciju, kā arī par tā vietu un jēgu valstī. Sākumā tiek aplūkotas dažas taisnīguma ārējās izpausmes, bet pēc tam (jau nākamajās grāmatās) sarunas dalībnieki pamazām noskaidro šā jēdziena dziļāko nozīmi, saturu un vietu citu jēdzienu vidū.

II, III un IV grāmatā pamatvilcienos ieskicēts ideālās valsts projekts. (Jāpiebilst, ka jautājumi, kas attiecas uz ideālo valsti, tādā vai citā aspektā nav skarti vienīgi astotajā grāmatā.) Sākotnēji sarunas dalībnieki spriež par valsts izveidošanās elementārajiem priekšnosacījumiem — par darba dalīšanas nepieciešamību un tai atbilstošo sabiedrības locekļu iedalījumu grupās vai kārtās. III grāmatā Platons min kādu fenīciešu mītu, ka visi cilvēki esot Zemes bērni, bet Zeme, viņus radīdama, vienu cilvēku asinīm piejaukusi zeltu, citu — sudrabu, bet vēl citu — varu vai dzelzi. Tāpēc cilvēki jau no dzimšanas esot atšķirīgi, un līdz ar to viņu uzdevumi un pienākumi valstī nevarot būt vienādi. Valsts pastāvēšanai, pēc Platona domām, vajadzīgi trīs sabiedrības slāņi: 1) amatnieki un zemkopji; 2) kareivji jeb sargi; 3) sabiedrības pārvaldītāji jeb filozofi. Ikvienai no šīm kārtām atbilstoši tajā ietilpstošo cilvēku spējām un tieksmēm jāveicot savi specifiski uzdevumi. Platons šos uzdevumus stingri diferencē un norobežo. Valsts, pēc viņa domām, būšot vienota un stipra vienīgi tad, ja ikviens veikšot tos uzdevumus, kuriem radīts jau no dabas. Trīsdaļīgu hierarhiju Platons

atzīst ne tikai valsts sociālajā struktūrā, bet arī ikviena atsevišķā cilvēka dvēseles uzbūvē. Dvēseles trīs daļas (sākot ar augstāko) esot šādas: 1) prāts [*nūs*]; 2) niknums jeb dedzība [*thymoeidés*]; 3) iekāres [*epithymíai*]. Harmonisku un veselīgu cilvēku varot veidot tikai tāda šo daļu saskaņa, kad valdot prāts. Harmonisks, iekšēji saskānīgs cilvēks, pēc Platona koncepcijas, ir korelatīvs vienotai un saskanīgai valstij, ko sarunas dalībnieki atzīst par ideālu.

V, VI un VII grāmatā saruna nevis turpina IV grāmatas beigās iztīrāto jautājumu risināšanu, bet gan atgriežas pie jau agrāk (IV grāmatas 3. nodaļā) izteiktās domas par sievu un bērnu kopību, kā arī par īpašuma kopību iecerētajā valstī. Šajā sakarībā Platona tēlotais Sokrats min tikai sabiedrības augstāko slāņu — valdītāju un sargu dzīves veidu. Jau Aristotelis konstatēja, ka Platona attieksmē pret trešā slāņa — amatnieku un zemkopju dzīves veidu nav skaidrības. Platona tēlotā Sokrata izturēšanās pret šī jautājuma apspriešanu — dažādas atrunas, vilcināšanās, nevēlēšanās tos iztīrāt — rāda, ka šis projekts arī tā autoram licies ne tikai novatorisks, bet arī ļoti problēmisks, un viņš bažījies, ka laikabiedriem tas būs nesaprotams. Te jāpiebilst, ka Platona pēdējā darbā «Likumi», kur arī runāts par vēlamību pārkārtot sabiedrību, sievu un bērnu kopība vairs nav minēta.

Tālāk sarunās apskatīti sargu un filozofu audzināšanas un izglītošanas jautājumi, bet it kā pa ceļam tiek skarti un vairāk vai mazāk iztīrāti tādi fundamentāli teorētiskie jautājumi, ar ko audzināšana un izglītība nesaraujami saistīta. Šīs no dialoga vispārējā sižeta aspekta it kā blakusproblēmas īstenībā veido Platona ontoloģijas (esamības mācības) un gnozeoloģijas (izziņas teorijas) smaguma centru.

Vissvarīgākos jautājumus, pēc Platona domām, spējīgi risināt vienīgi filozofi. Filozofi (to raksturojums sniegts galvenokārt V grāmatas beigās un VI grāmatas sākumā) esot ļaudis, kuri spējot apjēgt to, kas ir mūžīgi identisks pats sev, proti, idejas. Pārējiem ļaudīm piemītot tikai rosišanās. Filozofiem jau no dabas piemītot taisnīgums, naidis pret meliem un patiesības mīlestība. Vienīgi filozofs spējot tvert kopumā visu esamību, nepalikdams parādību daudzveidības līmenī un nonākdams pie ikvienas lietas būtības.

Ja cilvēkā, kurš dzimis, lai būtu filozofs, iedzimtās spējas saņemot labu izglītību, tad tās attīstoties par tīkumiem, turpretī sliktas audzināšanas rezultātā visapdāvinātākie cilvēki varot kļūt par vislielākajiem noziedzniekiem. Lielumlielajam vairumam ļaužu jeb, kā izsakās Platons, pūlim, nepiemētot pat niecīga filozofēšanas spēja. Lai izšķirtu jautājumu par ikvienam cilvēkam piemērotāko vietu un lomu sabiedrībā, jāpārziņot, kādas ir attiecīgā cilvēka spējas, tieksmes un tīkumiskā krietnība. Par visaugstāko vērtēšanas kritēriju Platons atzīst **labā** idejas izpratni. **Labais** esot tas, kas izziņāmajām lietām piešķirot patiesumu, bet cilvēkiem dāvājot patiesas izziņas spēju. **Labais** esot vēl skaistāks nekā izziņa un patiesība, tāpat kā saule esot pārāka par gaismu un redzi.

Tālāk Platons iztirzā jautājumu par divām esamībām, kuras pastāvot šķirti viena no otras. Viena no šīm esamībām esot inteligibla — tā esot tveramavienīgi ar prātu, bet neesot konstatējama ar jutekļiem. Otra esamība esot visiem redzamā pasaule. Šī visiem redzamā pasaule pastāvot divos veidos: a) kā ēnas jeb atspulgi ūdenī vai spožās un gludās virsmās; b) kā dzīvas būtnes un priekšmeti jeb lietas, t. i., kā viss, kas aug vai ir izgatavots. Savukārt pirmā, inteligiblā, vienīgi prātam tveramā pasaule, ko Platons uzskata par augstāko, pastāvot divos veidos: a) kā hipotēzes — visas atziņas, kuras gūtas no jutekliskās pasaules uztveres; b) kā tāda joma, ko mūsu prāts aizsniedzot vienīgi ar savas spriešanas spējas palīdzību. Izziņas gaitā dvēsele varot darboties četros dažādos veidos. Tie esot prāta darbība [*nóēsis*], sapratne [*diánoia*], ticība [*pístis*] un tēlaina pielīdzināšana [*eikasíā*]. Uz īsto atziņu vedot prasme spriest jeb dialektika. Tā esot visu zināšanu augstākā virsotne.

Platona sniegtajam dvēseles jeb psihe darbības veidu diferencējumam, it īpaši prāta un sapratnes funkciju nošķiršanai, bija liela progresīva loma filozofijas vēsturē.

Platona filozofijas nozīmīgākais jēdziens ir jēdziens par ideju [*idéā*], kura, kā jau minējām, viņa uztverē ir netikai reālā, bet arī vienīgā īstā esamība. Šis jēdziens dialogā raksturots trijos aspektos.

1) gnozeoloģiski (no izziņas aspekta) ideja ir inteligibla — vienīgi ar prātu tverama esamība;

2) ontoloģiski (no esamības aspekta) ideja ir esamība pati par sevi jeb, kā raksta Platons, Viens pats par sevi;

3) aksioloģiski (no vērtības aspekta) ideja ir vienīgā absolūtā vērtība, kas nosaka jēgu, esamību un nozīmīgumu visam pārējam.

Platona lietotajā valodā ļoti zīmīgi ir šie saliktie termini, kuri sastāv no diviem vai vairāk vārdiem: tikko minētais *Viens pats par sevi* [*autó to hen*]; *labais pats par sevi* [*autó agathón*]; *skaistais pats par sevi* [*autó kolón*] u. c. šādas terminoloģiskas vārdkopas rāda Platona vēlēšanos maksimāli precīzi izteikt ikviena jēdziena būtību. Arī tulkojumā latviešu valodā šādi termini lielākoties atveidoti ar vārdkopu.

Atslēga Platona mācībai par divām esamībām ir alegorija par gūstekņiem alā, kas tēlota VII grāmatas sākumā. Gūstekņa pacelšanās no alas pie lietu, nevis vairs tikai ēnu pasaules ir it kā filozofa dvēseles pacelšanās no juteklisko lietu pasaules inteligibljā pasaulē. Redzamajā pasaulē jau minētā **labā** ideja radot gaismu un tās valdnieci — sauli, bet inteligibljā pasaulē tā pati esot valdniece. No labā idejas esot atkarīga patiesība un saprašana, un uz to jāraugoties tam, kurš vēloties apzināti rīkoties tiklab privātajā, kā arī sabiedriskajā dzīvē.

Izziņas spēju, pēc Platona domām, nevajagot dot un neesot iespējams dot cilvēkam no ārienes; tā jau esot viņa dvēselē, tikai nepareizi ievirzīta. Jautājums par audzināšanu saskaņā ar Platona koncepciju galvenokārt ir jautājums par līdzekļiem, kādi jālieto, lai cilvēkam atvieglotu pacelšanos pie inteligiblo lietu vērojuma. Šajā sakarībā dvēselei jānovēršoties no tā visa, kas top un ir mainīgs, tātad jānovēršoties no jutekliskās materiālo lietu un parādību pasaules daudzveidības. Ja cilvēkā jau kopš bērnības neļaušot attīstīties dažādām baudkāres tieksmēm, tad viņa dvēsele, no tām atbrīvojusies, spēsot pievērsties patiesībai. Protams, tas notikšot vienīgi tajā gadījumā, ja šai dvēselei jau no dzimšanas būšot saprašanas spēja.

Taču tad, ja labākie cilvēki, kas dzimuši, lai varētu būt par filozofiem, tikšot atstāti mierā, kā domā Platona tēlota Sokrats, viņi nodarbošoties vienīgi ar sevis izkopšanu un pilnveidošanu, bet necentīšoties nodarboties ar valsts lietām. Valsti tādā gadījumā pārvaldišot mazvērtīgi ļaudis par nelaimi sev un visiem pārējiem. Tādēļ valsts pārvaldišanā visu valsts iedzīvotāju interesēs jāiesaistot filozofi, atgādinot viņiem, cik lielu palīdzību tie saņēmuši no valsts savas audzināšanas gaitā. Labāka-

jiem cilvēkiem citam pēc cita ne jau viņu pašu, bet gan valsts interesēs jākāpjot lejā no savu ideju augstumiem pie pārējiem cilvēkiem un jāpieradinoties skatīt dzīves ēnas puses. Un, ja valstī valdīšot tie, kas nemaz netiecas pēc varas, tad šī valsts būšot vislabāk pārvaldīta un tur nebūšot nekādu ķildu.

Filozofu audzināšanā Platons paredz lielu vietu ierādīt gan atlētikai, gan arī dažādu mākslu un zinātņu, ko viņš pats dēvē par mūzu mākslām, apgūšanai. Taču visaugstāk viņš šajā ziņā vērtē četras zinātnes — aritmētiku, ģeometriju, astronomiju un mūziku jeb mācību par harmoniju.

Mācoties aritmētiku, norāda Platons, jāizmanto tādi skaitļi, ko iespējams vienīgi domāt. Tāda prasība mūsdienu izpratnē nozīmē nelietot uzskati un reālus priekšmetus — pirkstus, skaitāmās nūjiņas, kauliņus utt., bet izprast skaitļus pilnīgi abstrakti. Ģeometrijai tāpat kā aritmētikai, pēc Platona atzinuma, ir liela nozīme arī karavīru apmācībā. Tās pārzināšana dod prasmī iekārtot nometni, izvērst karaspēku utt., taču šādiem nolūkiem pietiktu ar nelielu daļu no ģeometrijas un rēķināšanas. Ģeometrijas galvenais nopelns esot tāds, ka tā spiežot vērot mūžīgo esamību (mūsdienu izteiksmē — abstraktās likumsakarības), nevis tikai tapšanu (mainīgo, juteklisko, materiālo pasauli). Mācoties astronomiju, jāapzinās, ka zvaigžņu raksti debesīs gan ir visskaistākais un pilnīgākais šādu lietu rangā, taču tās stipri atpaliek no īstena-
jām (mūsdienu izteiksmē — abstraktajām, ideālajām) lietām, kuras varot uztvert ar prāta, nevis ar redzes palīdzību. Mūzika ausim esot tas pats, kas acīm astronomija, bet arī attiecībā uz to jāņemot vērā, ka ausis nedrīkst vērtēt augstāk par prātu un ideālā harmonija ir pārāka par dzirdamo.

Nodarbošanās ar četrām minētajām zinātnēm palīdzot apgūt dialektisko spriešanas spēju (dialektisko spriešanu Platons izprata citā nozīmē nekā mūsdienu un ietilpināja tajā lielu daļu no tā, ar ko vēlāk galvenokārt nodarbojās loģika, kas viņa laikā vēl nepastāvēja kā īpaša zinātne). Šī spriešanas spēja vienīgā vedot uz tikai prātam aizsniedzamo inteligīblo patiesību virsotnēm, — nevis vairs pie patiesības tēla, bet gan pie pašas patiesības.

Platons neparedzēja vest uz zinātņu virsotnēm visus ļaudis, bet tikai nelielu daļu sabiedrības. Turp, pēc viņa

domām, jāvirza viscildenākie, vīrišķīgākie, ar labu atmiņu un stingriem tikumiem apveltītie cilvēki, kas pie tam labprāt veiktu gan fiziskos, gan arī garīgos vingrinājumus. «Starta līnija» dzīvē visiem jaundzimušajiem, kas būtu veseli un labi attīstīti (vienīgi tādus Platons atzina par tiesīgiem dzīvot), tomēr būtu viena, jo vecāki un bērni nepazītu viens otru. Tādēļ ģimenes pastiprinātas rūpes par bērna izglītošanu un iekārtošanu dzīvē nevarētu kompensēt nepietiekamu apdāvinātību (tā tas nereti gadījās Senās Grieķijas turīgajās aprindās).

Platons prasīja, lai sākotnējā apmācība visiem būtu vienāda. Jau agrā bērnībā jāmacot rēķināšana, ģeometrija un citas pirms dialektikas apgūstamās zinātnes. Saskaņā ar viņa plānu agrajā bērnībā šīs zinātnes jāmaca bez piespiešanas, it kā rotaļājoties. Šāds mācīšanas veids dotu iespēju labāk iepazīt katra audzēkņa spējas un tieksmes, kā arī vēlāk ļautu atlasīt vislabākos ilgstošai teorētiskai izglītošanai.

Kad fundamentālajai izglītošanai atlasītie audzēkņi būtu sasnieguši divdesmit gadu vecumu, viņiem dotu visu zināšanu pārskatu, kura mērķis būtu parādīt, cik radnieciskas un nesaraucjami saistītas ir visas zinātnes gan savā starpā, gan arī ar (ideālo, teorētisko, abstrakto) esamību. Šādā kārtā notiktu arī audzēkņu pārbaude — vai ikvienam no viņiem ir dabiskas spējas nodarboties ar filozofiju vai ne. Visspējīgākie būtu īpaši jāatzīmē. Ja viņi turpmākajā dzīvē izceltos zinātnēs, kara lietās un likumu ievērošanā, tad trīsdesmit gadu vecumā viņus būtu jāpakļauj jaunai pārbaudei, atlasot tos, kam īpašas spējas dialektikā.

Visspējīgākos (turklāt tos, kuri nepakļaujas sofistikas ietekmei, ir kārtīgi un stabili savos spriedumos) vēl jāmacot apmēram piecus gadus. Pēc tam viņiem atkal jākāpjas alā, proti, uz 15 gadiem jāatgriežoties praktiskajā dzīvē un jāveicot dažādi valsts uzdevumi. Tad viņi iegūšot lielu dzīves pieredzi, turklāt būšot redzams, vai viņi spēj pretoties kaitīgām ietekmēm. Izcilākie piecdesmit gadu vecumā tiktu izraudzīti visaugstāko un cienījamāko uzdevumu veikšanai. Lielāko daļu laika viņi tad veltītu filozofijai, bet rindas secībā nodarbotos arī ar svarīgām valsts lietām; ne tādēļ, ka tas ir skaisti, bet tādēļ, ka tas vajadzīgs valstij. Vienlaikus viņi audzinātu jauniešus, līdzīgus sev. Platons, kā redzam dialoga turpinājumā,

ir skaidri apzinājies, ka pastāvošajos sabiedriskajos apstākļos nav iespējams īstenot viņa paredzēto audzināšanas sistēmu.

Dialoga VIII un IX grāmatā sarunas dalībnieki atgriežas pie IV grāmatas beigās izvirzītās problēmas un sāk iztirzāt tādas valsts formas, kuru iekārtas neatbilst iepriekš tēlotajai ideālajai konstitūcijai. Tās, pēc Platona domām, ir nepareizas un slimīgas. Te sniegtajai varas formu klasifikācijai daudzējādā ziņā piemīt formāls raksturs. Tā neatspoguļo reālo notikumu gaitu grieķu polisās. Platona politiskās koncepcijas izejas punkts ir nostāsts par teiksmainajiem «zelta laikiem» pagātnē, kas aizgūts no mitoloģijas. Vienlaikus nav noliedzams, ka dialoga autors labi pārzinājis sava laika sabiedrības ēnas puses, un kritika, ko viņš vērš pret šo sabiedrību, ir pamatota. Mācība par valsts varas formu un cilvēku raksturu mijiedarbību, par sabiedrības formu un ētisko principu pāriešanu savos pretstatos ir lielisks dialektiskās domāšanas paraugs.

Pastāvošās valsts formas Platons grupēja atbilstoši tajās dominējošam varas tipam un šādas klasifikācijas rezultātā secināja, ka pastāvot četras sliktas valsts formas: timokrātija, kur valdot varaskārie un godkārigie; oligarhija, kur valdot bagātākie; demokrātija, kur it kā valdot brīvo pilsoņu vairākums, bet īstenībā neesot nekādas kārtības; tirānija, kad visi brīvie pilsoņi pakļauti viena pavēlnieka patvaļai. Pārējās valsts formas (dinastisku monarha varu, varu, kas tieši pērkama par naudu u. c.) Platons atzina par starpformām. Pēc viņa domām, vissliktākā esot tirānija, jo tirāns, baidīdamies no sazvērestībām, cenšoties karot, lai pilsoņi justu stipras varas nepieciešamību. Turklāt izcilākos valsts pilsoņus, kam visgrūtāk samierināties ar varmācību un patvaļu, tirāns mēģinot iznīcināt vai padzīt no valsts.

IX grāmatas beigās šīm sliktajām valsts formām atkal tiek pretstatīta Platona iztēlotā ideālā valsts, kas savā būtībā ir aristokrātiska. Tās priekšgalā būtu vai nu viena izcila personība (tad tā būtu ķēniņvalsts jeb monarhija), vai arī vairāki vislabākie un gudrākie pilsoņi (tad tā būtu aristokrātija). Fakts, ka autora politiskie ideāli paredzēja sagādāt sabiedrības lielumlielajam vairumam beztiesīgu dzīvi, padara viņa uzskatus mūsdienu lasītājam mazāk simpātiskus.

X grāmatā saruna atkal atgriežas pie jautājuma par dzejas un mākslas būtību, kā arī par to vietu un lomu ideālajā valstī. Estētikā Platona uzskati ir ļoti vienpusīgi un mākslai viņš paredz tikai šauri utilitāras funkcijas. Tālāk sarunas dalībnieki turpina cildināt taisnīgumu un taisnīgu cilvēku pielīdzina dieviem. Dialogs «Valsts» beidzas ar mītu, kas it kā pierāda dvēseles nemirstību.

Platona mācība jaušami ietekmējusi visu turpmāko periodu filozofu uzskatu veidošanos. Tai bijuši gan dedzīgi piekritēji, it īpaši Romas impērijas pēdējos gadsimtos un Renesanses laikmetā, gan arī konsekventi pretinieki. Pret Platona uzskatiem ļoti vispusīgu un argumentētu kritiku vērsa jau viņa skolnieks Aristotelis. Turpmākajos gadsimtos, jo sevišķi kopš XVII gadsimta, Platona uzskatus kritizējuši daudzi filozofi (it īpaši materiālisti) kā nesavienojamus ar dabaszinātņu sasniegumiem.

No mūsdienu zinātnes aspekta nav grūti pamanīt, ka Platona pieeja izziņas jautājumiem ir vienpusīga. Viņš atrāvis abstraktos jēdzienus no reālajām lietām un piešķīris tiem patstāvīgu eksistenci ideju pasaulē, kas, pēc viņa domām, pastāv paralēli jutekliskajai pasaulei un ir pārāka par to. Vienlaikus jāatzīst, ka Platona filozofija ir izvirzījusi un risinājusi reālas problēmas, kaut arī devusi tām ideālistisku interpretāciju. Būdams dialektīķis, Platons tomēr nenonāca pie tās dialektikas, kas pastāv starp vispārīgo un atsevišķo, būtību un parādību, abstrakto un konkrēto utt.

Daudz rosinājumu vēlāko laikmetu domātājiem devuši arī Platona sabiedriski politiskie uzskati. T. Kampanellas «Saules pilsēta» un daudzi citi XVI—XVIII gadsimta sabiedrības projekti tapuši Platona dialogu (it īpaši «Valsts») jūtāmā ietekmē. Vienlaikus kā pilnīgi nepamatoti jānoraida dažu Rietumeiropas, jo sevišķi vācu buržuāzisko teorētiķu apgalvojumi, ka Platona mācība par sabiedrību pēc sava rakstura esot sociālistiska vai komunistiska.

Neuzskatot par vajadzīgu polemizēt ar tiem, kuru mērķis nav jautājuma zinātniska noskaidrošana, piebildīsim, ka svarīgākajos jautājumos, kas skar sabiedrību, marksisma teorijai ir tieši pretējs viedoklis salīdzinājumā ar to, ko rekomendējis Platons. Zinātniskā sociālisma mācība paredz visu sabiedrības locekļu *tiesību vienlīdzību*, bet Platons aicina viņus grupēt trīs nelīdztiesīgos slāņos. Zi-

nātniskā sociālisma teorija paredz *visu pilsoņu aktīvu līdzdalību* sabiedrības dzīvē, bet Platona darbā vērojams, ka lielākā daļa pilsoņu tiek atstumta no valsts lietu kārtotāšanas un pat turēta neziņā par tām. Zinātniskā sociālisma teorija paredz *cieņu pret visiem, kuri godīgi strādā un ar savu darbu veicina sabiedrības bagātību pieaugumu*, turpretī Platona mācība paredz materiālo vērtību ražotājus atstāt trešās šķiras pilsoņu līmenī. Taču **pati galvenā atšķirība** ir tā, ka zinātniskā sociālisma mācība balstās uz sabiedrības attīstības reālajām likumsakarībām, bet Platona valsts teorija ir abstrakta utopija, un mēģinājumi to īstenot dzīvē beigušies neveiksmīgi.

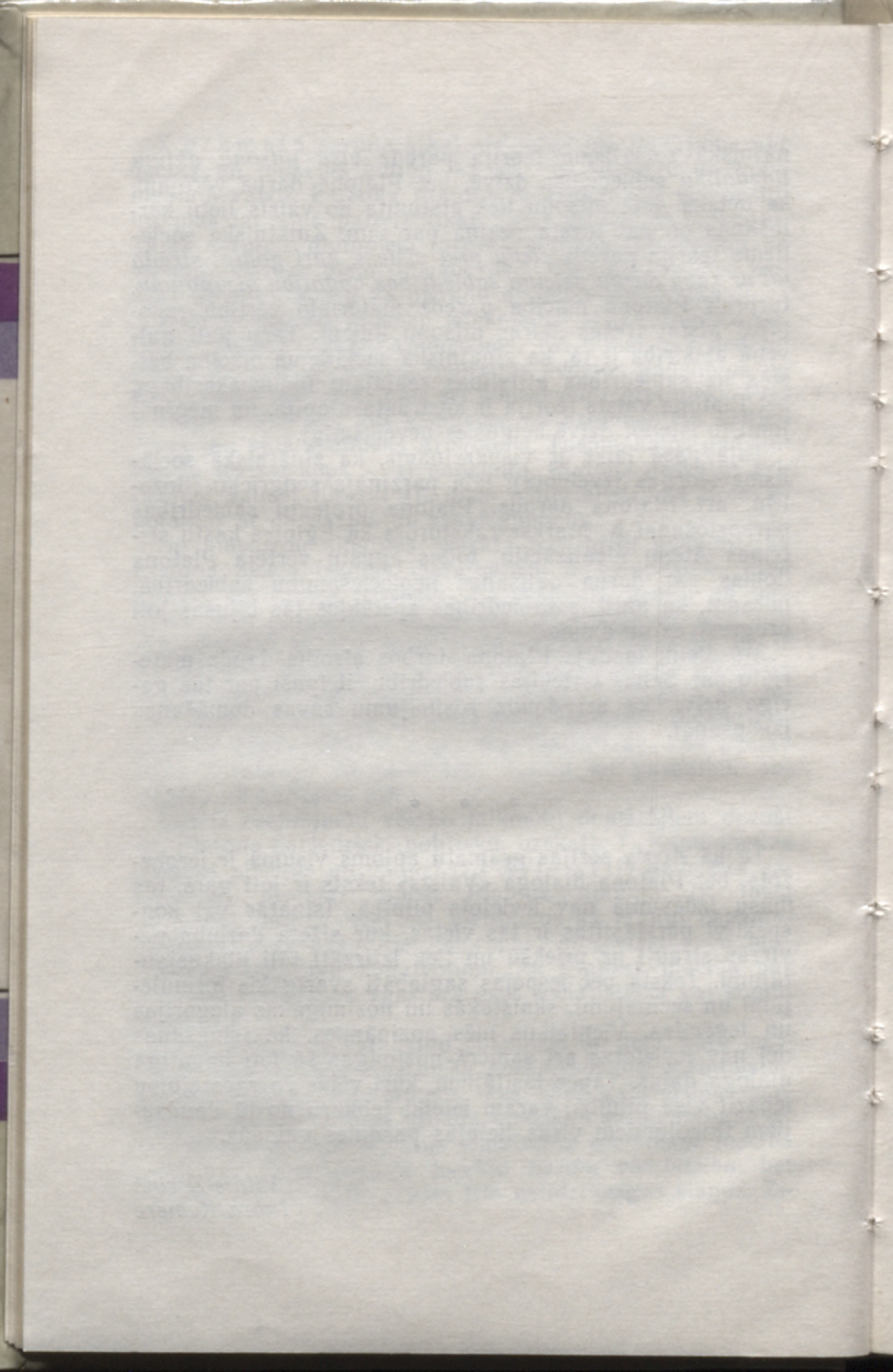
Tajā pašā laikā ir vispārzināms, ka zinātniskā sociālisma teorijas izveidotāji labi pārzināja sengrieķu filozofiju, arī Platona darbus. Platona projektu sabiedrības pārkārtošanai K. Markss raksturoja kā Ēģiptes kastu sistēmas Atēnu idealizāciju, toties augstu vērtēja Platona domas par darba dalīšanas nepieciešamību sabiedrībā, norādot, ka antīkās sabiedrības apstākļos tās bijušas ļoti progresīvas un dziļas.

Mūsdienu lasītājs Platona darbos atradīs daudz materiālu par Senās Grieķijas sabiedrību, it īpaši par tās garīgo dzīvi, kā arī daudz rosinājumu savas domāšanas izkopšanai.

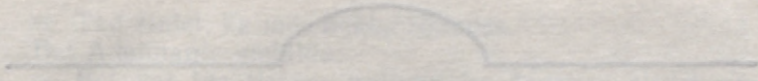
* * *

Tā kā *Avota* sērijas grāmatu apjoms visumā ir ierobežots, bet Platona dialoga «Valsts» teksts ir ļoti garš, tas mūsu izdevumā nav ievietots pilnībā. Isinātas vai konspēktīvi pārstāstītas ir tās vietas, kur sižeta darbība nevirzās strauji uz priekšu un tiek iztīrāti tāli blakusjautājumi. Tekstā pēc iespējas saglabāti svarīgākie formulējumi un secinājumi, skaistākās un nozīmīgākās alegorijas un legendas. Vienlaikus mēs apzināmies, ka īsināšanas dēļ nav ievietotas arī samērā nozīmīgas šā ļoti bagātīgā dialoga daļas. Tāpēc lasītājiem, kuri vēlas šo sacerējumu iepazīt visā pilnībā, varam ieteikt jebkuru no tā daudzajiem tulkojumiem visās lielajās pasaules valodās.

Vilnis Zariņš
Ināra Ķemere

VALSTS

**DIALOGA PERSONAS
SOKRATS, GLAUKONS, POLEMARHS,
TRASIMAHS, ADEIMANTS, KEFALS**

PIRMĀ GRĀMATA

I. Vakar es* nogāju lejā uz Peiraju kopā ar Glaukonu, lai pielūgtu dievi** un noskatītos arī, kā peirajieši svinēs svētkus, jo viņi tos svin pirmo reizi. Peirajiešu svētku gājieni man patika, tikpat lielisks likās arī trāķiešu rīkots. Pielūguši dievi un noskatījušies gājienā, mēs devāmies atpakaļ uz Atēnām. Polemarhs, redzēdams, ka esam jau kādu gabalu aizgājuši, pavēlēja kādam savam zēnam skriet un mūs lūgt, lai viņu uzgaidām. Zēns, mani panācis un satvēris aiz himatija stūra, teica:

— Polemarhs lūdz jūs uzgaidīt viņu.

Es apgriezies jautāju, kur tad viņš pats.

— Viņš nāk tūlīt aiz manis, bet, lūdzu, uzgaidiet.

— Mēs pagaidīsim, — teica Glaukons.

Tūlīt bija klāt arī Polemarhs, Glaukona brālis Adeimants, Nikerats un daži citi. Tieši no gājiena. Tad Polemarhs man teica:

— Sokrat, man liekas, jūs taisāties iet atpakaļ uz Atēnām.

— Tā tas arī ir.

— Bet vai tad tu neredzi, cik daudzi mēs esam?

— Kā tad nu neredzu.

— Tāpēc palieciet un nesāciet cīnīties pret pārspēku.

— Bet šeit ir vēl trešā iespēja, ja mēs jūs pārliecinām, ka jums jāļauj mums iet.

— Ja pārliecināsimies! Bet kā jūs to izdarīsiet, ja mēs nemaz neklausīsimies?

— Tad jau nu gan nē, — teica Glaukons.

* Sokrats.

** Peirajā bija trāķiešu dieves Bendidas templis.

— Tad ziniet, ka mēs neklausīsimies.

Bet Adeimants piebilda:

— Bet vai jūs tiešām nezināt, ka šovakar dievi par godu jās jātnieki ar lāpām?

— Jātnieki? — es izsaucos, — tas ir kaut kas jauns. — Vai viņiem būs lāpas un sacenzdamies viņi tās nodos citam?

— Tā tas būs, — teica Polemarhs. — Un tad būs nakts svētki, un tos būs vērts redzēt. Tūlīt pēc mielasta mēs iesim tos skatīties. Jūs tur satiksiet daudzus jauniešus un varēsiet parunāties ar tiem. Tātad palieciet un neatsakieties.

— Šķiet, ka būs jāpaliek, — teica Glaukons.

— Ja tu tā domā, tad tā arī jādara, — es viņam piekritu.

II. Mēs tātad gājām atpakaļ uz Polemarha māju un tur satikām viņa brāļus Līsiju un Eutidēmu. Tāpat arī halkedonieti Trasimahu, paianieti Harmantīdu un Aristonīma dēlu Kleitofontu. Mājās bija arī Polemarha tēvs Kefals. Man viņš likās ļoti vecs: jau sen es nebiju redzējis viņu. Uz viņa atzveltnes krēsla bija spilvens, un galvā viņam bija vainags, viņš tikko bija pagalmā upurējis. Mēs apsēdāmies viņam blakus, jo apkārt bija vairāki atzveltnes krēsli. Mani ieraudzījis, Kefals tūlīt sveicināja un teica:

— Reti gan, Sokrat, tu nonāc uz Peiraju. Tā nevajadzētu. Ja man būtu viegli aiziet uz Atēnām, tev nemaz nevajadzētu šurp nākt, es tevi tur apmeklētu, bet tagad tev jānāk biežāk, jo tu taču labi zini — jo mazāk man prieka par fiziskiem spēkiem, jo vairāk es priecājos par sarunām un ilgojos pēc tām. Tātad neatsakies, pakavējies pie šiem jauniešiem un mūs atkal apmeklē kā draugus un labus paziņas.

— Es tiešām, Kefal, priecājos sarunāties ar ļoti veciem ļaudīm; man šķiet, no viņiem vajag izzināt, kā viņi nogājuši šo ceļu, pa kuru laikam arī mums būs jāiet. Kāds tas ir? Vai bedrains un nelāga, vai viegls un gluds? Labprāt no tevis dzirdētu, kāds tas tev liekas, jo tev jau ir tie gadi, par kuriem dzejnieki saka, ka tie ir vecuma sliekšnis. Vai tas ir grūts dzīves laiks? Ko tu par to teiksi?

III. — Labi, Sokrat. Zvēru pie Zeva, es teikšu, kā es pats to sajūtu. Mēs, veci ļaudis, būdami aptuveni vienos

gados, bieži satiekamies. Lielākā daļa tad žēlojas un ilgostas pēc jaunības dienu baudām, atceras mīlas priekus, dzeršanu un ēšanu dzīrēs un citas tādas lietas. Gaužas, ka tas viss jau beidzies. Cik jauki viņi tad dzīvojuši, bet vai tagadējo dzīvi vispār varot saukt par dzīvi. Daži arī žēlojas par tuvinieku aizvainojošo izturēšanos viņu vecumdienās un bez mitas skandina, cik daudz tagad vecumā nelaimju. Bet man, Sokrat, liekas, ka viņi nevaino īsto vainīgo. Ja tas tā būtu, kā viņi saka, tad arī es, Sokrat, būtu izjutis visas šīs vecuma nelaimes, tāpat arī visi citi, kas tik ilgi dzīvojuši, bet es esmu saticis daudzus, un viens no tiem ir dzejnieks Sofokls, kas tā nesaka. Kad Sofoklam kāds jautāja: «Kā tev, Sofokl, tagad ir ar mīlas lietām? Vai tu vari vēl iegūt sievieti?», viņš atbildēja: «Cilvēk, kā tu tā vari runāt? Esmu tik priecīgs, ka no visa tā esmu ticis vaļā kā no nikna un nežēlīga kunga!» Man tad likās, ka tā bija laba atbilde, un arī tagad es domāju tāpat, jo no šīm nelaimēm vecumā ir pilnīgs miers un brīvība. Iekāres kļūst vājākas un palaiž grožus brīvi. Ir tieši tā, kā teica Sofokls: «Mēs esam tikuši vaļā no ļoti daudziem neprātīgiem kungiem.» Bet, ja runājam par nesaticību ar mājiniem un tuviniekiem, tad tam ir tikai viens iemesls un tas nav vecums, Sokrat, tas ir mūsu raksturs. Ja mēs esam pieklājīgi un laipni, tad arī vecums nav tik grūts; ja tas tā nav, tad mums, Sokrat, grūti klāsies kā vecumā, tā arī jaunībā.

IV. Es priecājos par Kefala runu un, gribēdams, lai viņš vēl turpinātu, to mudināju, teikdams:

— Nedomāju, ka daudzi tev tagad piekritīs. Viņi domā, ka tev viegli panest vecumu nevis tava rakstura, bet tavas bagātības dēļ, jo saka taču, ka bagātajiem ir daudzi mierinājumi.

— Tas tiesa, daudzi nepiekritīs, un viņiem ir zināms pamats, kaut gan mazāks, nekā viņi domā. Tomēr taisnība ir Temistoklam. Kad kāds serifietis viņam nikni uzbrucis un viņu pēlis, teikdams, ka viņš kļuvis ievērojams savas pilsētas, nevis sevis paša dēļ, Temistokls atbildējis, — ja viņš būtu bijis serifietis, viņš nebūtu kļuvis slavens vīrs, bet arī šis serifietis nebūtu kļuvis par tādu, būdams atēnietis. To pašu var labi teikt par tiem, kas nav bagāti un grūti cieš no vecuma. Arī krietnam vīram nav viegli vecumā, bet nesaprātīgs vīrs, pat bagāts būdams, nekad nebūs apmierināts.

— Bet vai tu, Kefal, lielāko daļu no sava īpašuma esi mantojis vai pats ieguvis?

— Tu jautā, ko es esmu ieguvis? Kā īpašuma vairotājs es būtu vidū starp vectēvu un tēvu. Mans vectēvs (viņam bija tāds pats vārds kā man) mantoja gandrīz tikpat daudz, cik man tagad un mantoto vairākas reizes pavairoja, bet manam tēvam Līsanijam iegūtais tā saruka, ka viņam palika mazāk nekā man tagad. Es varu priecāties, ka saviem dēliem atstāju nevis mazāk, kā esmu saņēmis, bet pat mazliet vairāk.

— Es tā jautāju, jo man likās, ka par naudu tu daudz nerūpējies. Tā tas ir ar lielāko daļu no tiem, kas paši to nav ieguvuši, bet pašiegūtā nauda ļaudim ir divreiz dārgāka. Tāpat arī dzejniekiem labāk patik viņu pašu darbi un tēviem pašu dēli. Kas naudu paši ieguvuši, tie par to rūpējas, tā taču ir viņu darbs; iegūtā izlietošanā viņi daudz neatšķiras no citiem. Saprasties ar viņiem nav viegli, viņiem tik cildināt tikai naudu.

— Tev taisnība.

V. — Tas tiešām tā ir, — es teicu. — Bet saki man vēl vienu: «Kas ir lielākais labums, ko ieguvuši tie, kas ieguvuši daudz naudas?» Un Kefals man atbildēja:

— Man šķiet, es daudzus nepārlicināšu. Tu taču zini, Sokrat, ja kāds nojauš, ka viņam drīz jāmirst, viņu sāk mākt bažas un bailes par to, par ko viņš agrāk nemaz nedomāja — teikas par Aīda valstību, kur būs jāsaņem sods par šeit nodarīto ļaunumu. Par tām viņš līdz šim tikai smējās, bet tagad tās viņu moka — ja nu tas tomēr ir taisnība? Cilvēks aiz vecuma nespēka vai arī tāpēc, ka atmaksā tagad ir tik tuvu un viņš to labāk saskata, pastāvīgi bailojas un pūlas atcerēties, cik daudz netaisna viņš darījis. Ļaunu nojautu pilns viņš trūkstas no miega, kā tas bieži notiek ar bērniem, un dzīvo, nekā laba negaidīdams. Bet, kas neatmin, ka būtu nodarījis kaut ko netaisnu, cerē visu jauku, un, kā Pindars saka, tas ir viņa mierinājums vecuma dienās. Šis dzejnieks par taisnīgi un krietni dzīvojušiem teic:

Cerība salda tiem sirdi vecumā priecina:

Tā mirstīgiem mainīgo prātu vislabāk prot vadīt.

Tas ir apbrīnojami labi teikts. Tad, lūk, šajā ziņā īpašuma iegūšana ir ļoti vērtīgs sasniegums, turklāt, ne jau

kuram katram, bet krietnam vīram. Nevienu nepiekrāpt un nepievilt, pat to neapzinoties, nepalikt parādā ne dieviem upurus, ne cilvēkiem naudu un droši aiziet no šīs dzīves — to sasniegt mums ļoti palīdz mūsu īpašums un nauda, kas sagādā mums arī daudz cita laba, bet, salīdzinot un vērtējot dažādos labumus, ko dod mums bagātība, es teiktu, ka saprātīgam cilvēkam, Sokrat, šī iespēja ir pati vērtīgākā.

— Ļoti jauki tu runā, Kefal, bet vai šis taisnīgums nozīmē vienkārši tikai to, ka jāatdod, ko esam saņēmuši? Varbūt tā darīt dažreiz ir taisnīgi, bet dažreiz netaisni? Kā es to saprotu? Katrs taču teiks — ja kāds saņēmis no drauga ieroci, kad šis draugs bija pie pilnas saprašanas, bet tas prasis to atpakaļ, vairs tāds nebūdam, tad atdot nevajadzētu un atdevējs nerīkotos taisnīgi. Viņš nerīkotos taisnīgi, arī teikdams visu patiesību.

— Tev taisnība, — teica Kefals.

— Tātad patiesības runāšana un saņemtā atdošana vienmēr nav taisnīguma īstais definējums.

— Tik tiešām, — iejaucās Polemarhs, — vismaz, ja mēs piekritam Simonīdam.

— Nu tad, — teica Kefals, — turpiniet sarunu, bet man jāiet parūpēties par upurēšanu.

— Vai tad Polemarhs paliek visu savu īpašumu mantinieks? — es jautāju.

— Tā tas ir, — Kefals aiziedams smiedamies teica.

VI. — Bet tagad, — es teicu, — sarunas mantinieks, saki, ko Simonīds, pēc tavām domām, tik pareizi ir teicis par taisnīgumu?

— Viņš teica, ka atdot parādu ir taisnīgi, un man šķiet, ka viņš ir pareizi teicis.

— Ir grūti, — es teicu, — Simonīdam nepiekrīst: viņš ir gudrs un dieva iedvesmots vīrs. Bet ko gan tas nozīmē? Varbūt tu, Polemarh, to zini, es nē. Tas noteikti nenozīmē (nupat mēs par to runājām), ka vienmēr jāatdod uzglabāšanā nodotais, pat ja atprasītājs nebūtu vairs pie pilna prāta. Vai tad ne? [...]

— Tev taisnība, — teica Polemarhs.

— Liekas, ka Simonīds domā ko citu, teikdams, ka aizņemtais katrā ziņā jāatdod un tas esot taisnīgi.

— Patiešām citu, — teica Polemarhs, — jo viņš domā, ka draugiem jādara labu, nevis ļaunu.

— Es tagad saprotu, ka neatdodu saņemto, kad atdodu zeltu, kas man nodots uzglabāt, ja atdošana un saņemšana ir kaitīga kā devējam, tā ņēmējam un tie abi ir draugi. Vai tu neteiksi, ka Simonīds domā tāpat?

— Tieši tā.

— Bet vai ienaidniekam jāatdod, lai tas būtu kas būdams?

— Noteikti tas, kas viņam pienākas, un tas, kas ienaidniekam pienākas no viņa ienaidnieka, ir kaut kas ļauns, un tā tas vajadzīgs.

VII. — Man šķiet, Simonīds dzejiski un mīklaini pateicis, kas ir taisnīgi. Liekas, viņš domāja, ka taisnīgi ir dot katram to, kas tam piemērots, un to viņš nosauca par vajadzīgo.

— Kā tu to saproti?

— Ak dievs, — es teicu, — ja kāds Simonīdam jautātu: «Simonīd, par ārstniecību taču sauc mākslu, kas katram dod tam piemēroto un vajadzīgo?» «Protams,» viņš atbildētu, «miesai zāles, ēdienu un dzērienu.»

— Bet vai mākslu, kas dod piemēroto un vajadzīgo, nesauc arī par pavārmākslu?

— Sauc, tā gādā par labu garšu ēdieniem.

— Labi. Bet vai mākslu, kas gādā par piemēroto, nevarētu saukt par taisnīgumu?

— Ja mēs paliekam pie tā, par ko esam vienojušies, tā ir māksla dot draugiem derīgo un ienaidniekiem kaitīgo.

— Vai to sauc par taisnīgumu — darīt labu draugiem un ļaunu ienaidniekiem?

— Man tā šķiet.

— Bet kas tad visvairāk spēj darīt labu slimiem draugiem un ļaunu ienaidniekiem attiecībā uz slimībām un veselību?

— Ārsts.

— Bet kas to spēj, ja mēs braucam pa jūru un mums draud briesmas?

— Stūrmanis.

— Bet taisnīgais? Kādā gadījumā un kādā brīdī tas visvairāk var būt noderīgs draugiem un visvairāk kaitēt ienaidniekiem?

— Man šķiet, kā cīņu biedrs kaujā un sabiedrotais karā.

— Labi. Bet, mīļais Polemarh, kas nav slimi, tiem ārsti nav vajadzīgi.

- Pareizi.
- Un, kas nebrauc pa jūru, tiem nav vajadzīgs stūrmanis.
- Protams.
- Un, kas nekaru, tiem nav vajadzīgs taisnīgais.
- Man tā nešķiet.
- Tātad arī miera laikā taisnīgums ir derīgs.
- Derīgs gan.
- Tāpat kā zemkopība ražas ievākšanai.
- Jā.
- Un ādu apstrāde apavu izgatavošanai.
- Arī.
- Kādai vajadzībai, kā tu domā, miera laikā ir vajadzīgs taisnīgums?
- Līgumiem, Sokrat.
- Ar līgumiem tu saproti kādu kopēju pasākumu vai ko citu?
- Kopēju pasākumu, protams.
- Bet vai taisnīgais ir labs un derīgs biedrs kauliņu spēlē? Vai labs kauliņu spēlētājs nav derīgāks?
- Derīgāks ir labs kauliņu spēlētājs.
- Bet vai, mūrējot kaut ko no ķieģeļiem un akmeņiem, taisnīgais būs labāks un derīgāks biedrs par mūrnieku?
- Nekādā ziņā.
- Bet kādā kopējā pasākumā taisnīgais ir tikpat labāks par kitaras spēlētāju, cik kitaras spēlētājs labāks mūzikā par taisnīgo?
- Man šķiet, naudas ziņā.
- Izņemot varbūt tikai naudas izlietošanu, Polemarh. Kad par kopējo naudu jāpērk vai jāpārdod zirgs, tad, es domāju, labāks, Polemarh, ir tas, kas pazīst zirgus. Vai ne?
- Šķiet gan.
- Un, kad jāpērk vai jāpārdod kuģis, vai tad labāks nav kuģu būvētājs vai stūrmanis?
- Laikam gan.
- Bet kādā gadījumā, kopīgi rīkojoties ar zeltu un sudrabu, taisnīgs cilvēks ir derīgāks par citiem?
- Kad nauda ir jānodod glabāšanā un jāgādā par tās drošību, Sokrat.
- Tu domā, kad tā nav jāizlieto, bet tikai jā saglabā.

— Tieši tā.

— Kad nauda tātad nav izlietojama, tad taisnīgums šai ziņā noder.

— Liekas, ka tā tas būtu.

— Kad jāglabā dārznieka nazis, taisnīgums ir derīgs kā kopējā, tā personiskā glabāšanā, kad nazis jālieto, vajadzīga vinkopja prasme.

— Tā liekas.

— Tu teiksi, ka taisnīgums ir derīgs vairoga un līru glabāšanai, kad tie nav jālieto, bet, kad tie jālieto, vajadzīga mūziķa un kareivja prasme.

— Tā tiešām vajadzīga.

— Un tad arī par visu pārējo — taisnīgums neder nekādā lietošanā, bet ir derīgs, ja kaut ko nelieto.

— Tā šķiet.

VIII. — Tādā gadījumā, dārgais draugs, taisnīgums nav nekas nopietns, ja tas der tikai tad, kad kaut ko nelieto. Bet padomāsim vēl. Vai tad tas, kas prot dot neatvairāmus cirtienus kaujā vai bīstamus sitienus dūru cīņā vai kaut kā citādi, neprātis arī lieliski aizstāvēties?

— Prātis un turklāt labi.

— Bet vai tas, kas ļoti labi prātis izsargāties no slimības, neprātis tikpat labi kādam to tā izraisīt, ka neviens to nepamanīs?

— Domāju gan.

— Viņš būs labs vadonis karā, prātis slepeni izzināt ienaidnieka nodomus un paredzēt viņu rīcību.

— Noteikti.

— Tas, kas prot kaut ko labi sargāt, prot to arī lieliski zagt.

— Laikam gan.

— Ja taisnīgais prot lieliski sargāt naudu, viņš prātis to arī labi zagt.

Tālāk Sokrats atsauca uz Homēru, kas cildina Odiseja vectēvu kā labāko zagli pasaulē. Tas ļoti labi prātis arī nepatiesa zvērēt. Vispār taisnīgums esot zādības veids par labu draugiem un par ļaunu ienaidniekiem.

— Vai tu tā neteici? — [jautā Sokrats.]

— Zvēru pie Zevas, es vairst nezinu, ko esmu teicis. Tomēr man arvien vēl šķiet, ka taisnīgums palīdz draugiem un kaitē ienaidniekiem.

— Par draugiem tu taču sauc tos, kas kādam liekas krietni ļaudis, vai arī tos, kas tādi ir, kaut arī neliekas tādi; tas pats par ienaidniekiem.

— Protams, tā ir, mēs mīlam tos, kurus atzīstam par krietniem, nīstam nekrietnos.

— Bet vai ļaudis šai ziņā nekļūdās, vai viņiem neliekas, ka daudzi ir krietni, kaut gan tie nav tādi?

— Kļūdās gan.

— Viņiem tāpat labie ļaudis ir ienaidnieki, ļaunie — draugi.

— Tā tas ir.

— Bet tomēr ir taisnīgi, ka viņi tad dara labu ļauniem, kaitē labiem.

— Tā šķiet.

— Bet labie un taisnīgie nerīkojas netaisni.

— Tas tiesa.

— Bet no tā, ko tu teici, izriet, ka ir taisnīgi darīt ļaunu tiem, kas nav netaisni.

— Nē, nē — tā tas nav, Sokrat, liekas, tu nespried pareizi.

— Tad, — es teicu, — ir taisnīgi darīt ļaunu netaisniem un labu taisniem.

— Tā tas, liekas, ir labāk.

— Bet redzi, Polemarh, kas bieži notiek, ja mēs nepareizi spriežam par cilvēkiem — taisnīgi esot draugiem kaitēt, ja draugi mums ir nekrietni, taisnīgi darīt labu ienaidniekiem, ja ienaidnieki mums ir krietni. Tā mēs darām pilnīgi pretējo tam, ko paši piedēvējam Simonīdam.

— Tā tas tiešām iznāk, bet šeit kaut kas jāmaina. Mēs laikam kļūdiņāmies, noteikdami, kas ir draugi, kas ienaidnieki.

— Kā tad mēs to noteicām, Polemarh?

— Kas šķita krietns, to atzinām par draugu.

— Bet tagad ko mainīsim?

— Kas šķiet krietns un tāds ir, tas ir draugs, bet kas tāds šķiet, bet nav, tas tikai šķiet draugs. Tas pats ar ienaidniekiem.

— No mūsu sarunas izriet, ka krietnais būs draugs, nekrietnais — ienaidnieks.

— Jā.

— Tu ierosini piebilst kaut ko pie vārda «taisnīgs», kā mēs to sapratām, teikdami, ka taisnīgs dara labu draugam, ļaunu ienaidniekam; tagad mēs teiksim — taisnīgs

dara labu krietnam draugam, ļaunu ienaidniekam, ja tas ir nekrietns.

— Ļoti labi, tagad, man šķiet, ir pareizi teikts.

IX. — Bet vai taisnīgs cilvēks vispār kādam dara ļaunu?

— Noteikti. Jādara ļaunu nekrietniem un ienaidniekiem.

— Bet ja pāri dara zirgiem, vai tie kļūst labāki vai nederīgāki?

— Nederīgāki.

— Kādā ziņā? Pēc suņu vai zirgu tikuma?

— Nederīgāki pēc zirgu tikuma.

— Bet vai arī suņi, kuriem nodarīta pārestība, nekļūst nederīgāki pēc sava, nevis pēc zirgu tikuma?

— Tā tam jābūt.

— Bet cilvēki, mans draugs, kuriem nodarīta pārestība, vai mēs par tiem neteiksim, ka viņi kļūst sliktāki cilvēku tikumā?

— Tā tam jābūt.

— Bet vai taisnīgums nav cilvēku tikums?

— Noteikti tā ir.

— Bet, ja viņiem tiek darīts pāri, mans draugs, vai viņi nekļūst netaisnāki?

— Šķiet gan.

— Bet vai mūziķi var cilvēkus ar mūziku padarīt nemuzikālus?

— Tas nav iespējams.

— Vai lietpratīgs jātnieks ar savu jāšanas prasmi var padarīt kādu par nederīgu jātnieku?

— Nē.

— Vai taisnīgais ar taisnīgumu var kādu padarīt netaisnu? Bet, vispārīgi izsakoties, — vai krietnie var ļaudis padarīt nekrietnus ar tikumu?

— Tas nav iespējams.

— Siltuma uzdevums, es domāju, taču nav atdzēsēt — tas ir gluži pretējs.

— Tā ir.

— Nav arī sausuma uzdevums radīt mitrumu, bet tam pretējo.

— Noteikti tā ir.

— Labais arī nedara ļaunu, bet tam pretējo.

— Tā šķiet.

— Bet vai taisnīgais nav labs?

- Noteikti tā ir.
- Tātad taisnīgā uzdevums, Polemarh, ir nedarīt ļaunu ne draugam, ne kādam citam — to dara netaisnīgais, viņa pretstats.
- Man šķiet, ka tas ir pilnīgi pareizi, Sokrat.
- Ja kāds saka, un ar to domā, ka taisnīgajam pienākas darīt ļaunu saviem ienaidniekiem un labu saviem draugiem, tad tā nav gudra cilvēka valoda un tas nav taisnība. Mēs taču noskaidrojām, ka taisnīgs cilvēks nevienam nekad nedara ļaunu.
- Es piekrītu, — teica Polemarhs.

Tālāk Sokrats ar Polemarhu vienojas kopīgi vērsties pret katru, kas ar viņiem šai ziņā nav vienisprātis.

X. Mums tā sarunājoties, Trasimahs jau vairākas reizes centās iejaukties, bet citi klātesošie, gribēdami dzirdēt, kā mūsu saruna beigsies, viņu atturēja. Kad mēs uz brīdi pierimām, viņš vairs mierā nepalika. Kā zvērs, sagatavojies lēcienam, viņš mums nikni uzbruka, lai saplosītu gabalu gabalos. Es un Polemarhs izbijušies palīkām klusu, bet Trasimahs, pie visiem vērsdamies, nikni kļiedza:

— Kas tā par tukšu mēles kulstīšanu, Sokrat! Kā naivi vientiesīši jūs tur sežat viens otram blakus. Bet, ja jūs tiešām gribat zināt, kas ir taisnīgs, tad nepietiek jautāt un doto atbildi vīzdegunīgi apstrīdēt, jo ir labi zināms, ka jautāt ir vieglāk nekā atbildēt. Atbildi jel pats un pasaki, kas tavuprāt ir taisnīgs, bet nesaki izvairīgi — tas ir pienācīgs, tas derīgs, tas izdevīgs, tas atmaksājas. Un, lai tu teiktu ko teikdams, sāki to skaidri un noteikti. Ja tu teiksi tamlīdzīgus niekus, es tos noraidīšu.

To dzirdēdams un uz viņu paskatījies, es iztrūkos un biju ļoti nobijies. Man likās, es būtu kļuvis mēms, ja nebūtu uz viņu paraudzījies, pirms viņš uz mani, bet tagad, kamēr viņš tā dusmojās par manu un Polemarha sarunu, es atguvos un varēju atbildēt. Vēl arvien trīsēdams, es teicu:

— Neesi taču, Trasimah, tik dusmīgs uz mums. Ja es un Polemarhs esam kļūdījušies šajā iztirzājumā, tad tas ir noticis, esi par to pārliecināts, bez iepriekšēja nolūka. Ja mēs būtu gribējuši atrast zeltu, mēs nebūtu, to meklēdami, tik viegli un labprāt viens otram piekāpušies un tā atrašanu padarījuši neiespējamu. Meklēdami taisnību, kas

ir daudz vērtīgāka par lielu zelta daudzumu, vai mēs būtu tik nesaprātīgi, ka viens otram tikai piekristu un necenstos, kā vien varēdami, to atrast. Saproti pats, mans draugs, ka mēs to tiešām nevarējām. Tāpēc jums, tik gudriem vīriem, drīzāk pienāktos mūs nožēlot, nevis dusmoties.

XI. To dzirdēdams, Trasimahs skaļi iesmējās un teica:

— Ai, Hērakl, šī ir tik labi pazīstamā Sokrata ironija, to zinādams, es visiem šeit teicu, ka tu negribēsi atbildēt, tikai dzīsi jokus un, ja kāds tev kaut ko jautās, visvisādi mēģināsi izlocīties.

Sarunā ar Trasimahu Sokrats apgalvo, ka viņš labprāt pamācītos no tā, kas ir gudrāks.

Tu taču saki, ka zinot un tev esot ko teikt. Tāpēc neatsakies, atbildi, dari man to prieku, neesi skaudīgs, pamāci Glaukonu un citus.

XII. Man tā runājot, Glaukons un citi lūdza Trasimahu neatteikties. Bija redzams, ka Trasimahs vēlas runāt, lai gūtu ievēribu. Viņš bija pārliecināts, ka viņam ir lieliska atbilde, bet izlikās, ka ļoti vēlas, lai atbildētu es. Galu galā viņš piekāpās un teica: «Te nu jūs redzat Sokrata gudrību, pats viņš mācīt negrib, staigā apkārt, mācīdamies no citiem, un tiem pat nepateicas.»

— Ka es mācos no citiem, tas ir taisnība, Trasimah, bet, ka es viņiem pat nepateicos, tas nav tiesa, es cenšos viņiem atlīdzināt, kā varēdams, bet es varu viņus tikai cildināt, naudas man nav. Ka es labprāt to daru, ja kāds man liekas labu runājam, par to tu tūlīt pārliecināsies, kad atbildēsi, jo es domāju, ka tu runāsi labi.

— Klausies jel, — teica Trasimahs, — es noteikti apgalvoju, ka taisnīgais ir tikai stiprākajam izdevīgais. Bet kāpēc tu mani neslavē? Vai tev tas nepatīk?

— Vispirms man būtu jāsaprot, ko tu saki, pašlaik tas man vēl nav saprotams. Tu, Trasimah, apgalvo, ka taisnīgais ir stiprākajam izdevīgais. Bet ko tas īsti nozīmē? Tu taču negribi teikt: «Ja pankrātists* Pūlidamants ir par mums stiprāks un viņam ir derīga vērša gaļa, tad šis pats ēdiens pienākas arī mums, vājākiem, un ir derīgs?»

---

* Pankrātījs — laušanās un dūru cīņas apvienojums Senajā Grieķijā.

— Tas ir riebīgi, Sokrat. Ar šādu pavērsienu tu samaitāsi visu runu.

— Nekādā ziņā, mans labais draugs, bet pasaki skaidrāk, ko tu domā.

— Vai tad tu nezini, ka dažās pilsētās ir tirānija, citās demokrātija, citās aristokrātija?

— Kā tad nu ne?

— Tātad vara ir tā rokās, kas valda?

— Noteikti.

— Bet katra valdība izdod likumus, kas tai izdevīgi: demokrātija — demokrātiskus, tirānija — tirāniskus un tā tālāk. Tā rīkodamās, valdība taču it kā atzīst, ka šie likumi ir pavalstniekiem taisnīgi un pašai izdevīgi, bet likuma pārkāpējus tā soda par netaisnību. Tieši to, mans labais draugs, es gribu teikt: visās pilsētās par taisnīgu atzīst pastāvošai valdībai izdevīgo, bet tās rokās ir vara, un tam, kas pareizi spriež, jāsecina, ka taisnīgais ir viss tas, kas izdevīgs stiprākajam.

— Tagad es saprotu, ko tu domā, bet es mēģināšu arī noskaidrot, vai tas ir patiesība. Izdevīgo tu, Trasimah, atzini par taisnīgo, bet man tu aizliedi tā atbildēt. Kaut ko tu tomēr piebildi — stiprākajam izdevīgo.

— Tikai maza piebilde, šķiet.

— Nav vēl skaidrs, vai tā nav liela, bet ir skaidrs, ka jāpārbauda, vai tu esi pareizi teicis. Arī es piekritu, ka taisnīgais ir izdevīgs. Bet tu piebildi — stiprākajam izdevīgs. Es nezinu, tas jāpārbauda.

— Nu tad pārbaudi.

XIII. — Tā arī darišu, — es teicu. — Bet vai tu domā, ka paklausīt valdībai ir taisnīgi?

— Domāju gan.

— Bet vai valdība visās valstīs ir nemaldīga? Vai tā nevar arī maldīties?

— Katrā ziņā tā var arī maldīties.

— Izdodama likumus, tā dažreiz izdos pareizus, dažreiz ne.

— Es arī tā domāju.

— Izdodama pareizus likumus, tā izdos sev izdevīgus, bet, izdodama nepareizus, tā izdos sev neizdevīgus likumus. Vai tu tā nedomā?

— Tieši tā.

— Bet, lai tie būtu kādi būdami, pavalstniekiem tie jāizpilda, un tas ir taisnīgi.

— Kā gan citādi?
— Pēc tavām domām tātad taisnīgi ir ne tikai darīt to, kas izdevīgi stiprākajam, bet taisnīgi ir arī darīt pretējo, kas tiem nav izdevīgi.

— Kā tu tā vari runāt?

— Man šķiet, es saku to pašu, ko tu, bet padomāsim labāk. Vai tad mēs neesam vienojušies, ka valdība kļūdīdamās dažreiz pavēl pavalstniekiem darīt to, kas tai nav izdevīgi, bet, lai tā pavēlētu ko pavēlējama, pavalstnieki, to izpildīdami, darītu taisnīgi? Vai tad mēs neesam tā vienojušies?

— Man šķiet, ka tā ir.

— Padomā tagad, — es teicu, — vai tad mēs tādā gadījumā neesam vienojušies, ka taisnīgi ir arī darīt to, kas valdībai un stiprākajiem nav izdevīgi, ja valdība maldīdamās pavēl kaut ko tādu, kas tai pašai ir par ļaunu, bet pavalstnieki, kā tu saki, dara taisnīgi, izpildīdami, ko tā pavēl. Bet vai no tā, visgudro Trasimah, nepieciešami neizriet, ka pavalstniekiem, ja tie rīkojas taisnīgi, jādara tieši pretējais tam, ko tu teici: vājiem ir jādara tas, kas nav izdevīgi stiprākajiem?

— Jā, Sokrat, zvēru pie Zeva, — teica Polemarhs, — tas ir pilnīgi skaidrs.

— Ja tu pats Sokratam to apliecini, — pārtrauca viņu Kleitofonts.

— Kāds tur vēl vajadzīgs liecinieks? Pats Trasimahs taču piekrit, ka valdība dažreiz pavēl to, kas tai ir par ļaunu, bet pavalstnieki dara taisnīgi, to izpildīdami.

— Trasimahs tātad atzina, Polemarh, ka izpildīt valdības pavēles ir taisnīgi.

— Bet viņš, Kleitofont, atzina arī, ka izdevīgais stiprākajam ir taisnīgs. To atzīdams, viņš piekrita, ka valdība dažreiz pavēl pavalstniekiem un vājākajiem darīt to, kas tai pašai nav izdevīgi, bet, to atzīstot, stiprākajam izdevīgais ir tikpat taisnīgs kā neizdevīgais.

— Bet, — teica Kleitofonts, — par stiprākajam izdevīgo viņš atzina to, ko par izdevīgu atzina pats stiprākais. Tas ir jādara vājākajam, un tas tika atzīts par taisnīgu.

— Nē, tā tas netika runāts, — iebilda Polemarhs.

— Tas nav svarīgi, Polemarh, — es teicu, — bet, ja Trasimahs tagad te apgalvo, tad pieņemsim, ka viņš tam arī piekrit.

XIV. — Saki man, Trasimah, vai tu gribēji saukt par taisnīgu to, kas stiprākajam pašam liekas esam viņam izdevīgs, vai nu tas tā ir, vai ne? Vai mēs varam apgalvot, ka tu tā domā?

— Nepavisam nē. Vai tu domā, ka es saukšu par stiprāku to, kas kļūdās, saukšu tieši tad, kad viņš kļūdās?

— Es vismaz sapratu, ka tu tā domā, atzīdams, ka valdība nav nemaldīga, ka tā dažreiz arī kļūdās. [...]

XIV, XV, XVI. Tālāk Trasimahs uzsver, ka ārstu, kas kļūdās, nevar saukt par īstu ārstu, un īsts valdītājs vienmēr pareizi noteiks, kas viņam izdevīgi. Taisnīgs ir tas, kas izdevīgs stiprākajam. Sokrats, to apstrīdēdams, aizrāda, ka īsts, t. i., taisnīgs ārsts pirmām kārtām rūpējas par slimnieku, t. i., par vājāko, nevis par sevi. Ikvienu māksla un prasme ir derīga vājākajam. Trasimahs tam, protams, nepiekrīt. Gans domā par to, kas viņam pašam, nevis kas aitām izdevīgi. Stiprākais vienmēr gādā pirmām kārtām pats par sevi. Sokrats ir īsts vientiesis, ja viņš nesaprot, ka netaisnais ir vienmēr labākā stāvoklī par taisno, vai tas būtu privātā vai valsts dzīvē. Netaisnību nosoda, kamēr tā ir vāja, bet, ja tā guvusi īstu spēku, to atzīst par tikumu un taisnīgumu. Kam nags, tam tiesa.

XVII. To teicis, Trasimahs gatavojās iet projām. Kā pirtnieks viņš bija izgāzis pār mūsu ausīm savas garās runas nepārtraukto straumi. Klātesošie viņu tomēr nelaida, tie spieda viņu palikt un paskaidrot svarīgāko savā runā. Arī es viņu ļoti lūdzu, teikdams:

— Tu esi dīvains, Trasimah. Sācis tik īpatnu runu, tu tagad gribi aiziet, mums pietiekami nenoskaidrojais, vai tas tiešām tā ir, vai nav. Vai tu domā, ka to ir viegli izdibināt? Tas taču ir svarīgākais dzīvē: katram no mums jāzina, kā jādzīvo, lai dzīvotu visizdevīgāko dzīvi.

— Bet es domāju, — teica Trasimahs, — ka tas pavisam tā nav.

— Šķiet, par mums tu nemaz nerūpējies un nedomā, vai mēs dzīvosim labāk vai sliktāk, nezinādami to, ko tu sakies zinām. Bet tagad, labais draugs, esi tik laipns un papūlies mums pastāstīt; tas būs tev labs ieguldījums, ja tu mums, kas esam šeit sanākuši liels pulks, palīdzēsi. Es tev savukārt tūlīt pateikšu, ko domāju. Es neesmu pārliecināts un nedomāju, ka netaisnība ir izdevīgāka par taisnīgumu, pat tad ne, kad tai ir pilnīga brīvība un neviens nekavē darīt to, ko katrs grib. Pieņemsim, ka šeit ir netaisns cilvēks, ka viņš var netaisni rīkoties gan sle-

peni, gan laudzams pretestību — tas mani tomēr nepārliecinās, ka netaisna rīcība ir izdevīgāka par taisnīgu. Varbūt arī vēl kāds cits spriež tāpat, ne tikai es vien. Pārliecinī, mīļais, noteikti pārliecinī, ka mēs maldāmies, taisnīgumu vērtēdami augstāk nekā netaisnību.

— Kā lai es tevi pārliecinu, ja viss līdz šim teiktais tevi nav pārliecinājis? Ko lai es ar tevi iesāku? Kā lai es ielieku tev dvēselē pārliecību?

— Dieva dēļ, nedari to, bet vispirms, lai tu būtu teicis ko teikdams, paliec pie reiz teiktā un, ja tu kaut ko maini, tad maini atklāti un nekrāp mūs. Redzi, Trasimah, atgriezīsimies pie jau teiktā — tu sākumā paskaidroji, kas ir īsts ārsts, bet vēlāk nepadomāji, ka tikpat rūpīgam jābūt, runājot par īstu ganu. Tu domāji, ka viņš nobaro aitas tāpēc, ka viņš ir gans, nedomādams, vai aitām tas ir tas labākais, bet varbūt arī tāpēc, ka grib iet uz dzirēm un mieloties, vai arī domādams tās pārdot kā tirgonis, nevis kā gans. Bet aitu gana prasme attiecas tikai uz gana tiešo uzdevumu, lai tas tiktu veikts pēc iespējas labāk. Par pašu šo māku ir pietiekami labi gādāts, ja tā atbilst sava uzdevuma prasībām. Es domāju tāpēc, ka mums tagad ir nepieciešami vienoties: katra valdīšana, ja tā ir īsta valdīšana, lai tā būtu valsts vai privātā vara, cenšas panākt tikai to labāko tiem, kas tai padoti un par kuriem tai jā rūpējas. Vai tu domā, ka valsts vadītāji, īsti vadītāji, labprātīgi uzņemas valdīt un vadīt?

— Zvēru pie Zeva, es tā nedomāju, es zinu, ka ne.

XVIII. — Bet, Trasimah, — es teicu, — vai tu nedomā, ka vispār neviens labprātīgi neko neuzņemas valdīt un vadīt, jo saprot, ka pašam no tā nebūs nekāda labuma? Katrs prasa atalgojumu, jo labums esot tikai padotajiem. Vai mēs nesakām, ka katra māka atšķiras no pārējām ar to, ka katrai ir sava spēja? Bet saki godīgi, ko tu domā, mans draugs, citādi mēs nekad netīksim galā.

— Jā, tieši ar to tās atšķiras.

— Tad arī no katras mums ir savs īpašs labums. Nav jau no visām viens un tas pats. Tā, piemēram, ārsta prasme gādā par veselību, stūrmaņa prasme — par drošību braucienos pa jūru un citas tāpat.

— Protams.

— Un prasme pelnīt naudu mums naudu gādā. To tā spēj. Bet vai tu tāpēc ārstniecību un kuģa vadīšanu sauksi par vienu un to pašu māku, ja, pieņemsim, stūrmanis,

vadot kuģi, atrod, ka tas viņam nāk par labu, un viņš izveselojas? Vai tādā gadījumā kuģa vadīšanu tu sauksi par ārstēšanu? Nekas tamlīdzīgs: tu taču pats ierosināji stingri ievērot atšķirības.

— Tas noteikti jādara.

— Tāpat par ārstniecību tu nesausi naudas pelnišanu, ja kāds izveselojas, strādādams algotu darbu.

— To nu gan ne.

— Vai mēs nevienojāties, ka no katras mākas ir savs īpašs labums?

— Tā bija.

— Bet ir skaidrs, visi amatnieki iegūst vēl kādu kopīgu labumu, un viņi to iegūst, veidami kaut ko tādu, kas tiem visiem kopējs.*

— Tā šķiet.

— Mēs sakām, ka amatnieki dabū algu, un to viņi dabū, izlietodami savu algas pelnišanas māku.

Nelabprāt viņš tam piekrita.

— Tātad šis labums — algas dabūšana — nevienam nenāk no viņa paša mākas, jo, precīzi izsakoties, ārstniecība dod veselību, celtnieka māka — māju, un tāpat tas ir ar citām mākām. Katra māka veic darbu, kas ir tās uzdevums, bet, ja par šo uzdevumu netiek maksāta arī alga, vai tad amatnieks gūst kādu labumu no savas mākas?

— Man liekas, ka nē.

— Tātad viņam nav nekāda labuma, ja viņš strādā par velti.

— Domāju, ka tā.

— Trasimah, tagad ir jau skaidrs, ka nekāda māka, nekāda vara nesagādā nekādu labumu pati sev, bet, kā mēs jau teicām, sagādā un nodrošina to padotajiem, rūpēdamies par to, kas noderīgs vājākajam, nevis stiprākajam. Tāpēc arī, mans draugs Trasimah, es nupat vēl teicu, ka neviens negrib labprātīgi uzņemties valdīšanu un citu nodarīto ļaunumu labošanu, katrs prasa par to atalgojumu, jo katrs, kas grib darīt labi un atbilstoši savai mācai, nekad nedara to, kas viņam pašam būtu tas labākais. Viss tiek darīts padoto labā. Tāpēc arī, šķiet, jāparedz atalgojums tiem, kas gribēs valdīt, — vai nu nauda, vai gods, vai sods, ja viņi atteiksies.

---

* Bez viņu tiešā darba, protams.

XIX. Tad Glaukons jautāja:

— Kā tas jāsaprot, Sokrat? Divus atalgojuma veidus es saprotu, bet sodu kā atalgojumu es nesaprotu.

— Tad jau tu nesaproti pašu labāko atalgojumu, kas panāk, ka valda paši krietnākie, ja viņi ir ar mieru valdīt. Vai tad tu nezini, ka dzīšanos pēc goda un pēc naudas atzīst par kaunu, un tā tas īstenībā arī ir.

— Es arī tā domāju.

— Tāpēc arī krietni ļaudis negrib valdīt ne naudas, ne goda dēļ. Viņi negrib atklāti prasīt algu par amata pildīšanu, lai viņus nesauktu par algotņiem, negrib arī paši, izlietodami savu stāvokli, to ņemt slepeni, lai viņus nesauktu par zagļiem, negrib valdīt arī goda dēļ, jo nav godkāriģi. Viņi jāpiespiež un jāsoda, pat ja viņi īstenībā grib valdīt. Tā varēja rasties dīvains stāvoklis: cilvēks grib pildīt valsts amatu, bet atzīst par kaunu nenogaidīt, kamēr viņu piespiež to darīt. Taču pats lielākais sods ir būt nederīgāka cilvēka pakļautībā, ja pats tu neesi gribējis valdīt. Man šķiet, ka, no tā baidīdamies, krietni ļaudis uzņemas šo pienākumu. Viņi pie tā stājas, nevis it kā labu kaut ko sasnieguši, nevis laimi un prieku gaidīdami — nē, tas viņiem ir rūgta nepieciešamība, jo viņi nav varējuši nodot to tiem, kas par viņiem labāki vai tikpat krietni. Ja visi valsts pilsoņi būtu krietni ļaudis, viņi tāpat vairītos no valsts amatiem, kā viņi tagad tos cenšas iegūt, un tad kļūtu skaidrs, ka īsts valdītājs neskatās, kas viņam pašam ir izdevīgi, bet kas izdevīgi padotajiem, un katrs, to redzēdams, vēlētos, lai citi viņam būtu noderīgi, nevis pūlētos būt noderīgs citiem. Un es tāpēc nekad nepiekritīšu Trasimaham, ka taisnīgs ir tas, kas izdevīgs stiprākajiem, bet šo jautājumu aplūkosim vēlāk. Daudz svarīgāk man liekas tas, par ko viņš nupat runāja un teica, ka netaisnam cilvēkam ir labāk dzīvot nekā taisnajam. Ko tad tu, Glaukon, izvēlētos? Kas ir pareizāk teikts?

— Izdevīgāk ir taisnīgi dzīvot.

— Vai tu nedzirdēji, kādus labumus stāstīja Trasimahs par netaisna cilvēka dzīvi?

— Dzirdēju, bet nepiekritu.

— Vai mēs nemēģinātu viņu pārliecināt? Vai mēs nevarētu pierādīt, ka viņš maldās?

— Kāpēc es gan to negribētu?

— Vai neteiksim, viņu apstrīdēdami, pamatojums pret pamatojumu, cik labi ir būt taisnīgam? Lai tad runā atkal Trasimahs, un mums atkal nāksies uzskaitīt taisnīgas dzīves labumus un novērtēt, ko mēs katrs savā runā sakām. Būs mums vajadzīgi arī tiesneši, kas strīdu izšķirs, bet, ja mēs panāksim savstarpēju vienošanos, tad paši būsīm kā tiesneši, tā strīdīgās puses.

— Katrā ziņā, — viņš teica.

— Kas tev labāk patīk?

— Beidzamais.

XX. — Tagad, Trasimah, sāc atkal no paša sākuma un pasaki mums, kā tu vari apgalvot, ka lielākā netaisnība ir izdevīgāka par pašu pilnīgāko taisnību.

— Es to noteikti varu un esmu jau teicis, kāpēc tas tā.

— Ļoti labi, bet vispirms vienu vēl pasaki — kaut ko tu taču sauksi par tikumu, kaut ko par netikumu.

— Kā tad citādi?

— Tātad taisnīgumu par tikumu, netaisnību par netikumu.

— Tieši tā*, mans mīļais, jo es taču saku, ka netaisnība ir izdevīga, taisnība ne.

— Bet kā tad tu gribi?

— Gluži otrādi, — teica Trasimahs.

— Vai tad taisnīgumu sauksi par netikumu?

— Nē, bet par cildenu vientiesību.

— Netaisnību taču gan tu sauksi par netikumu.

— Nē — par saprātīgumu.

— Vai tad netaisnie tev, Trasimah, šķiet prātīgi un labi?

— Vismaz tādi netaisnie, kas spēj nesodīti darīt citiem pāri, kas var sev pakļaut valstis un tautas, bet tu laikam domā, ka es runāju par tiem, kas nogriež makus. Arī tas un citas tādas prasmes ir izdevīgas, ja nepieķer. Par to nav vērts runāt, varbūt tikai sakarā ar taisnīgumu.

— Es labi saprotu, ko tu gribi teikt, tikai brīnos, ka tu netaisnību atzīsti par tikumu un gudribu, bet taisnīgumu par gluži pretējo.

— Tā es tiešām daru.

— Tas ir vēl asāk teikts, mans draugs, un nav jau viegli atrast, ko iebilst. Ja tu būtu teicis, ka netaisnība ir izdevīga, bet piekritis, ka tā ir netikums un kauns, kā

---

* Teikts ar ironiju.

daudzi citi, tad mums būtu daudz ko teikt, jo tas ir vispār atzīts. Tagad turpretim ir skaidrs, ka tu atzīsti netaisnību par kaut ko skaistu un varenu, piedēvē tai visu, ko mēs piedēvējam taisnībai, un iedrošinies to stādīt blakus tikumam un gudrībai.

— Tas ir pilnīgi pareizi.

— Tagad nevajadzētu kavēties, bet turpināt jautājuma iztīrīšanu un noskaidrošanu, kamēr es vēl esmu pārliecināts, ka tu runā tieši to, ko domā, nevis vieglprātīgi jokojies.

— Vai tev nav vienalga, vai es tā domāju vai ne? Vai tāpēc tu mani nevari izjautāt?

— Tiešām, starpības tur nav. Papūlies tomēr vēl atbildēt. Vai tu domā, ka taisnīgs cilvēks gribētu būt pārāks par citu taisnīgu?

— Nekādā ziņā. Tad jau viņš nebūtu pieklājīgs un labsirdīgs, kā tas tagad ir.

— Arī attiecībā uz taisnīgu rīcību?

— Arī šai ziņā ne.

— Bet vai par netaisno viņš domātu būt pārāks un atzītu, ka tas ir taisnīgi? Bet varbūt viņš to par taisnīgu arī neatzītu?

— Viņš tā domātu un atzītu, bet nevarētu.

— To jau es nejautāju. Bet vai tu apgalvo, ka taisnīgais nevēlas un negrib būt pārāks par citu taisnīgo, bet grib tāds būt attiecībā uz netaisno?

— Tā tas ir.

— Labi, bet ko teiksim par netaisno? Vai viņš negrib būt pārāks par taisnīgo arī attiecībā uz taisnīgu rīcību?

— Protams, viņš taču atzīst sevi par pārāku visās lietās.

— Tāpat netaisnais būs pārāks par citu netaisno arī attiecībā uz netaisnu rīcību? Viņš centīsies tāpat būt pārāks par visiem un iegūt vairāk par visiem?

— Tā tas ir.

XXI. — Teiksim tāpat šādi: taisnīgais negrib būt pārāks par kādu, kas tam līdzīgs, bet gan par tādu, kas tāds nav, bet netaisnais grib būt pārāks gan par sev līdzīgo, gan par to, kam viņš nav līdzīgs.

— Tas ir ļoti labi teikts.

— Un netaisnais tad vēl ir saprātīgs un krietns, taisnajam šo īpašību nav.

— Arī tas ir pareizi.

— Tad jau netaisnais ir līdzīgs saprātīgajam un krietnajam, bet taisnais tiem līdzīgs nav.

— Bet kā gan citādi?

— Labi. Tad katrs būs tāds, kam viņš līdzīgs.

— Protams.

— Lieliski, Trasimah! Vai tu kādu sauc par izglītotu, citu par neizglītotu?

— Jā, saucu.

— Kuru par saprātīgu, kuru par nesaprātīgu?

— Izglīto to par saprātīgu, neizglīto to par nesaprātīgu.

— Tad jau katrs ir labs nozarē, kurā tas ir izglītots, un nederīgs nozarē, kurā nav izglītots.

— Protams.

— Bet ārstniecībā? Vai nav tāpat?

— Tāpat.

— Bet vai tev liekas, mans draugs, ka muzikāls cilvēks, noskaņodams liru un pievilkdams stingrāk vai atlaizdams vaļīgāk stīgas, grib būt pārāks un ievērojamāks par citu muzikālu cilvēku?

— Man tā neliekas.

— Bet attiecībā uz nemuzikālu cilvēku?

— Tad gan noteikti.

— Bet ārsts? Vai viņš, noteikdams ēdienu un dzērienu, grib būt pārāks par citu ārstu un par šī ārsta rīcību?

— Nē.

— Bet ja tas nav ārsts?

— Tad jā.

Padomā, vai tas nav ikvienā zināšanas un nezināšanas veidā? Katrs, kas tev šķiet lietpratējs, negribēs taču izvēlēties sev plašāku iespēju nekā cits lietpratējs, lai tajā kaut ko veiktu un pateiktu, kas nebūtu gluži tas pats, ko šis otrs viņam līdzīgais varētu pateikt šajā pašā lietā.

— Varbūt tam nepieciešami tā arī jābūt.

— Bet kā ar nelietpratēju? Vai viņš negribēs būt pārāks kā par lietpratēju, tā par nelietpratēju?

— Var būt.

— Bet vai lietpratējs nav gudrs?

— Piekrītu.

— Un vai gudrais nav labs?

— Es arī tā domāju.

— Bet labais un gudrais negribēs būt pārāks par sev līdzīgo, bet gan par to, kas viņam nav līdzīgs, kas viņam ir pretējs.

— Skīet, ka tā.

— Bet ļaunais un nemācītais grib būt pārāks kā par sev līdzīgo, tā par to, kas viņam nav līdzīgs, bet pretējs.

— Liekas gan.

— Tātad, Trasimah, vai netaisnais mums negrib būt pārāks kā par sev līdzīgo, tā arī par to, kas viņam nav līdzīgs? Vai tā tu neteici?

— Teicu gan.

— Bet taisnīgais taču negrib būt pārāks par sev līdzīgo, bet gan par to, kas viņam nav līdzīgs.

— Jā.

— Tātad taisnīgais ir līdzīgs gudrajam un labajam, bet netaisnais — ļaunajam un nemācītajam.

— Tā tas varētu būt.

— Bet mēs vienojāmies, ka katrs ir tāds, kā tas, kam viņš līdzīgs.

— Vienojāmies gan.

— Tad arī taisnīgs cilvēks jāatzīst par labu un gudru, bet netaisns par nemākuli un ļaunu.

XXII. Trasimahs visam tam piekrita, kaut gan ne tik viegli, kā es tagad atstāstu, bet ļoti nelabprāt, gandrīz piespiests, viss vienos sviedros, — bija taču vasara, — un tad es redzēju kaut ko tādu, ko agrāk nekad nebiju redzējis, — Trasimahs bija nosarcis. Galu galā vienojāmies, ka taisnīgums ir tīkums un gudriba, netaisnība — ļaunums un muļķība.

— Labi, — es tad teicu, — tā mēs šo lietu esam nokārtojuši. Bijām arī vienisprātis, ka netaisnība ir stipra. Vai tu vēl to atceries, Trasimah?

— Atceros gan, bet tas, ko tu tagad saki, man nepatīk, man tur būtu kaut kas iebilstams. Ja es tagad runātu, esmu drošs — tu teiktu, ka esmu balamute. Vai nu ļauj tāpēc man teikt, ko gribu, vai jautā, ja gribi jautāt, bet es tikai teikšu — «turpini» un piekrietoši pamāšu ar galvu vai noliedzoši to pakratišu, kā to dara, kad vecas sievas stāsta pasakas.

— Bet nekad pretēji savai pārlicībai.

— Kā tev tik, jo runāt tu man neļauj. Ko gan tu vēl gribi?

— Neko, zvēru pie Zeva. Ja tu tā darīsi, es jautāšu.

— Tad jautā.

— Es tad jautāju to pašu, ko nupat vēl, lai mēs soli pa solim iztīrītu un noskaidrotu, kas ir taisnība salīdzinājumā ar netaisnību. Tika jau teikts, ka netaisnība ir stiprāka un varenāka par taisnību, bet tagad, kad izrādījās, ka gudrība un tikums ir taisnība, es domāju, viegli būs pārliecināties, ka tā ir stiprāka par netaisnību, jo netaisnība ir nezināšana un neprašana. Nebūs neviena, kas to nesaprastu, bet es, Trasimah, tik vienkārši šo jautājumu nostādīt negribu. Aplūkosim to šādi. Vai tu neteiktu, ka netaisna ir tā valsts, kas nodomājusi netaisni pakļaut un jau pakļāvusi citas valstis, kad tās pakļautībā turklāt jau bija daudzas?

— Kāpēc gan ne? Un visbiežāk to darīs pati izcilākā un līdz ar to pati netaisnākā valsts.

— Es atceros, tā tu teici, bet tur es saskatu vēl kaut ko. Vai šī valsts, kļūdama stiprāka par kādu citu, tādu varu ir ieguvusi, būdama netaisna, vai tai nepieciešama bija arī taisnība?

— Ja tas ir tā, kā tu nupat teici, ka taisnība ir gudrība, tad taisnība bija vajadzīga, ja tā, kā es teicu, tad netaisnība.

— Tas ir lieliski, Trasimah, tu ne tikai piekrizdams pamāj ar galvu vai nepiekrizdams to purini, tu ļoti labi atbildi.

— Tev par patikšanu.

XXIII. — Tas ir labi. Bet esi vēl tik laipns un saki: vai tu domā, ka kāda valsts vai armija, vai laupītāju vai zagļu banda, vai pat kāda tauta, kopīgi sākdamā kādu netaisnu lietu, varētu kaut ko panākt, ja pasākuma dalībnieki būtu cits pret citu netaisni?

— Protams, ne.

— Bet vai nepadomātu vairāk, nebūdami netaisni?

— Protams.

— Netaisnība, Trasimah, radītu naidu un savstarpējas cīņas, taisnīgums — vienprātību un draudzību.

— Pieņemsim, negribu ar tevi strīdēties.

— Sirsnīgi pateicos, mans draugs, bet saki man vēl šādu lietu. Vai netaisnība visur, kur vien tā rodas — vai starp brīviem vai vergiem — nerada naidu un šķelšanos? Vai visi nesāk viens otru ienīst?

— Tā noteikti ir.

— Un tad? Ja tā rodas starp diviem, vai tie nesāks strīdēties, nesāks ienīst viens otru un arī taisnīgos?

— Tā būs.

— Bet, ja netaisnība, tu dīvainais cilvēks, rodas vienā kādā personā, tai taču nezudīs tās spēks, tā to saglabās?

— Nu, lai saglabā ar.

— Tātad, šķiet, ka netaisnības vara ir šāda: visur, kur netaisnība rodas — vai valstī, vai tautā, vai armijā, vai citur kaut kur, tā vispirms jau ar to vien, ka tā ir vienmēr klāt, padara neiespējamu katru rīcību, izraisīdama šķelšanos un strīdus, un katrs tad kļūst par cita, it sevišķi par katra taisnīgā ienaidnieku. Vai tā nav?

— Tieši tā.

— Arī vienā cilvēkā, es domāju, netaisnība darīs visu to pašu, kas ir tās dabā. Vispirms tā ņems tam iespēju rīkoties — viņš nebūs vienis prātis pats ar sevi un sacelsies pats pret sevi, būs ienaidnieks kā sev pašam, tā taisnīgajiem.

— Tā būs.

— Bet dievi, mans draugs, taču arī ir taisnīgi.

— Pieņemsim.

— Tad netaisnais būs arī dievu ienaidnieks, Trasimah, taisnīgais — viņu draugs.

— Pricējies droši par savu gudrību, es neiešu to apstrīdēt. Negribu kļūt par klātesošo ienaidnieku.

— Tad turpini vēl šo pacienāšanu* līdz beigām un atbildi tāpat kā līdz šim. Liekas tagad, ka taisnīgie ir gudrāki, labāki un spējīgāki kaut ko veikt, bet netaisnie neko nevar veikt kopīgi. Ja mēs tomēr sakām, ka netaisnie dažreiz kopīgiem spēkiem enerģiski kaut ko izdarījuši, tad īsti pareizi tas nav teikts. Būtu viņi bijuši pilnīgi netaisni, viņi nebūtu atturējušies no vardarbības, bet šajā gadījumā ir skaidrs, ka viņos ir arī kāds taisnīgums, kas viņus kavēja vienlaicīgi mēroties kā vienam pret otru, tā arī pret tiem, kam viņi uzbruka, un tāpēc tie varēja sasniegt to, ko viņi arī sasniedza. Uz netaisnību viņus pamudināja netaisnība, bet viņi bija tikai pa daļai netaisni. Pilnīgi nekrietnie un pilnīgi netaisnie itin neko sasniegt nevar. Tā es to saprotu, un nevis tā, kā tu sākumā teici. Jāaplūko vēl, vai taisnīgie dzīvo labāk un ir laimīgāki par netaisniem. To mēs nolēmām aplūkot vēlāk.

---

* Šāda jautājuma iztirzāšana ir visiem klātesošiem liela bauda, īsts svētku mielasts.

Tagad man šķiet, ka tas ir tā. To es secinu no šeit teiktā, tomēr tas jāiztīrā plašāk, jo mēs nerunājam par niekiem, bet par to, kā jādzīvo.

— Nu tad iztīrā.

— Es jau to daru. Saki man, vai tev neliekas, ka zirgam ir kāds uzdevums?

— Protams.

— Vai tu neteiksi, ka zirga un ikviena cita uzdevums ir tas, ko var veikt tikai ar viņu vai vislabāk ar viņu?

— Es nesaprotu.

— Tas ir tā. Vai tu vari redzēt arī ar kaut ko citu vai tikai ar acīm?

— Tikai ar acīm.

— Labi. Vai vari dzirdēt ar kaut ko citu vai tikai ar ausīm?

— Tikai ar ausīm.

— Vai tad nebūs pareizi teikt, ka redzēšana un dzirdēšana ir acu un ausu uzdevums?

— Ļoti pareizi.

— Un tālāk. Vai vīnkoka zarus tu varētu apgriezt ar vienkāršu nazi vai zobenu, vai vēl ar kādiem citiem daļķiem?

— Kāpēc gan ne?

— Bet ne ar vienu tik labi kā ar dārznieka sirpi, kas tieši tam pagatavots.

— Taisnība.

— Vai tad mēs neteiksim, ka tas ir šī sirpja uzdevums?

— Teiksim.

XXIV. — Tagad, manuprāt, tu labāk sapratīsi, ko es domāju, jautādams, vai tieši tas nav katras lietas uzdevums — veikt to, ko vienīgi ar to var veikt vai vismaz veikt vislabāk.

— Jā, tagad es saprotu, un man šķiet, ka tas ir katras lietas uzdevums.

— Labi, vai tu nedomā tā — reiz katrai lietai ir savs uzdevums, tad tai ir arī šim uzdevumam atbilstoša spēja. Atgriezīsimies pie reiz teiktā. Acīm, mēs sakām, ir savs uzdevums.

— Ir.

— Vai tām ir arī sava spēja?

— Ir arī sava spēja.

— Tālāk, vai ir savs uzdevums arī ausīm?

— Jā.

— Vai ir arī tām sava spēja?

— Arī tām.

— Un kā ar visu citu? Vai nav tāpat?

— Tāpat.

— Mazliet uzmanības. Vai acis varētu labi veikt savu uzdevumu, ja tām nebūtu savas īpašas spējas, bet šīs spējas vietā kāds trūkums?

— Kā gan tas būtu iespējams? Tu acimredzot domā redzes vietā aklumu?

— Redze patiešām ir acu spēja, bet par to es nejautāju. Es jautāju, vai ar savu īpašo spēju acis neveic uzdevumu, kas tām darāms, un, ja šo spēju nav, vai acis neveic savu uzdevumu slikti.

— Tu runā pareizi.

— Bet vai arī ausis, ja tām maz spējas, neveic vāji savu uzdevumu?

— Tieši tā.

— Vai tas pats neattiecas arī uz visu citu?

— Man tā liekas.

— Labi. Tagad padomā par sekojošo. Vai dvēselei ir kāds uzdevums? Vai to var veikt kaut kas cits no visa, kas ir pasaulē? Piemēram, sekojošo: rūpēties, valdīt un vadīt, paredzēt un izkārtot, un visu tamlīdzīgo? Vai ir vēl kaut kas, izņemot dvēseli, kam mēs varētu to uzticēt un teikt, ka tas ir tā tiešais pienākums?

— Nekas cits.

— Bet dzīvība? Mēs taču teiksim, ka bez dvēseles tās nav.

— Noteikti.

— Vai tad mēs neteiksim, ka dvēselei ir savas spējas?

— Teiksim.

— Bet vai dvēsele, Trasimah, labi veiks savus uzdevumus, ja tai nebūs īpašas spējas? Vai tas ir iespējams?

— Nav iespējams.

— Nekrietna dvēsele tāpat nenovēršami slikti valdīs un vadīs, slikti rūpēsies, krietna dvēsele visu to veiks labi.

— Tā tam jābūt.

— Bet vai tad mēs nevienojāties, ka taisnīgums ir krietnas dvēseles tikums, netaisnība — nekrietnas?

— Vienojāties.

— Taisnīga dvēsele un taisnīgs cilvēks dzīvos laimīgi, netaisns laimīgs nebūs.

— Spriežot pēc taviem vārdiem, liekas, ka tā ir.

— Kam dzīve laba, godīga, krietna, tas ir laimīgs, nelaimīgs tas, kam tādas nav.

— Kāpēc tad ne?

— Taisnīgs cilvēks tāpēc ir laimīgs, netaisnīgs nelaimīgs.

— Lai tā būtu.

— Bet būt nelaimīgam ir neizdevīgi, izdevīgi ir būt laimīgam.

— Kā tad citādi?

— Nekad tāpēc, mans laimīgais draugs, netaisnība nav izdevīgāka par taisnību.

— Pieņemsim, Sokrat, to kā cienastu* Bendidas** svētkos.

— Tu mani esi labi cienājis, Trasimah, esi kļuvis rāms un pārstājis dusmoties. Īsti paēdis tomēr neesmu, bet tā ir mana, nevis tava vaina. Kā kārumnieks steidzīgi tver katru apkārt nesto bļodu, lai nogaršotu, iepriekšējo nemaz lāga neaizticis, tā es, šķiet, daru tāpat. Neatradis to, ko biju nodomājis atrast, nenoskaidrojis, kas ir taisnība un taisnīgums, atstāju šo jautājumu un pievērsos citam tematam par taisnīgumu: vai taisnīgums ir ļaunums un nezināšana vai gudrība un tikums? No tā novirzījos pie apgalvojuma, ka netaisnība esot izdevīgāka par taisnīgumu, un nespēju noturēties, nepamētis iesākto un nepārgājis pie šī jautājuma, tā ka no visas sarunas es īsti neko neizzināju. Arvien vēl nezinu, kas īsti ir taisnība, un nez vai izzināšu, vai tā ir vai nav kāda spēja un vai tas, kam tā ir, ir laimīgs vai nav.

---

* Trasimahs līdz ar to atsakās tālāk disputēt ar Sokratu.

** Svētki par godu šai dievei pieminēti dialoga pašā sākumā.

OTRĀ GRĀMATA

I. To teicis, es nodomāju, ka sarunu esmu beidzis, bet izrādījās, ka tas ir bijis tikai ievads, jo Glaukons, vienmēr būdams pats drosmīgākais, arī šoreiz nevarēja paciest Trasimaha atteikšanos.

— Sokrat, — viņš teica, — vai tu gribi panākt tikai šķitumu, ka esi mūs pārliecinājis, vai arī īstenībā pārliecināt, ka no visiem viedokļiem labāk ir būt taisnīgam nekā netaisnīgam?

— Ja tas no manis atkarīgs, — es teicu, — tad gribu to panākt īstenībā.

— Tādā gadījumā tu nedari to, ko pats gribi. Saki man, vai tev nešķiet, ka ir tāds *labā* veids, ko mēs gribētu iegūt, netīkodami pēc tā, kas ar to saistīts, bet tikai tieši paša *labā* dēļ, piemēram, prieks un nekaitīgas baudas; to vienīgās sekas ir laimes sajūta.

— Man šķiet, ka tāds ir.

— Tad turpinām. Kā ar to *labā* veidu, kas mums patīk gan pats par sevi, gan arī seku dēļ, kas no tā izriet? Piemēram, saprātīgums, redze, veselība. Tie mums patīk abu minēto iemeslu dēļ.

— Tā ir, — es teicu.

— Bet vai tu neredzi arī trešo *labā* veidu? Tas ietver sportisko treniņu, veselības kopšanu, arī ārstēšanu un citus peļņas veidus. Tie nav viegli, tu teiktu, bet tie ir noderīgi, citādi neviens tos arī neuzņemtos. Mēs to darām atalgojuma un citu no tiem atkarīgu labumu dēļ.

— Jā, ir arī šis trešais *labā* veids, bet kas tālāk?

— Kur mēs starp tiem novietosim taisnīgumu?

— Domāju — goda vietā pie tiem labumiem, kurus mēs augstu vērtējam kā pašu to, tā no tiem izrietošo seku dēļ. Tā jādara cilvēkam, kas grib būt laimīgs.

— Tā tomēr nedomā cilvēku lielākā daļa. Viņi taisnīgumu pieskaita pie tiem labumiem, ar kuriem mēs nodarbojamies atalgojuma, goda un cieņas dēļ, bet citādi tas ir grūts uzdevums, un no tā jāvairās.

II. — Zinu, ka ļaudis tā domā un ka tieši tāpēc Trasimahs visu laiku taisnīgumu pēla un slavināja netaisnību. Bet es, kā šķiet, esmu slikts skolnieks.

— Taču uzklausī arī mani, ja tev labpatīk. Man šķiet, ka Trasimahs ātrāk, nekā tas būtu vajadzīgs, kā čūska pakļāvās tavai burvestībai, es neesmu tomēr apmierināts ar tavu izklāstu par taisnību un netaisnību, gribu dzirdēt, kas katra no tām īsti ir un kāda katrai ir vara dvēselē. Nerunāsim par atalgojumu un par to, ko no katras mēs gūstam. Ja tu necelsi iebildumus, es rīkošos šādi. Es vēlreiz atgriezīšos pie Trasimaha izklāsta. Vispirms es gribu pateikt, ko vairākums atzīst par taisnīgumu un ko tas saka par tā izcelsmi; otrkārt, es teikšu, ka visi, kas cenšas to ievērot, to dara nelabprāt, nepieciešamības spiesti, un nekā laba tur nesaskata; treškārt, ka viņi tā dara pamatoti, jo saka, ka daudz patīkamāka esot netaisna nekā taisna cilvēka dzīve. Pats es tā nedomāju, Sokrat, lūdzu nepārproti mani, esmu tomēr apjucis, jo par to man ausis ir pieskandinājis Trasimahs un tūkstošiem citu. Ne no viena tomēr neesmu dzirdējis, kā to labprāt gribētu, taisnīguma aizstāvēšanu — kāpēc tas labāks par netaisnību. Es gribu dzirdēt tā cildināšanu neatkarīgi no kaut kādiem blakus apstākļiem. Domāju, ka visdrīzāk es to varētu izziņāt no tevis, tāpēc es runāšu un cik vien spēdams cildināšu netaisnu dzīvi, lai tu saprastu, kādā veidā es gribu dzirdēt tevi taisnīgumu slavējam un netaisnību nosodām. Padomā, vai tu tam piekriti.

— Pilnīgi. Par ko gan sapratīgam cilvēkam vairāk patīktu runāt un klausīties?

— Lieliski, tad klausies par to, ar ko es teicos sākt: kāds īsti ir taisnīgums, un kā tas radies? Saka taču, ka darīt netaisnību ir labi, ciest netaisnību — ļaunums, bet ļaunums no netaisnības, ko ciešam, ir lielāks par labumu, ko, darot netaisnību, gūstam. Ja cilvēki, savstarpēji darbojoties, netaisnību gan dara, gan cieš un abas šīs iespējas vērtē, tad, nevarēdami no vienas izvairīties un otru

izmantot, tie atrod par izdevīgāku vienoties — netaisnību nedarīt un to arī nepaciest. Tad viņi sāka izdot likumus un slēgt līgumus, sāka saukt to, ko likums prasa, par likumīgu un taisnīgu. Tā ir radies taisnīgums, un tāda tā īstā būtība. Tas ir kaut kas vidējs starp labāko iespējamību — darīt netaisnību un palikt nesodītam — un ļaunāko — ciest netaisnību un nevarēt par to atriebties. Būdam vidū starp šīm divām iespējām, taisnīgums netiek godāts kā *labais*, bet tikai cienīts kā netaisnības vājums. Kas ir īsts vīrs un var netaisnību sev atļauties, tas ne ar vienu nevienosies netaisnību nedarīt, nedz to ciest, tad jau viņš nebūtu pie pilna prāta. Tāda vai aptuveni tāda ir taisnīguma būtība, un to, Sokrat, stāsta par tā izcelšanos.

III. Ja iedomāsimies šādu piemēru, tad vislabāk mēs sapratīsim, ka pat tie, kas cenšas būt taisnīgi, to dara, nebūdami tik stipri, lai varētu būt netaisni. Dosim brīvību kā taisnajam, tā netaisnajam darīt visu, ko vien tie grib, tad sekosim viņiem un vērosim, kurp katru no tiem aizvedīs viņu vēlmes. Kā taisnīgo, tā netaisno mēs tad notvertu nozieguma vietā, kurp tos aizvedusi mantkārība, jo pēc mantas kā pēc kaut kā laba dzenas katrs, pati daba ir visiem devusi šo tieksmi, tikai likuma vara spiež ievērot tiesu un taisnību. [...]

III (beigas) līdz X (beigas). Lai paskaidrotu savas domas, Glaukons pastāsta teiksmu par Gigu, Līdijas valdnieka ganu*. Tas atradis brīnīšķīgu gredzenu, kuru, noteiktā veidā pagriežot, tā valkātais kļuvis neredzams un varējis nesodīti darīt netaisnus darbus. Ja tādu gredzenu, saka Glaukons, dabūtu kā taisnīgs, tā netaisnīgs cilvēks, tad izrādītos, ka starp tiem nav nekādas starpības. Katrs ir tik netaisns, cik vien netaisns tas iedrošinās būt. Netaisnības augstākā pakāpe ir netaisna cilvēka izlikšanās par taisnīgu. Tāds netaisnais sagrābs varu valstī, jo visi viņu atzīst par taisnīgu. Taisnīgajiem turpretim būs jācieš visnežēlīgākās mocības, un nāves sods izbeigs viņu dzīvi.

Kad Glaukons beidz runāt, viņa vietā stājas tā brālis Adeimants. Tas aizrāda, ka pat dievi dod nelaimju pilnu dzīvi krietniem cilvēkiem, bet labklājību un laimi nekrietniem. Adeimants tad uzaicina Sokratu parādīt, kā darbojas cilvēkā taisnība vai netaisnība. Disputēdams ar Trasimahu, atbild Sokrats, viņš esot pietiekami pamatoti izteicis

* Gigs — Līdijas valdnieks VIII—VII gadsimtā p. m. ē. Tautas nostāstos dažkārt viņš tēlots sākumā kā valdnieka gans.

savas domas, bet tās nav atzītas. Tad Sokrats ierosina jautājumu par taisnību un netaisnību aplūkot valsts mērogā. Abi šie principi tad būšot labāk saskatāmi. Adeimants tam piekrīt.

XI. — Es domāju, — teica Sokrats, — ka valsts top tāpēc, ka neviens neiztieks pats ar sevi, bet viņam daudz kas ir vajadzīgs. Vai tu vari iedomāties vēl kādu citu iemeslu, kāpēc radusies valsts?

— Nē.

— Tāpēc viņš pieaicina kādu citu kādas vajadzības dēļ, un, tā kā daudziem ir dažādas vajadzības, tad vienmēr nometnē sanāk daudz palīgu un dalībnieku, un šai kopējai mītnei tiek dots valsts vārds. Vai tā nav?

— Tieši tā.

— Cits citam tur kaut ko dod vai saņem, domādami, ka tas viņiem izdevīgi.

— Tā tas ir.

— Bet tagad veidosim domās valsti no paša sākuma. Šķiet, ka to veidos mūsu vajadzības.

— Kā tad citādi?

— Bet pati lielākā, pati neatliekamākā vajadzība ir pārtikas sagādāšana, lai eksistētu un dzīvotu.

— Tieši tā.

— Otra ir mājoklis, trešā drēbes un tā tālāk.

— Tā ir.

— Tagad padomā. Kā lai valsts apmierina tik daudz vajadzību? Vai tad vienam nevajadzētu būt zemkopim, citam — namdarim, vēl citam — audējam? Vai nepievienosim arī ādmini un kurpnieku, varbūt vēl kādu, kas rūpējas par mūsu miesas vajadzību apmierināšanu?

— Jā gan.

— Tātad vismazākajā iespējamā valstī būs četri vai pieci cilvēki.

— Liekas, ka tā.

— Kas tālāk? Katram no tiem savs darbs jāveltī arī visiem pārējiem. Piemēram, zemkopis ir viens, bet viņš sagādā pārtiku četriem. Viņam vajadzīgs četrreiz vairāk laika un pūļu veltīt pārtikas sagādei, lai dotu to kopējai lietošanai. Vai nebūtu labāk, ja viņš citus neievērotu, gādātu pārtiku tikai sev, tas ir, tikai ceturto tās daļu četrreiz īsākā laika daļā, bet no pārējām trim laika daļām vienu izlietotu savam namam, otru drēbēm, trešo

apaviem? Nebūtu nekas viņam jādod kopējai lietošanai. Viņš visu darītu pats, saviem spēkiem, savām vajadzībām.

Tad sarunā iejaucās Adeimants:

— Bet varbūt pirmais veids, Sokrat, būtu vieglāks?

— Zvēru pie Zeva, tas ir prātīgi. Kad tu tā saki, arī es pats iedomājos, ka cilvēki viens otram nav pilnīgi līdzīgi un katram ir sava daba, kas atbilst kādam darbam. Vai tev tā neliekas?

— Tieši tā.

— Bet kā tagad? Vai tad viens, strādādams dažādus darbus, veiks tos labāk par kādu citu, kas strādās tikai vienu darbu?

— Labāk, ja katram darbam savs darītājs.

— Domāju — skaidrs ir arī tas, ka darbu sabojās, ja palaidīs garām tam piemēroto laiku.

— Pilnīgi skaidrs.

— Nedomāju arī, ka darbs gaidīs, līdz darītājam gadišies brīvs laiks, bet darītājam jāvēro, kad būs pienācis vajadzīgais brīdis, nevis jārikojas, kā pagadās.

— Tā tas jādara.

— Un vairāk, vieglāk un labāk viss tiks padarīts, ja katrs, atbrīvojies no citiem pienākumiem, veiks vienu kādu savai dabai atbilstošu darbu vajadzīgajā laikā.

— Pilnīgi pareizi.

— Būs vajadzīgi vairāk nekā četri pilsoņi, Adeimant, lai sagādātu visu, par ko mēs runājam. Zemkopis, man šķiet, nepagatavos pats sev arklu, ja vajadzīgs labs arkls, nepagatavos arī kapli un citus zemkopībai vajadzīgos rīkus, tāpat namdaris, arī viņa darbam vajadzīgi daudzi cilvēki, tas pats sakāms par audēju un par kurpnieku.

— Pareizi.

— Celtnieki, kalēji un daudzi citi amatnieki kļūs par mūsu līdzpilsoņiem mūsu valstīnā, un tā izaugs liela.

— Krietni liela.

— Isti liela tā tomēr nebūs, ja mēs pieskaitīsim pat vēršu, aitu un citus ganus, lai zemkopjiem aršanai būtu vērši, lai namdarim un arī zemkopim būtu jūga dzīvnieki, audējiem un ādmiņiem ādas un vilna.

— Bet maza šī valsts tomēr nebūtu ar visiem šiem amatniekiem.

— Atrast tādu vietu šai valstij, kur nekas nebūtu jāieved, būtu gandrīz neiespējami.

— Tiešām neiespējami.

— Būs nepieciešami vēl daudzi, kas no citām valstīm ievestu vajadzīgo.

— Kā tad.

— Un tālāk. Ja mūsu cilvēks brauks tukšā, nepaņēmis līdz nekā no tā, kas vajadzīgs tiem, no kuriem mūsējie gūst viņiem vajadzīgo, tad viņš arī atbrauks tukšā. Vai tā nav?

— Tā liekas.

— Vajag ne tikai mājās pagatavot pietiekamā vairumā visu, kas pašiem vajadzīgs, bet arī tādas mantas un tādā vairumā, kādas vajadzīgas tiem, kas mums vajadzīgi.

— Tā jādara.

— Mūsu valstij tātad vajadzīgs vairāk zemkopju un vairāk amatnieku.

— Jā, vairāk.

— Vairāk arī cilvēku, kas iavedīs un izvedīs dažādas preces. Tie ir tirgotāji. Vai ne?

— Protams.

— Būs vajadzīgi tātad arī tirgotāji.

— Noteikti.

— Bet, ja tirdzniecība notiek pa jūru, tad būs vajadzīgi daudzi lietpratēji jūrlietās.

— Daudzi gan.

XII. — Bet kā tad pašā valstī? Kā viņi apmainīsies ar pašu pagatavotām lietām? Šīs maiņas dēļ taču izveidojam kopību un valsti.

— Skaids, ka pirkdami un pārdodami.

— Tamdēļ arī būs mums tirgus un nauda kā maiņas zīme.

— Tieši tāpēc.

— Ja nu zemkopis vai kāds amatnieks atvedīs uz tirgu kaut ko no saviem ražojumiem, bet neieradīsies tieši tajā pašā laikā kā tie, kas gribēs no viņa kaut ko iemainīt, vai viņš tad paliks tur sēžot un kavēs savu darbu?

— Nekādā ziņā. Tur būs cilvēki, kas, to redzēdami, piedāvās savu palīdzību. Labi iekārtotās pilsētās tie gandrīz visi būs fiziski vājākie, kas neder citam darbam. Viņiem jāpaliek tirgū un pret naudu jāiegādājas preces no tiem, kas grib tās pārdot, lai pret naudu atkal tās nodotu tiem, kas vēlas tās pirkt.

— Šādas vajadzības dēļ mūsu valstī radīsies siktirgotāji. Vai tad mēs tos nesaucam par siktirgotājiem, kas kā

starpnieki pirkšanā un pārdošanā apmetušies tirgū, bet tos, kas brauc no pilsētas uz pilsētu, — par tirgotājiem?

— Tieši tā.

— Domāju, ka ir vēl daži citi palīgi, kuriem pietiek spēka fiziskam darbam, bet kas pēc savām gara spējām īsti neder par mūsu līdzdalībniekiem. Viņi pārdod mums tiesības izlietot viņu spēku un maksu par to sauc par algu. Es domāju, ka viņus sauksim par algādžiem. Vai ne?

— Tieši tā.

— Arī algādži, manuprāt, vajadzīgi, lai valsts būtu pilnīga.

— Man tā šķiet.

— Vai tagad, Adeimant, mūsu valsts nav sasniegusi savu pilnvērtību?

— Varbūt.

— Bet kur tad tajā ir taisnība un netaisnība? Kur tā parādījās, kur mūsu iztīrījumā esam tās saskatījuši?

— Es nezinu, Sokrat. Iespējams, ka minēto ļaužu kategoriju savstarpējās attiecībās.

— Varbūt tā ir pareizi, bet tas jānoskaidro bez kavēšanās. Vispirms tātad aplūkosim, kāds būs šo algādžu dzīves veids. Ko gan citu viņi darīs, ja negādās par partiku, drēbēm, apaviem un māju celšanu? Vasaru viņi pa lielākai daļai strādās gandrīz kaili un staigās basām kājām, bet ziemu pietiekami apģērbusies un apāvušies. Ēdienu gatavos no miežu un kviešu miltiem. Edīs kopā ar bērniem un, vainagiem rotāti, dzers vīnu, dziesmām dievus cildinādami. Priekpilna būs viņu kopība. Viņi vairīsies no trūkuma un sargāsies no kara, un bērnu viņiem nebūs vairāk, kā to atļaus viņu līdzekļi.

XIII. Glaukons ierosina ēdienu karti papildināt ar dažām garšvielām un gardumiem.

Tā viņi vadīs mierīgu un veselīgu dzīvi un, kad viņi mirs, kā tas sagaidāms, sirmā vecumā, tādu pašu dzīvi viņi atstās saviem pēcnācējiem.

Tad Glaukons izsaucās:

— Ja tu, Sokrat, iekārtotu valsti cūkām, ar kādu gan citu ēdienu tu viņas barotu?

— Bet ko gan vēl vajadzētu, Glaukon?

— To, kas vispār pieņemts: gulēt uz atgultnes un ēst pie galda, lai nejustos kā nabagi, ēst arī visus gardumus un uzkodas, ko ļaudis tagad ēd.

— Labi, es saprotu. Mēs aplūkojam ne tikai, kā vispār rodas valsts, bet arī, kā rodas valsts, kur viss ir pārpilnībā. Varbūt tas nemaz nav ļauni. Domādami par tādu valsti, mēs varbūt drīzāk sapratīsim, kā valsti rodas taisnība un netaisnība. Ista, veselīga valsts man šķiet tāda, kādu mēs to tikko raksturojām, bet, ja jūs gribat aplūkot valsti, kuru krata drudzis, nekas mūs nekavēs to darīt. Liekas, ka daži nebūs apmierināti ar tādu tik vienkāršu dzīvi — viņiem vajadzīgas atgultnes, galdi un cita iekārta, gardi ēdieni, ziedes, smaržas, meitenes un cepumi, turklāt liela dažādība no visa tā. Bet tāda jau nav vairs tā nepieciešamība, par ko mēs runājām sākumā, — mājas, drēbes, apavi. Bet tagad vajadzīgs zelts, zilonkauls un daudz kā tamlīdzīga, un tas viss jāgādā. Vai ne?

— Jā.

— Vai tad mums nevajadzētu lielāku valsti? Ar mūsu veselīgo tad vairs nepietiks. Tā ir jāpiepilda ar lielu ļaužu baru, kas valsti nemaz nav nepieciešams, piemēram, ar dažādiem medniekiem*, gleznotājiem, tēlniekiem, aktieriem, mūziķiem, dzejniekiem, rapsodiem, dejotājiem, dažādu darbu uzņēmējiem, dažādiem amatniekiem, to skaitā ar tādiem, kas gatavos sieviešu tērpus un rotas. Būs mums vajadzīgi arī daudzi mājkalpotāji. Vai tad iztiksim bez zēnu uzraudzītājiem, auklēm, zīdītājām, apkopējām, bārddziņiem, pavāriem, konditoriem? Būs vajadzīgi arī cūkgani. Agrākajā pilsētā tādu nemaz nebija. Nebija vajadzības. Tagadējā bez visiem tiem neiztik. Būs vajadzīgi arī daudzi citi mājas dzīvnieki, jo būs jau, kas ēd viņu gaļu. Vai ne?

— Kā tad citādi?

— Vai nebūs mums vajadzīgs daudz vairāk ārstu nekā agrāk, ja mēs tā dzīvosim?

— Noteikti daudz vairāk.

XIV. — Un mūsu zeme, kas agrāk bija pietiekami liela, lai uzturētu savus iedzīvotājus, tagad ir kļuvusi par mazu. Vai tā nav?

— Tā ir.

— No kaimiņu zemēm tātad jāpaņem kāds gabals, lai

---

* Pārnestā nozīmē.

būtu pietiekami daudz ganību un tīrumu, bet arī kaimiņiem būs vajadzīga mūsu zeme, ja viņi pievērsīsies neapvaldītai bagātības iegūšanai un neievēros nepieciešamā robežu.

— Tā būs, Sokrat.

— Vai tad nebūs jākaro, Glaukon? Kas gan cits atliek?

— Tā būs gan.

— Nav ko runāt, vai no kara mums būs kāds ieguvums vai zaudējums, teikšu tikai, ka tagad esam atraduši, kāpēc kari izceļas. Ja tas notiek, tad tā ir vislielākā nelaime kā visai valstij, tā atsevišķiem pilsoņiem.

— Tiešām vislielākā.

— Tagad, mans draugs, mums būs vajadzīga lielāka valsts, nevis mazliet, bet daudz lielāka, būs vajadzīga vēl vesela armija. Tā dosies karā, lai aizsargātu pret uzbrucējiem visu, kas mums ir, un, protams, arī to, par ko nupat runājām.

— Bet kāpēc tad tā? Vai ar mums pašiem nepietiek?

— Nē, jo tu un mēs visi, kad plānojām šo valsti, bijām vienisprātis, tu taču atceries, ka viens cilvēks nevar labi veikt vairākus amatus.

— Tas tiesa.

— Bet kas iznāk? Vai cīņa ar ienaidniekiem, tavuprāt, nav amats?

— Protams, ka amats.

— Par ko tad mums vairāk jā rūpējas, par kurpnieka vai karavīra amatu?

— Par karavīra.

— Bet mēs tad aizliedzām kurpniekam strādāt zemkopja, audēja vai namdara darbu, lai tāpēc jo labāk tiktu padarīts viņa paša, kurpnieka darbs. Arī pārējiem mēs tāpat uzdevām katram vienu darbu un tieši to, kuram viņš visvairāk piemērots. No citiem pienākumiem atbrīvotam, viņam vajadzēs to strādāt visu mūžu un nepalaist garām izdevību labi to veikt. Bet vai pats svarīgākais nav labi izpildīt karavīra pienākumu? Vai tas ir tik viegls, ka zemkopis vai kurpnieks, vai kāds cits amatnieks var būt arī karavīrs? Neviens nekļūs par labu spēlētāju galda vai kauliņu spēlē, ja viņš ar to nenodarbosies jau no bērnības, bet spēlēs tikai šad un tad. Vai tad pietiek paņemt vairogu vai citu kādu ieroci, lai tūlīt būtu labs cīnītājs smagi bruņoto kājnieku vai kādā citā kareivju ierindā? Nekāds darbarīks nevienu nepadarīs par meistaru un

nevienam nederēs, kas nebūs iemācījies ar to rīkoties un nebūs ieguvis pietiekamu veiklību.

— Ja tas tā nebūtu, tad darbarīku nozīme būtu milzīga.

XV. — Tātad, jo svarīgāks ir sargu uzdevums, jo vairāk nekā pārējiem tam ir vajadzīgs brīva laika, prasmes un gādības.

— Es arī tā domāju.

— Vai šim uzdevumam nav vajadzīgs arī piemērots raksturs?

— Kā tad ne?

— Mūsu uzdevums, šķiet, tad būtu atlasīt, ja vien mēs to spējam, valsts aizsardzībai vīrus ar piemērotu raksturu.

— Jā, mums tas jādara.

— Pie Zeva, vieglu uzdevumu neesam izvēlējušies, tomēr nav ko baidīties, darīsim, cik vien tas mūsu spēkos.

— Tātad drosmi!

— Kā tu domā, vai labas sugas suns un labas dzimtas jauniets ir vienādi labi noderīgi sarga uzdevumam?

— Kā tu domā?

— Viņiem abiem vajag būt ar asu uztveri, lai pamanītu ienaidnieku, ātriem, lai to vajātu un panāktu, stipriem, lai vajadzības gadījumā uzveiktu.

— Jā, tas viss tiešām vajadzīgs.

— Arī vīrišķīgiem, ja grib labi cinīties.

— Kā tad citādi?

— Bet vai var būt vīrišķīgs un drosmīgs zirgs, suns vai kāds cits dzīvnieks, ja viņam nav niknuma? Vai tu neesi ievērojis, cik neuzvarams un neuzveicams ir niknums? Ja tāds ir, tad katra dvēsele ne no kā nebaidās un nekas to neuzvarēs.

— Esmu novērojis.

— Skaidrs tātad, kādām jābūt sarga fiziskām dotībām.

— Jā.

— Un kādām garīgām arī — viņā jābūt niknumam.

— Arī tam.

— Bet vai tad, Glaukon, viņi nebūs nežēlīgi un varmācīgi cits pret citu un pret pārējiem pilsoņiem, ja viņiem reiz ir tāda daba?

— Zvēru pie Zeva, tā ir grūta problēma.

— Bet pret savējiem viņiem jābūt draudzīgiem un laipniem, pret ienaidniekiem bargiem. Ja tas tā nebūs, tad

nebūs jāgaida, kamēr uzbruks ienaidnieks: sargi paši savējos iznīcinās.

— Tas tiesa.

— Ko lai tagad darām? Kur atradīsim lēnprātīgus un līdz ar to niknus ļaudis? Lēnprātība un niknums taču ir pretējas īpašības.

— Šķiet, ka tā.

— Tomēr, ja vienas no šīm īpašībām kādam trūkst, tad labs sargs viņš nebūs. Liekas, ka tas nav iespējams, bet tā iznāk, ka labu sargu vispār nav.

— Baidos, ka tā tas ir.

Biju nonācis grūtā stāvoklī un, pārdomādams agrāk teikto, izsaucos:

— Kā lai mēs, mīlais draugs, nebūtu strupceļā? Esam aizmirsuši pašu izvēlēto salīdzinājumu.

— Kādu tad?

— Mēs nepamanījām, ka ir raksturi, kuriem šādas pretējas īpašības ir, mums tas pat prātā neienāca...

— Kādi tad?

— Tie ir sastopami kā citos dzīvniekos, tā it sevišķi tajā, ar kuru mēs salīdzinājām sargu. Tu taču pazīsti labas sugas suņus, kuriem ir šāda daba. Pret pierastiem un pazīstamiem ļaudīm tie ir iespējami laipni un draudzīgi, bet pret nepazīstamiem — pīlnīgs pretstats.

— Protams, pazīstu.

— Tātad tas ir iespējams, un mēs nemeklējām neko pret dabisku, meklēdami šādus sargus.

— Liekas gan, ka ne.

XVI. — Bet vai tev neliekas, ka sargam vēl kaut kas ir vajadzīgs? Pēc savas dabas viņam vajadzētu ne tikai būt niknam, bet arī gudrību mīlēt.

— Nesaprotu, kāpēc tas.

— To tu vari novērot suņos, un dzīvniekā tas ir kaut kas brīnišķīgs.

— Kas tad?

— Kad tas redz kādu nepazīstamu, tas dusmojas, kaut gan neko ļaunu no tā nav cietis, kad redz pazīstamu, — tam pieglaužas, kaut gan tas neko labu sunim nav darījis. Vai tu nekad neesi par to brīnījies?

— Līdz šim es to nemaz neesmu ievērojis, bet ir skaidrs, ka suns tā dara.

— Bet vai nav jauka tāda izturēšanās, it kā pēc savas dabas suns būtu īsts gudrības mīlētājs?

- Kā to varam teikt?
- Redzi tā. Draudzīgu vai naidīgu izturēšanos suns izšķir tikai tāpēc, ka vienu cilvēku viņš ir iepazinis, otru ne. Vai tad suns nav zinātkārs, ja viņš izšķir savējo un svešo, vienu pazīdams, otru nepazīdams?
- Tā tam jābūt.
- Bet vai zinātkāre un gudrības mīlestība nav viens un tas pats?
- Tiešām, tā tas ir.
- Vai tad mēs droši nevaram arī par cilvēku teikt — ja viņš pret savējiem un pazīstamiem grib būt laipns un draudzīgs, tad vajadzīga gudrības mīlestība, vajadzīga zinātkāre?
- Jā, to varam teikt.
- Tātad, kas pēc savas dabas grib būt īsts un krietns savas valsts sargs, vai tam nav jābūt gudrības mīlētājam un arī dedzīgam, straujam un spēcīgam?
- Tieši tādām.
- Pieņemsim, ka tas tā, bet kā mums viņus audzināt, kā mācīt? Ja mēs to iztīrāsīm, vai tas mums palīdzēs izprast mūsu sarunas īsto mērķi — kā valstī rodas taisnība un netaisnība? Sarunu pārāk neīsināsim, bet neiesim arī par daudz plašumā.
- Tad Glaukona brālis mūs pārtrauca:
- Esmu pilnīgi pārliecināts, ka šī jautājuma aplūkošana mums ļoti noderēs.
- Pie Zeva, — es izsaucos, — mums tas jādara, mīļo Adeimant, ja arī tas prasītu daudz laika.
- Tā tas ir.
- Nu tad sāksim. Pārrunāsim viņu audzināšanu nesteidzamies, kā to brīvā brīdī dara tie, kas stāsta senas teiksmas.
- Tā arī vajag.
- XVII.** — Kāda tātad būs šī audzināšana? Vai tad viegli ir atrast labāku par to, kas sen jau ir atrasta? Ķermeņiem treniņš, garam mūzika.
- Tā tas ir.
- Bet vai nesākt audzināšanu labāk ar mūziku nekā ar treniņu?
- Kāpēc tad ne?
- Mūzikā tu ietver arī dzeju, vai ne?
- Protams.

— Bet vai dzejai nav divi veidi? Viens patiess, otrs maldi?

— Jā.

— Jāaudzina taču ar abiem? Sākumā ar maldiem?

— Nesaprotu. Kā tā var runāt?

— Tu nesaproti. Sākumā mēs taču bērniem stāstām teiksmas. Visumā tie ir maldi, bet tajos ir arī patiesība. Sākam tātd audzināt ar teiksmām, nevis ar treniņu. [...]

— Tā ir.

— Es tātd teicu, ka jāsāk ar mūziku, nevis ar sporta treniņiem.

— Pareizi.

— Tu taču zini, ka katrā darbā pats svarīgākais ir sākums, sevišķi vēl nenobriedušam jaunietim. Tad visvieglāk izstrādāt un nostiprināt to veidolu, kuru izvēlamies par paraugu.

— Tieši tā.

— Vai tad mēs lai vieglprātīgi ļaunam bērniem klausīties nezin kādas teiksmas, kuras nezin kas izdomājis, ļaunam, lai tās nostiprinās viņu apziņā, kaut gan tās pa lielākai daļai ir pretstatā ar uzskatiem, kas tiem, kad viņi būs pieauguši, būs jāatzīst par pareiziem.

— Nekādā ziņā neļausim.

— Vispirms mums, man šķiet, jānodibina uzraudzība pār teiksmu sacerētājiem, ja viņi ir kaut ko labu radījuši — tas jāpieņem, ja ne — jāatmet. Pārliecināsim audzinātājus un mātes stāstīt bērniem par derīgām atzītās un ar tām veidot viņu dvēseles labāk nekā ar rokām viņu ķermeņus*, bet lielākā daļa no tām, ko tagad stāsta, jāatmet.

— Bet kādas tad?

— Lielākajās teiksmās mēs saskatīsim arī mazākās. Kā lielākām, tā mazākām vajag būt tam pašam raksturam un tāpat tām vajag iedarboties. Vai tu tā nedomā?

— Tieši tāpat. Bet es nezinu, kuras tu sauc par lielākām.

— Tās, kuras mums atstāstījuši Hēsiods, Homērs un citi dzejnieki. Tie, sacerējuši maldīgas teiksmas, tās stāstīja ļaudīm un stāsta vēl tagad.

— Kādas? Un ko tu tajās atzīsti par ļaunu?

---

* Te Platons domājis masiera veikumu.

— To, ko vajag pelt pirmām kārtām un visvairāk, sevišķi, ja izdoma nav krietna.

— Ko tad īsti?

— Ja kāds āzejā pilnīgi nepareizi tēlo dievus un varoņus, kā to dara gleznotājs, kas, gribēdams panākt tuvu līdzību, to nemaz nepanāk.

— Tāds ir pelnījis bargu nosodījumu. Bet kādu saturu un kādu izteiksmes veidu tad mēs atzīstam?

Sokrats savā atbildē vispirms pasaka, kāda satura teikas viņš neatzīst. Par visnekrietnākiem meliem viņš nosauc Hēsioda atstāstītās teikas par Urānu, viņa dēlu Kronu un Krona dēlu Zevu.

-- Mūsu valstī, Adeimant, par to nemaz nav jāstāsta. Nav jāstāsta, jaunietim dzirdot, ka viņš nedara neko ārkārtēju, ar visnežēlīgāko sodu sodīdams savu noziedzīgo tēvu. Viņš darot tikai to pašu, ko darijuši paši ievērojamākie un varenākie dievi.

— Zvēru pie Zeva, arī man liekas, ka to nenākas stāstīt.

— Ne tikai to, bet arī vispār, ka dievi karo ar dieviem, perina cits pret citu ļaunus nodomus un cīnās savā starpā. Turklāt tas nav taisnība. Mēs gribam, lai tie, kuriem nāksies sargāt valsti, par vislielāko kaunu uzskata savstarpēju naidu. Nekādā ziņā nevajag stāstīt teikas par dievu cīņām ar gigantiem un attēlot tās gleznās, tāpat arī par dažādām dievu ķildām un sadursmēm ar saviem radniekiem un tuviniekiem. Bet, ja mēs gribam pārliecināt, ka nekad neviens pilsonis nav ienīdis otru pilsoni, jo tā ir nekrietnība, tad labāk ir, ja par to stāsta tūlīt, no bērniem, bet tas jādara arī tad, kad bērni būs kļuvuši pieauguši. Arī dzejnieki ir jāpiespiež stāstīt aptuveni to pašu. Kā Hēru ir važās iekalis viņas dēls, kā Hēfaistu no Olimpa zemē nosviedis viņa tēvs, kad Hēfaists steidzās sargāt māti no sitieniem — tādas teiksmas nav pieļaujamas mūsu pilsētā; tāpat arī Homēra sacerētās dzejas par dievu cīņām — vienalga, vai visas šādas teiksmas jāsaprot tieši vai alegoriski. Jaunietis nevar zināt, kas šeit ir alegorija, kas nē, bet viss, ko viņš uztver šajā vecumā, paliek viņa apziņā neizdzēšams un neizmaināms. Tāpēc par ļoti svarīgu jāatzīst, lai tas, ko viņš dzirdēs vispirms, būtu pašas skaistākās teiksmas, visvairāk piemērotās tikumiskai izaugsmei.

XVIII. — Tur ir sava jēga, bet, ja kāds no mums jautātu arī, kas tās par teiksmām un par ko tās stāsta, ko mēs tad atbildētu?

Es tad teicu:

— Adeimant, ne es, ne tu pašlaik neesam dzejnieki, mēs dibinām valsti, bet dibinātājiem jāzina dzejas pamatievirze, lai, vadoties no tās, dzejnieki veidotu savas teiksmas. Nav pieļaujams, ka dzejnieki neievēro dotos norādījumus, bet dibinātājiem pašiem teiksmas nav jārada.

— Tas pareizi, bet pati šī ievirze — kādai tai jābūt teiksmās par dieviem?

— Aptuveni šādai. Vispirms dieva raksturojums, tam vienmēr jābūt, vienalga, vai tā būtu episkā dzeja vai traģēdija.

— Tas tiešām vajadzīgs.

— Dievs savā būtībā ir labs, arī tas taču ir jāpasaka?

— Kā tad ne?

— Bet nekas labs nav kaitīgs. Vai ne?

— Man šķiet, ka nav.

— Vai dara ko ļaunu tas, kas nekaitē?

— Nē.

— Vai tas, kas neko ļaunu nedara, var būt kāda ļaunuma cēlonis?

— Nē, nevar būt.

— Vai labais tātad nav derīgs?

— Ir.

— Vai tas tātad nav visa labā cēlonis?

— Ir.

— Labais tātad nav visa tā cēlonis, kas notiek ar cilvēkiem, tas ir visa labā, bet nav nekāda ļaunuma cēlonis.

— Gluži pareizi.

— Tātad dievs, kas ir labs, nav visa cēlonis, kā daudzi saka, viņš ir cēlonis tikai nedaudzos gadījumos, jo daudz mazāk dzīvē ir labā, daudz vairāk ļaunā. Par visa labā cēloni jāatzīst tātad dievs, par visa ļaunā cēloni var atzīt visu ko citu, tikai ne dievu.

— Man šķiet, ka tas ir ļoti pareizi.

— Jānoraida tātad Homēra un kura katra dzejnieka maldi, kas, runājot par dieviem, nesaprātīgi kļūdās.

XIX. — Vai nu nevar atļaut, ka tādus darbus piedēvē dieviem, vai, ja to dara, jāatrod tajos aptuveni tā pati jēga, ko mēs meklējam, un jāsaka, ka viss, ko dara dievi, ir taisnīgs un labs, un katrs sods nāk par labu tiem,

kurus soda. Dzejniekam nav atļauts teikt, ka sodītie ir nelaimīgi, ja tas, kas soda, ir dievs, bet, ja viņš teiks, ka sods bija vajadzīgs, jo ļaunie ir nelaimīgi un dievs, tos sodīdams, dara tiem labu, tad tas ir jāatļauj, turpretim teikt, ka dievs, būdams labs, ir kāda ļaunuma cēlonis, nekādā ziņā nav pieļaujams. Mūsu labi pārvaldītā valstī to neviens nedrīkst teikt, neviens nedrīkst dzirdēt — ne jauns, ne vecs, ne vārsnās, ne prozā pateiktu, tā kaut ko apgalvot ir bezdievība, tas mums neder, tur ir pretruna.

— Es atbalstu tādu likumu, tas man patik.

— Tas ir viens no mūsu likumiem par dieviem, viens no mūsu priekšrakstiem, kas jāievēro oratoriem savās runās, dzejniekiem savās vārsnās — dievs nav visa cēlonis, dievs ir visa labā cēlonis.

— Ar to pilnīgi pietiek.

— Bet ko tu teiksi par šādu otru likumu? Tu tak nedomā, ka dievs ir burvis, kas var, ja tam ienāk prātā, parādīties dažreiz tādā, dažreiz citādā veidā? Te viņš ir savā īstā veidā, ko maina drīz šā, drīz tā, tad viņš mūs maldina, un mums tikai liekas, ka ar viņu tas tiešām notiek, bet patiesībā viņš vienmēr ir viens un tas pats, nekad nemainās un vienmēr saglabā savu isto veidu.

— Es pašlaik tiešām nezinu, ko teikt.

— Bet ko tu domā par šādu lietu? Ja kāds mainās, tad taču notiek viens no diviem: vai nu viņš pats sevi maina, vai viņu maina kāds cits.

— Citādi tas nevar būt.

— Bet tagad — tas, kas atrodas vislabākajā stāvoklī, vismazāk pārmainās un pārveidojas. Piemēram, cilvēks vai dzīvnieks ēdiena, dzēriena vai darba ietekmē un katrs stāds, saules, siltuma, vēju un citu apstākļu ietekmēs, jo tas veselīgāks, jo mazāk tas mainās.

— Kā tad citādi.

— Bet pašu vīrišķīgāko un saprātīgāko dvēseli vismazāk satrauks un izmainīs kāda ārēja iedarbība.

— Jā.

— Un to pašu varam teikt par visām pagatavotām lietām un celtnēm. Labi pagatavotas un labā stāvoklī tās mainās vismazāk laika un nelabvēlīgu apstākļu ietekmē.

— Tā tas ir.

— Viss, kas ir labs vai nu savā būtībā, vai tāpēc, ka ir labi pagatavots, vai arī abu šo iemeslu dēļ, vismazāk ir pakļauts mainībai kaut kā cita dēļ.

— Šķiet, ka tā.

— Bet dievs un viss, kas ir saistīts ar viņu, ir taču vislabākajā stāvoklī.

— Kā tad citādi?

— Tāpēc tātad dievs visretāk pieņem dažādus citus veidus.

— Visretāk, protams.

XX. — Bet vai tad viņš nepārveido un neizmaina pats sevi?

— Skaidrs. Ja viņš mainās, tad tikai tā.

— Vai viņš sevi tad veido labāku un skaistāku vai neglītāku un nejaukāku nekā īstenībā?

— Ja viņš mainās, tad viņam noteikti jāklūst neglītākam, jo mēs taču neteiksim, ka dievam trūktu skaistuma vai tikuma.

— Tu runā ļoti pareizi, Adeimant, un, ja tas tā, vai tad atrastos cilvēks vai dievs, kas labprātīgi kaut kā veidotu sevi neglītāku?

— Tas nav iespējams.

— Nav tātad iespējams, ka dievs gribētu sevi izmainīt, bet, būdams, kā šķiet, iespējami skaistākais un labākais, paliek tikai pats savā veidā.

— Man šķiet, ka citādi tas nemaz nevar būt.

Tālāk Platonis norāda uz vairākām vietām dzejnieku darbos, kur tēlota dievu pārvēršanās.

— Dzejnieku pārliecinātas, mātes lai nebaida bērnus un nestāsta viņiem nekrietnas teiksmas, ka daži dievi naktī klejo tālu apkārt svešinieku izskatā, lai viņas ar tādiem stāstiem nezaimo dievus un nepadara bērnus bailīgus.

— Tas nedrīkst būt.

— Dievi paši tātad nevar mainīties, bet varbūt viņi grib, mūs mānīdami un apburdami, lai mēs domājam, ka viņi var parādīties dažādos veidos.

— Varbūt ar.

— Bet vai dievs gribēs melot vai nu ar vārdiem, vai darbiem un rādīt mums šķītumu?

— Es nezīnu.

— Vai tu nezini, ka īstos melus, ja tā var teikt, ienīst visi dievi un visi cilvēki?

— Kā to saprast?

— Tā. Neviens labprātīgi nevēlas būt melis ne savā
īstākajā būtībā, ne attieksmē uz pašu svarīgāko, bet katrs
visvairāk baidās nebūt šai ziņā patiess.

— Arvien vēl nesaprotu.

— Vai tu domā, ka es izteicos pārāk svinīgi? Es tikai
gribu teikt, ka neviens nekur un nekad neatzīs par pie-
ļaujamu, ka dvēsele tiek maldināta un paliek neziņā par
īstenību, ka tajā apmetas nepatiesība un meli, jo tieši
tos dvēselē taču visi visvairāk nīst.

— Pat ļoti.

— Nezināšanu maldināta cilvēka dvēselē, par ko es nu
pat runāju, ļoti pareizi būtu saukt par īstiem meliem. Bet
meli vārdos ir dvēseles noteikta stāvokļa atdarinājums
un vēlāk radies tā attēls, tāpēc šie meli nav gluži bez
kāda piejaukuma, vai ne?

— Pilnīgi pareizi.

XXI. — Bet īstos melus nīst ne tikai dievi, bet arī
cilvēki.

— Es arī tā domāju.

Tālāk, iztīrējot melu problēmu, tiek konstatēts, ka meli dieviem
nav ne derīgi, ne vajadzīgi. Dievišķajā nav nepatiesības, jo dievs ir
patiess vārdos un darbos. Viņš ir nemainīgs un nekrāpj, viņš nekad
nevienu nemudina melot. Ja dzejnieku darbos dievi cilvēkus maldina
un arī paši nav patiesi, tad šādus darbus nevar izmantot jaunatnes
audzināšanai. Nav atļaujamas arī drāmas, kurās dievi būtu nepa-
tiesi tēloti.

TRESĀ GRĀMATA

I, II, III, IV, V. Saruna par dieviem un dievu teiksmām turpinās. Kas grib godāt dievus un savus vecākus, tam nav ko klausīties jau no pašas bērnības teiksmas, kurās dievi ir nelietīgi, krāpj un melo. Ja dzejnieku darbos dievi nav patiesi un cilvēkus maldina, tad tas nekad nevar atbilst īstenībai.

Audzināšanai jāpanāk, lai sargi ir vīrišķīgi un drosmīgi, lai viņi nebaidās no nāves. Vajadzīga ir stingra cenzūra, kas izlemj, kas sargu audzināšanai der un kas neder, — nostāsti par Aīdu, par pazemes valstību rada bailes, bet bailīgais nav drošsirdīgs. Nav pieļaujami arī varoņu vaimanu un raudu tēlojumi. Jo spilgtāki šādi tēlojumi, jo ļaunāk. Jārada pārlicība, ka nāve, kas gūta, valsti aizsargājot, nav nelaime, bet laime un gods. Dievi un varoņi nav komiski un smieklīgi, nav viņi arī mantkārīgi, ir atturīgi ēšanā un dzeršanā, viņu labvēlība nav iegūstama ar dāvanām. Nav pieļaujams arī attēlot, ka netaisnie cilvēki ir laimīgi un būt netaisnam ir izdevīgi, bet taisnīgie nelaimīgi un no taisnīguma labums ir citam, pašam tikai nelaime. Sokrats sola šos jautājumus apskatīt tuvāk tad, kad būs definēts taisnīgums un taisnība.

VI. — Par saturu pietiek. Tagad, es domāju, jāaplūko izteiksmība, tad būs pilnīgi skaidrs, kas un kā jāsaka.

Tad Adeimants teica:

— Es nesaprotu, ko tu saki.

— Bet tas jāsaprot. Varbūt šādi tas būs vieglāk. Vai tad viss, ko saka teiksmu sacerētāji un dzejnieki, nav stāsts par to, kas bijis, kas ir un kas būs?

— Kā tad citādi?

— Un tas notiek ar autora paša vārdiem,* ar kādas

* Liriskā.

personas runas atdarināšanu* vai ar abu šo izteiksmes veidu apvienojumu**.

— To man vajadzētu vēl labāk saprast.

— Esmu laikam smieklīgi juceklīgs skolotājs un kā tāds, kas neprot runāt, nemēģināšu tev izklāstīt jautājumu vispārinājumā, ņemšu atsevišķu gadījumu un ar to pacentīšos tev noskaidrot, ko gribu teikt. Saki tagad man, vai tu zini «Iliādas» sākumu? Tajā dzejnieks stāsta, ka Hrīss lūdz Agamemnonu atlaist viņa meitu. Agamemmons dusmojas, un Hrīss, neko nepanācis, nolād ahajiešus, piesaukdams Apollonu.

— Protams, zinu.

— Tad jau tu zini, ka, beidzot ar vārdiem — «un lūdz viņš ahajus visus, bet visvairāk abus valdniekus Atreidus», stāsta pats dzejnieks un necenšas mūsu domas kaut kur novirzīt, it kā stāstītājs būtu kāds cits. Pēc tam viņš stāsta, it kā pats būtu Hrīss, un mēģina pēc iespējas panākt, lai mums liktos, ka runā nevis Homērs, bet vecais priesteris. Un gandrīz visu turpmāko izklāstu par to, kas noticis Ilijā un Itakā un ko piedzīvojis un izcietis Odi-sejs, dzejnieks sniedz gandrīz tādā pašā veidā.

— Tieši tā.

— Un vai tas nav stāstījums, kad dzejnieks dod gan runas, gan to, kas noticis starp šīm runām?

— Kāpēc gan ne?

— Un, kad viņš liek kādam runāt, it kā runātājs būtu kāds cits, vai tad mēs neteiksim, ka viņš cenšas cik spēdams savu runu pieskaņot tai personai, kura, kā viņš pats ir teicis, runās?

— Noteikti teiksim.

— Bet pielīdzināt sevi kādam citam vai nu ar balsi, vai izskatu, tas taču nozīmē atdarināt to, kuram sevi pielīdzina.

— Protams.

— Šķiet, tādā gadījumā Homērs un citi dzejnieki stāsta atdarinādami.

— Noteikti.

— Bet, ja dzejnieks neslēpjas, visā viņa dzejā un stāstījumā nav atdarināšanas. Bet tagad tikai atkal nesaki: «Ēs nesaproto.» Pateikšu, kā tas notiek. Kad Homērs

* Drāmā.

** Episkā dzejā.

saka, ka Hriss, ieradies ar izpirkuma naudu par savu meitu, lai lūgtu ahajiešus un it sevišķi abus valdniekus, nerunā tomēr, it kā būtu kļuvis par Hrisu, bet runā arvien vēl kā Homērs, tad ziniet, ka šeit ir vienkāršs atstāstījums, nevis atdarināšana. Varētu tas būt apmēram šāds (vārsmu gan nebūs, jo neesmu dzejnieks): «Priesteris atnāca un lūdza dievus, lai tie ahajiešiem dotu iespēju ieņemt Troju un pašiem izglābties, viņš lūdza, lai ahaji pieņemot izpirkuma naudu un atdodot viņam aiz godbijības pret Apollonu meitu. Visi citi, Apollonu godādami, lūgumam piekrita, tikai Agamemmons sadusmojies, pavēlējis priesterim aiziet un atpakaļ vairs nenākt, nelidzēšot tad viņam ne zizlis, ne svētais vainags. Meitu viņš neatdošot, pirms tā nebūšot veca kļuvusi, dzīvojot pie viņa Argosā. Lai ejot projām un nekaitinot viņu, ja gribot vesels tikt mājās. To dzirdēdams, vecais vīrs izbijās un klusēdams aizgāja. Atstājis nometni, viņš dedzīgi lūdza Apollonu, piesaukdams viņu visos viņa vārdos un atgādinādams, ka viņš centies dievu iepriecināt, celdams viņam tempļus un nesdams upurus, lūdza viņam par to atlīdzināt un sodīt par viņa asarām ahajiešus ar savām bultām.»

Tāds, mans draugs, ir vienkāršs stāstījums bez atdarināšanas.

— Saprotu.

VII. — Zini tagad, ka gluži pretēji nule teiktajam noutiek, ja kāds izmet visu, ko dzejnieks ir teicis starp runām, un atstāj tikai pašas šīs runas.

— Arī to saprotu, tā tas ir traģēdijā.

— Tu spried ļoti pareizi. Domāju, ka tagad es tev esmu izskaidrojis, ko agrāk nevarēju, proti, ka ir divi dzejas un teiksmu sacerēšanas veidi — viens ir pilnīga atdarināšana, tu pats saki, ka tā ir traģēdija un komēdija, otrs ir paša dzejnieka stāstījums, to tu atrodi galvenokārt dīrambos. Abus šos veidus lieto epikā, bieži arī citur. Domāju, ka tu esi mani sapratis.

— Kā nu ne? Tagad es saprotu, ko tu gribēji teikt.

— Atceries arī agrāko. Mēs tad teicām — ir jau pateikts, kas jāsaka, jāaplūko vēl, kā jāsaka.

— Atceros.

— Es tad tieši teicu, ka jāvienojas, vai mēs atļausim dzejniekam lietot atdarināšanu, varbūt atļausim dažreiz to lictot, dažreiz ne, bet tad jāvienojas, kad īsti atļausim; varbūt tomēr nemaz neatļaut.

— Es nojaušu, tu domā, vai vispār pieļaut tragēdiju un komēdiju mūsu valstī.

— Varbūt tā ir, varbūt es domāju vēl kaut ko, īsti vēl nezinu. Būs jāiet turp, kurp saruna mūs virzīs kā ceļavējš.

— Tas ir labi teikts.

— Ievēro, Adeimant, vēl šo: vai sargiem mūsu valstī jābūt atdarinātājiem vai ne? Bet vai tas neizriet no agrāk teiktā, ka katrs labi veic tikai vienu kādu darbu, nevis daudzus? Ja viņš ķeras pie daudziem darbiem, labi neveidas neviens, un ievērojams viņš nekļūs.

— Tā tas būs.

— Vai tas pats nav jāsaka par atdarināšanu? Neviens nevar būt tikpat labs atdarinātājs vairākās nozarēs kā vienā.

— Nekādā ziņā.

— Grūti būs kādam, nodarbojoties ar kaut ko svarīgu un ievērojamu, tajā pašā laikā būt atdarinātājam vairākās nozarēs, jo pat divus šīs mākslas paveidus, kas šķiet radniecīgi (piemēram, tragēdiju un komēdiju), nevar labi apgūt viens un tas pats autors, bet tu taču kā vienu, tā otru nozari sauksi par atdarinātāju mākslu.

— Saukšu gan, un tu pareizi saki, ka viens un tas pats autors to nevar.

— Nevar arī viena un tā pati persona būt labs rapsods un labs aktieris.

— Tā tas ir.

— Un pat vieni un tie paši aktieri neder kā komēdijās, tā tragēdijās, kaut arī abos veidos ir atdarināšana. Vai ne?

— Protams.

— Un man šķiet, Adeimant, ka cilvēki pēc savas dabas ir ļoti daudzveidīgi, tā kā daudz ko nav iespējams labi atdarināt*, lai atdarinājums būtu līdzīgs.

— Ļoti pareizi.

VIII. Ja mēs ievērosim pirmo nosacījumu, ka sargi jāatbrīvo no visiem citiem amatiem, lai viņi būtu pēc iespējas krietnāki valsts brīvības aizstāvji, viņiem nav jānodarbojas ne ar ko citu, kas uz to neattiecas. Nekas viņiem nav jāatdarina, bet, ja viņi atdarina, tad lai atdarina no bērnu dienām to, kas atbilst viņu uzdevumam — dros-

* Literārā darbā.

mīgus savaldīgus, godbijīgus un brīvus vīrus un visu, kas tam radniecīgs, bet tas, kas neatbilst brīva cilvēka cieņai, nav viņiem jādara, nav vispār jāprot arī labi atdarināt neko nekrietnu, lai no atdarināšanas nerastos uz to patika. Vai tu neesi novērojis, ka atdarināšana, ja mēs ar to sākam nodarboties jau agrā jaunībā, kļūst par paradumu un cilvēka dabu attiecībā uz ārieni, runas un domāšanas veidu?

— Esmu un pat ļoti.

— Mēs tāpēc nepieļausim tiem, par kuriem rūpējamies un domājam, ka viņiem jākļūst par krietniem vīriem, tēlot sievieti,* vienalga vai vecu, vai jaunu, kas rājas ar vīru, strīdas ar dieviem, lielās un iedomājas, ka viņa ir laimīga vai arī nelaimīga, bēdājas, žēlojas un gaužas par slimību, par milas vai dzemdību sāpēm — vēl daudz ko tamlīdzīgu varētu piebilst.

— Pat ļoti.

— Neatļausim tēlot ne verdzenes, ne vergus, kas izturas kā jau vergi.

— Tos gan ne.

— Tāpat arī nekrietnus cilvēkus, jo tie, šķiet, pa lielākai daļai ir glēvuļi un dara tieši pretējo tam, par ko mēs runājam — tenko, izsmej, apmelo cits citu, gan piedzērušies, gan skaidrā. Nav jāatdarina, ko šādi ļaudis saka vai dara, kā viņi cits citu apvaino. Domāju, ka nav jāpieņem arī tēlot ārprātīgos, viņu vārdus un darbus. Ārprātīgie ir jāpazīst, tāpat kā nekrietnie vīrieši un sievietes, bet nav taču jādara tas pats, ko viņi.

— Ļoti pareizi.

— Bet tagad tālāk. Vai jāatdarina kalēji un citi amatnieki, triēru airētāji un viņu priekšnieki vai kaut kas tamlīdzīgs?

— Kā tad tas pieļaujams? Mūsu sargiem taču nav atļauts pat kaut kādu vērību viņiem pievērst.

— Labi, — bet zirgu zviēģšana, vēršu baurošana, upju un jūras krākšana, pērkona dārdi un viss tamlīdzīgs — vai tas nav jāatdarina?

— Bet viņiem taču aizliegts kļūt ārprātīgiem un rīkties kā ārprātīgiem.

— Tātad, ja es tevi pareizi saprotu, ir viens izteiksmes un stāstījuma veids, ko lieto krietns un labs cilvēks, kad

---

* Sengrieķu teātrī sieviešu lomas tēloja vīrieši.

viņam vajag pašam kaut ko teikt, ir arī otrs veids, kas šim pirmajam nemaz nav līdzīgs, to lieto un tajā izsakās pavisam cita rakstura un citas vides audzināšanas persona.

— Lūdzu pasaki, kādi tad ir šie veidi.

— Man šķiet, ka kārtīgs cilvēks, nonācis savā stāstījumā pie kāda krietna cilvēka rīcības vai izteiciena, grībēs par to pastāstīt, it kā pats būtu šis runātājs vai darītājs, un par šādu atdarināšanu nemaz nekaunēsies, sevišķi tad, ja viņš stāstīs par apdomīgu un saprātīgu runu vai rīcību, bet ne tik labprāt un ne tik bieži viņš stāstīs par krietnu cilvēku, kura garīgo līdzsvaru ir iedragājusi slimība, kaislība, dzeršana vai kāda cita nelaime. Turpretim, nonācis pie tādas personas, kas nav viņa cienīga, viņš negribēs sevi apzināti pielīdzināt mazāk vērtīgajam, viņš to darīs tikai tad, ja arī šis cilvēks būs izdarījis kaut ko labu, bet arī tad tikai uz īsu brīdi. Viņam būs kauns. Vispirms jau viņam nav pieredzes šādus cilvēkus atdarināt, turklāt viņš dusmosies, ka jāveido sevi pēc nekrietna parauga un jāieklaujas tajā. Tāda rīcība, pēc viņa domām, ir nicināma, attaisnojama tā ir tikai jokojoties.

— Šķiet, ka tā tas ir.

IX, X, XI. Literatūrai jāsekmē pilsoņa audzināšana. No tās nesaudzīgi jāizmet viss, kas neatbilst audzināšanas pamatprincipiem. Jūtu izteiksmei jābūt apvaldītai. Tas sevišķi jāievēro attiecībā uz dieviem un varoņiem. Virišķīga, savaldīga rakstura izveidošana ir katra literāra darba svarīgākais uzdevums.

Ar literatūru cieši saistīta ir mūzika. Tai ir tie paši uzdevumi kā literatūrai.

XII. — Bet vai dzejnieki vien mums jāuzrauga un vai vienīgi viņi jāpiespiež savos darbos tēlot krietnus raksturus vai vispār mūsu valstī neko netēlot? Vai nav jāuzrauga arī citi meistari un jāpanāk, lai viņi netēlotu nekrietno, izlaidīgo, zemīsko un neglīto, netēlotu to ne dzīvniekos, ne celtnēs, ne citos kādos savos darbos? Ja kāds to nevar, tad pie mums tam nav atļauts ar savu amatu nodarboties, lai mūsu sargi netiktu baroti ar netikuma tēlojumiem kā ar indīgām nezālēm, lai viņi katru dienu, kaut arī niecīgā daudzumā, tās neplūktu, pašiem to nemaz nemanot, ar laiku neievāktu lielu ļaunuma ražu. Mums jāmeklē tādi krietni meistari, kas var atklāt skaistā un daiļā dabu, lai mūsu jaunatne, dzīvodama veselīgā

vidē, no visām pusēm saņemtu labus iespaidus, lai visapkārt tai būtu daiļi darbi, kas iedarbotos uz redzi un dzirdi. Tā būtu veselību nesoša vēsma no laimīgiem novādiem, un jau tūlīt no bērnu dienām tā vestu nemanot sev līdz saliedējumam, draudzību un saskaņu ar prāta krietnumu.

— Tiešām tā būtu pati labākā audzināšana.

— Bet, Glaukon, vai audzināšana ar mūziku un daiļajām mākslām nav tāpēc tik svarīga, ka ritms un harmonija dziļi iespiežas dvēselē, tur labi iesakņojas? Jauka un daiļa tad kļūst labi audzināta dvēsele, jo tajā ienācis daiļums; ja tas tā nav, tad notiek pilnīgi pretējais. Labi audzinātais asi izjutīs visas nepilnības, visas kļūdas gan mākslas darbos, gan dabā. Viņš būs dibināti sašutis, bet labo cildinās un priecīgi centīsies to apgūt. Tas kļūs par viņa dvēseles uzturu, un pats viņš kļūs skaists un labs. Nekrietno viņš pamatoti pels un ienīdīs jau no jaunības, pat īsti vēl neizprazdams, kāpēc. Kad viņš to sāks saprast, viņš dedzīgi iemilēs labo, saskatīs tajā sev radniecīgo, jo labais ir viņa audzināšanas pamatā.

— Man šķiet, ka tāpēc jāaudzina ar mūziku un daiļajām mākslām.

Sokrats atzīst, ka mūzikai un citām mākslām jāieaudzina harmoniskuma izjūta un jāmāca atturēties no neprātīgas baudkāres un mīlas izlaidības.

XIII. — Pēc mūzikas un mākslām jauniešu audzināšanas pamatā jābūt fiziskam treniņam.

— Protams.

— Ar to viņiem neatlaidīgi jānodarbojas visu mūžu jau no bērnu dienām. Manuprāt, tas jādara šādi — bet domā arī pats. Es nepiekrītu, ka veselā miesā līdz ar to būs vesels gars; gluži pretēji — krietna dvēsele, pati būdama krietna, veidos arī iespējami stipru un veselu miesu.

— Es arī tā domāju.

— Mēs varbūt darīsim pareizi, ja galvenokārt, domājot par gara izkopšanu, uzticēsim tam katrā atsevišķā gadījumā rūpēties par miesu, bet no savas puses, lai neietu plašumā, dosim tikai vispārējus aizrādījumus.

— Ļoti pareizi.

— Mēs jau teicām, ka sargiem jāatturas no apreibināšanās. Drīzāk jau kurš katrs cits, tikai ne sargs driks tā piedzerties, ka nezina, kur atrodas.

— Smieklīgi, ja sargam vēl vajadzīgs sargs.
— Bet kā ar ēdienu? Sargiem taču jādodas pašā grūtākajā cīņā. Vai ne?

— Tā ir.

— Bet vai tad atlētiem paredzētais uzturs būs sargiem atbilstošs?

— Varbūt.

— Bet tas taču rada miegainību. Jāšaubās, vai tas ir veselīgs. Vai tad tu neredzi, ka viņi visu dzīvi noguļ, un, līdzko mazliet novirzās no noteiktā dzīves veida, tūlīt šie atlēti slimo, ilgi un grūti?

— Redzu.

— Kara atlētiem vajadzīga laba fiziskā sagatavotība, viņiem jābūt modriem kā suņiem, jābūt ar labu redzi un dzirdi, jo jāpierod karagājienu laikā pie dažāda dzeramā ūdens, dažāda ēdiena, jāpierod arī pie saules svelmes un ziemas sala un vienmēr turklāt jābūt veselīgiem.

— Šķiet, ka tā.

— Bet vai tad labākā fiziskā norūdīšanās nav radniecīga mūzikai, par kuru mēs nupat vēl runājām?

— Kā to saprast?

— Vienkārša un karavīriem piemērota fiziskā norūdīšanās.

— Kā tad īsti?

— Pat no Homēra katrs to varētu izzināt. Tu zini, ka karagājienā, varoņus pacienājot, viņiem nekad nedod ēst zivis, kaut gan viņi atrodas Hellespontā pie jūras, nedod viņiem arī vārītu, bet tikai ceptu gaļu, kas kareivjiem ļoti parocīgi, jo visur ir daudz ērtāk, protams, iztikt tikai ar uguni un nevest līdz traukus.

— Tā tas ir.

— Cik atceros, Homērs nekur nemin saldumus un garšvielas, bet vai tad visi atlēti nezina, ka no tām ir jāatturas, ja grib būt labā formā.

— Viņi to labi zina un arī atturas.

— Ja tu, draugs, domā, ka tas ir pareizi, tu, šķiet, neslavēsi Sirakūzu virtuvi un siciliešu dažādos gardumus.

— Domāju gan.

— Nedomāsi arī, ka Korintas meitene būtu laba draudzene vīriem, kas grib būt labā formā.

— Nekādā ziņā.

— Un kā ar Atēnu cepumiem, kurus visi atzīst par gardiem?

-- Es nu gan ne.

— Es domāju, ka mēs pareizi darītu, pilnīgi pielīdzinādami šādu pārtiku un dzīves veidu melodijas komponēšanai un dziesmas sacerēšanai visdažādāko skaņkārtu un ritmu mistrojumā.

— Kāpēc gan ne?

— Vienā gadījumā šāds sajaukums būtu izlaidība, citā tas izraisītu slimību.

-- Vienkāršība mūzikā radītu dvēseles līdzsvaru, vienkāršība fiziskajā audzināšanā — vispārēju veselību.

— Ļoti pareizi.

— Ja mūsu valstī būs liela izlaidība un daudz slimību, vajadzēs arī daudz tiesu un slimnīcu, lielā godā būs tiesneši un ārsti, jo par tādiem gribēs kļūt daudzi no labām ģimenēm.

— Tā tas noteikti būs.

XIV. — Ja kādā valstī ir liela labu ārstu un tieslietu pratēju vajadzība ne tikai vienkāršiem ļaudīm un dažādiem amatniekiem, bet arī tiem, kas pretendē piederēt pie labākās sabiedrības, tad tas ir drošs pierādījums, ka šajā valstī audzināšana ir vislaunākajā stāvoklī. Vai tad tu nedomā, ka ir kauns un negods un droša liecība par audzināšanas trūkumu, ja mēs vietējo tiesību nepietiekamības dēļ būsim spiesti atsaukties uz tiesībām, kas nākušas no svešuma, un tā atzīt tās par noteicējam un lēmējam?

— Tas būtu lielākais kauns.

— Bet vai tu nedomā, ka ir vēl lielāks kauns, ja kāds lielu savas dzīves daļu pavada tiesās, gan kā sūdzētājs, gan kā atbildētājs, turklāt viņam pietiek nekaunības ar to vēl dižoties — viņš varot būt netaisns un nebaidīties no soda, viņš protot izgrozīties un izlocīties, viņš esot pārliecināts, ka vienmēr atradīšot kādu spraugu un tīkšot laimīgi cauri? Visu to viņš dara tiro nieku dēļ, viņš nesaprot, cik daudz labāk un jaukāk iekārtot savu dzīvi tā, lai nebūtu atkarīgs no snauduļojoša tiesneša.

— Jā, tas ir vēl lielāks negods.

— Un vai nav arī kauns, ja ārsts ir vajadzīgs nevis ievainojumu vai kādas sezonas slimības, bet bezdarbības un slinkuma dēļ, par ko mēs jau runājām? Tad kā purvā rodas organismā sastrutojumi, un veikli Asklēpija mācekļi

ir spiesti tos saukt par slimībām, par reimatismiem un katarjiem.* Vai tas nav kauns un negods?

— Tā tas tiešām ir.

XIV, XV. Tālākajā sarunas gaitā Sokrats pievēršas medicīnai sirmā senatnē. Medicīnas tēvs Asklēpijs esot aizrādījis, ka katram sabiedrībā ir savs darbs un visu dzīvi nodarboties ar savu slimību ārstēšanu esot neejdzība. Sokrats izsakās: ja vienkāršam amatniekam ārsts iesaka ilgstošu un sarežģītu ārstēšanos, tad tas saka, ka viņam tādai nav laika, un turpina nodarboties ar savu amatu, līdz nomirst vai izveseļojas. Sokrats tam piekrīt un tālāk pamato savu domu, ka pārliecīgi rūpēties par savu veselību nav vajadzīgs.

[Sokrats] — Lielākā nelaime šai ziņā ir tā, ka rodas grūtības kaut ko mācoties vai nopietni pārdomājot un koncentrējoties. Ja kādam ir galvassāpes vai reiboņi, tad tur aizdomās filozofiju — tā esot īstā vaininiece. Filozofija attīsta tikumus un tos pārbauda, bet pārmērīga rūpēšanās par savu ķermeni ir šķērslis un kavēklis, tā rada pastāvīgu nedibinātu žēlošanos par slimībām.

— Šķiet, ka tā.

— Mums jāatzīst, ka Asklēpijs to zināja. Ja kāds pēc sava vispārējā stāvokļa un dzīves veida ir vesels, bet viņam tomēr ir kāda apslēpta** kaite, tad viņš tādiem ļaudīm un tādai slimībai noteica šādu ārstēšanos. Ar zālēm un ar nazi jātiek vaļā no slimības, jādzīvo kā parasts, lai tiktu izpildīti pienākumi pret valsti, bet, ja iekšēji viss ķermeņa ir slimības saēsts, tad nav ko mēģināt, mainot dzīves veidu un slimniekā kaut ko pamazām ievadot un no tā tāpat izvadot, paildzināt viņa nekam nederīgo un ciešanu pilno dzīvi un turklāt dot iespēju radīt, kā domājams, tādus pašus pēcnācējus. Ja kāds nevar dzīvot viņam lemtajā laikā, tad tas nav jāārstē, jo nav derīgs ne pats sev, ne valstij.

— Asklēpijs tād, pēc tavām domām, bija sapratīgs valstsvīrs.

— Protams. Un arī no viņa dēliem var redzēt, ka viņš tāds bija. Tu taču zini, cik krietni viņi izrādījās cīņās pie Trojas un cik labi viņi prata savu ārstniecības mākslu. Vai tad tu neatceries, ka Pandara bultas ievainota-

* Mums tagad tik parastie grieķu termini slimību apzīmēšanai Platona laikā vēl nav vispārējā lietošanā.

** Nediagnoscēta.

jam Menelajam tie «Asinis sūca no brūces un maigas kaisīja zāles»*. Bet, kas pēc tam bija jāēd un jādzer, viņi neteica, tāpat kā neteica to arī Euripilam. Viņi domāja, ka ar zālēm pietiek, lai izārstētu vīrus, kas pirms ievainošanas bija veseli un atturīgi dzīvoja, kaut arī pašlaik viņi būtu dzēruši kikeonu**, bet no slimīgiem pēc dabas un negausīgiem neesot nekāda labuma ne viņiem pašiem, ne citiem, ārstniecības māksla viņiem neesot domāta un viņi neesot jāārstē, kaut arī būtu bagātāki par Midu***.

Tālāk Glaukons ieminas, ka jaundibināmajā valstī būs nepieciešami labi ārsti un labi tiesneši. Sokrats, turpinot šo domu, paskaidro, ka par labu ārstu var kļūt tas, kas praksē būs sastapies ar daudziem slimiem un pats daudz būs slimojis, turpretim par labu tiesnesi nekļūs tas, kurš pats būs bijis nekrietns un netaisnīgs un kam bijusi saskare ar daudziem nekrietniem.

XVII. [...] — Tātad mūsu valstī pēc noteikumiem par tiesu un tiesībām tu izdosi arī likumus (esam par tiem jau runājuši) par ārstniecību. Tie paredz gādību tikai par fiziski un garīgi pilnvērtīgiem pilsoņiem. Par fiziski nepilnvērtīgiem tie nerūpējas, ļauj tiem mirt. Nogalināt likums paredz tos, kam samaitāta dvēsele un kas nav dziedināmi.

— Tas ir labākais viņiem pašiem un, kā mēs redzējām, arī valstij.

Fiziski un garīgi pilnvērtīgi pilsoņi izaugs tad, ja viņi nodarbosies gan ar mūziku, gan ar atlētiku, viena mācīs savaldību un lēnprātību, otra — drošsirdību. Abām šīm īpašībām jābūt saskaņotām. Vienpusīga nodarbošanās tikai ar mūziku vai atlētiku arī raksturu audzinās vienpusīgu.

XVIII. Tālākajā sarunas gaitā Sokrats enerģiski vēršas pret mūziku, kas neierosina aktivitāti, bet iežūžo tīkamā mierā. Ilgstošā tādas mūzikas ietekmē pārveidojas cilvēka raksturs, un viņš kļūst nederīgs sarga uzdevumiem.

— Jānoraida arī pretējā galējība, kad cilvēks atstāj novārtā garīgās vērtības, pievēršas tikai savai fiziskai dabai, kļūst kurls un akls pret gudrību un daili, pret visu cildeno.

---

* Homērs, «Illiāda», IV dziedājums, 218 rinda.

** Vīna, medus, miežu putrainu un saberzta siera maisījums.

*** Teiksmains, ļoti bagāts frīgiešu ķēniņš.

— Kas vislabāk prot apvienot mūziku ar fizisko treniņu un vissamērīgākās devās tos sniegt dvēselei, to mēs ļoti pamatoti varam saukt par vislabāko un visizcilāko lietpratēju mūzikā un daiļajās mākslās, daudz pārāks viņš ir par to, kas prot uzskatīt instrumentu.

— Tā laikam ir, Sokrat.

— Un arī mūsu valstī, Glaukon, vajadzīgs tāds priekšnieks, lai valsts varētu pastāvēt.

— Vajadzīgs gan, un pat ļoti.

XIX. — Tādi ir audzināšanas un izglītošanas veidi. Bet vai ir vajadzīgs daudz runāt par dejām un medībām, par sacensībām un zirgu skriešanos? Ir taču skaidrs, ka visam tam jābūt pieskaņotam audzināšanas pamatiem, un tad nebūs grūti atrast vajadzīgo.

— Laikam gan tas nebūs grūti.

— Labi. Bet kas pēc tam mums vēl būtu jānoskaidro? Vai nevajadzēs izdibināt, kas mūsu valstī pavēlēs, kas paklausīs?

— Protams.

— Tik daudz jau ir skaidrs, ka gados vecākajiem jābūt valdītājiem, jaunākajiem ir tiem jāpaklausa.

— Skaidrs.

— Turklāt jāvalda pašiem labākajiem.

— Protams, ka tā.

— Vai no zemkopjiem paši labākie nav tie, kas vislabāk apstrādā laukus?

— Kā tad.

— Bet tad jau tiem, kas vislabāk sargā valsti, jābūt valdītājiem, jo viņi ir labākie no sargiem.

— Protams.

— Bet vai tad viņiem nav jābūt arī saprātīgiem sargāšanā un spējīgiem? Vai viņiem nav jā rūpējas par valsti?

— Protams, ka jā rūpējas.

— Bet vai visvairāk par kaut ko nerūpējas tas, kas to mīl?

— Katrā ziņā.

— Un visvairāk viņš mīl to, par ko ir pārliecināts, ka tam ir derīgs tas pats, kas viņam pašam, un ja tam klājas labi, tad labi klājas arī viņam pašam vai gluži otrādi pretējā gadījumā.

— Tā tas ir.

— Tātad jāatlasa no sargiem vīri, kurus esam novērojuši un par kuriem esam droši pārliecināti, ka viņi

visu savu dzīvi ar lielāko dedzību centīsies darīt, kas pēc viņu atzinuma derīgs valstij, un nekādā ziņā negribēs neko darīt, kas tai nenāk par labu.

— Tādi ir mums vajadzīgi.

— Mums viņi jāuzrauga visu viņu dzīvi un jāvēro, vai viņi ir uzticami saviem sarga uzdevumiem, jāpārliecina, ka ne ar kārdinājumiem, ne ar varu nav iespējams panākt, lai viņi izmestu no galvas un aizmirstu darīt to, kas visvairāk vajadzīgs valstij.

— Kā saprast izmešanu no galvas?

— Tūlīt es teikšu. Man šķiet, ka cilvēks no savas pārliecības atsakās vai nu apzināti, vai neapzināti. Apzināti to dara, ja atsakās no maldiem un atzīst kaut ko citu par pareizāku, neapzināti, — ja kļūdās un atsakās no patiesības.

— Es saprotu apzinātu atteikšanos, bet man jāsaprot arī neapzinātā.

— Jauki. Tu taču domā, ka cilvēki tikai neapzināti atsakās no kaut kā laba un apzināti no ļauna? Vai maldīties patiesībā nav ļauni? Vai būt patiesam nav labi? Ja kaut kas tiešām tāds ir, kā tu domā, vai tas nenozīmē, ka tev ir taisnība?

— Tā tas ir. Arī man šķiet, ka cilvēki apzināti no pareizas pārliecības neatteiksies.

— Tātad, vai tas nenotiek, kad viņi ir piekrāpti, iekārdināti vai piespiesti?

— Arī tagad nesaprotu.

— Baidos, ka esmu runājis pārāk augstā stilā. Par piekrāptiem es saukšu viltīgi pārliecinātos vai aizmāršīgos. Vienus, viņiem pašiem nemanot, maldina laiks, citus — viltus pierādījumi. Vai tu vēl tagad nesaproti?

— Tagad saprotu.

— Bet par piespiestiem es saukšu tos, kurus pārliecinājušas ciešanas un sāpes.

— To es saprotu, tas ir pareizi.

— Bet par iekārdinātiem, manuprāt, arī tu atzītu tos, kas mainījuši savu pārliecību vai nu baidu vilināti, vai baiļu pārņemti.

— Šķiet, ka tā. Kas kārdina — maldina.

XX. — Mums jāmeklē, kā es nupat teicu, paši krietnākie sargi, kas vislabāk izpildīs savu uzdevumu un darīs to, ko atzīs valstij par labāko. Viņi jānovēro jau no pašas

bērnības, jāuzdod viņiem darbi, kuros viņi visdrīzāk varētu aizmirst savu pienākumu pret valsti un kuros viņus visvieglāk maldināt. Mums jāizvēlas viens ar labu atmiņu, ko grūti ir piekrāpt, pārējie jānoraida. Vai ne?

— Pareizi.

— Izvēlētie jānovēro grūtos darbos un savstarpējā sacensībā.

— Tā ir pareizi.

— Jārīko arī trešā veida sacensība un pārbaude ar kārdinājumu. Atkal jānovēro. Mēs taču vedam kumeļus troksnī un jucekļi, vērojam, vai viņi nav bailīgi, tāpat jādara ar jauniešiem, jārada viņiem bīstams stāvoklis, tas jānomaina ar baudām, un jaunieši jāpārbauda rūpīgāk nekā zelts ugunī, vai viņi vienmēr būs nepieejami kārdinājumiem, vienmēr godbijīgi un krietni sargi paši sev, kas nekad neaizmirsīs ne mūziku, ne daiļās mākslas, ko viņi mācījušies, vienmēr jutīs savu saskaņu un kopību ar tām un vienmēr būs ļoti derīgi valstij. Bet, kas no zēniem, jauniešiem un vīriem būs pārbaudīts un atzīts par nevainojamu, tas jāceļ par valdītāju valsti un par tās sargu. Viņam jāparāda gods, gan dzīvam esot, gan pēc nāves, jārīko krāšņa apbedīšana un arī citādi jāgādā, lai saglabātu par viņu atmiņu, bet, kas tāds nav, tas noraidāms. Tādai, Glaukon, jābūt valdītāju un sargu izraudzīšanai. Tie ir vispārēji norādījumi, sīkumi šeit nav minēti.

— Arī man šķiet, ka tā tam jābūt.

— Tātad ļoti pareizi un pilnīgi pamatoti mēs varam viņus saukt par nevainojamiem sargiem pret ārējiem valsts ienaidniekiem un pret draugiem pašā valstī, lai draugi negribētu un ienaidnieki nevarētu darīt neko ļaunu, bet jaunieši, kurus tagad mēs saucam par sargiem, būtu valdītāju palīgi un rikojumu izpildītāji.

— Arī man tā šķiet.

XXI. — Bet vai mums, es teicu, ir kāda iespēja pārliecināt vispirms jau pašus valdītājus un, ja tas neizdodas, tad vismaz pārējos pilsoņus, ka patiesi ir sekojošs nepieciešams un cildens izdomājums? Esam jau runājuši par šādiem nepieciešamiem izdomājumiem.

— Par ko tad isti jāpārliecina?

— Nav jau nekas jauns. Tas ir kāds fenīkiešu nostāsts. Dzejnieki saka, ka agrāk tādas lietas ir šur tur gadīju-

šās, un viņiem tic. Mūsu dienās tas nav noticis, un es nezinu, vai tam var ticēt. Vajadzīga laba pārliecināšanas prasme.

— Man šķiet, tu neuzdrošies runāt.

— Kad es būšu pateicis, tu piekritīsi, ka ir iemesls vilcināties.

— Nebaidies, runā vien.

— Labi. Teikšu, kaut gan nezinu, vai pietiks drosmes, nezinu arī īsti, kā to pateikt. Vispirms mēģināšu pārliecināt valdītājus un kareivjus, pēc tam arī pārējos pilsoņus, ka viņi ir sapņojuši. Sapnī redzējuši, ka mēs viņus mīcām un audzinām, un visu pārējo, kas ar viņiem noticis, bet īstenībā viņi atradušies pazemē, tur audzināti un mācīti, tur veidoti un gatavoti viņi paši, viņu ieroči un citas viņu lietas. Kad viņu veidošana pabeigta, zeme, viņu māte, laidusi viņus pasaulē, un viņiem jārūpējas kā par savu māti un uzturētāju par novadu, kurā dzīvo, jāatvairā tā ienaidnieki, ja tie uzbrūk, un par brāļiem jāatzīst citi pilsoņi, jo arī tie dzimuši no zemes.

— Tava kautrība stāstīt šādus melus bija pamatota.

— Ļoti pamatota, bet tomēr noklausies arī pārējo šīs teiksmas daļu. Visi mūsu valstī ir brāļi, tā mēs teiksim, šo teiksmu stāstot, bet dievs, jūs veidodams, ir piejāucis zeltu vielai, no kuras veidojis tos, kas vienīgie spēj valdīt. Viņi tāpēc ir vērtīgākie. Sudrabu piejāucā viņu palīgiem, dzelzi un varu — zemkopjiem un amatniekiem. Būdami vienas izcelsmes, jūs pa lielākai daļai radīsit sev līdzīgus bērnus, bet dažreiz no zelta piedzims sudraba, no sudraba zelta pēcnācējs un tā tālāk. No valdītājiem dievs vispirms un visstingrāk prasa, lai viņi būtu viskrietnākie sargi saviem pēcnācējiem un visrūpīgāk par viņiem gādātu un novērotu, vai viņu dvēselēs nav kāds piejāukums, un, ja viņu pēcnācēji ir ar vara un dzelzs piejāukumu, tad nekādā ziņā nav jāžēlo, viņu dabai jādod pienācīgs vērtējums un viņš atstumjams pie amatniekiem vai zemkopjiem, turpretim, ja kāda dabā ir zelts vai sudrabs, tas ir paaugstināms vai par sargu, vai par palīgu, jo ir pravietojums, ka valsts tiks sagrauta, ja tai būs dzelzs vai vara sargi. Vai tu zini, kā varētu panākt ticību šādi teiksmai?

— Nē, tagadējā paaudze neticēs, bet tas ir panākams pie viņu bērniem, pie nākamām paaudzēm.

— Bet arī tas būtu labi, pilsoņi vairāk rūpēsies par valsti un cits par citu. Man šķiet, es saprotu, ko tu gribi teikt.

XXII. Panākums šeit ir atkarīgs no tā, cik stipri šādai teiksmai ticēs, bet mēs, apbruņojuši šos zemes dēlus, lai ejam ar viņiem uz priekšu viņu valdītāju vadībā. Lai viņi apskatās, kur viņu valstī ir izdevīgākā vieta apmetties nometnē, kur viņi savus pilsoņus visvieglāk varētu turēt paklausībā, ja tie negribētu klausīt likumiem, un visvieglāk arī atvairītu ārējos ienaidniekus, ja tie viņiem uzbruktu kā vilki ganāmpulkam. Apmetušies un upurējuši dieviem, kuriem tas pienākas, lai viņi ceļ sev mītnes. Vai tu tam piekrīti?

— Piekrītu.

— Taču tādas, kur viņi atrastu patvērumu ziemā un glābtos no karstuma vasarā?

— Kā tad citādi? Tu tak runāji par mītnēm, man šķiet.

— Jā. Mītnes kareivjiem, nevis naudiniekiem.

— Kāda tur ir starpība?

— Mēģināšu tev to paskaidrot. Ganiem lielākā nelaime un lielākais kauns ir izaudzināt tādus suņus, tādus palīgus ganišanā, kas drizāk ir vilki nekā suņi, kas aiz nepaklausības, aiz bada vai mežonības, vai cita kāda netikuma paši uzbrūk savam ganāmpulkam.

— Tas tiešām ir briesmīgi.

— Tāpēc mums, kā vien iespējams, jāsargājas, lai mūsu palīgi tā neizturētos pret pilsoņiem (viņi taču ir stiprāki), lai viņi nekļūtu par nežēlīgiem kungiem, bet paliktu par labiem sabiedrotiem.

— Tā mums noteikti jārikojas.

— Bet vai mēs nebūsim ievērojuši vislielāko piesardzību, ja būsim viņus labi audzinājuši?

— To mēs tiešām būsim darījuši, — es teicu.

— Miļlais Glaukon, mums pašlaik nav tiesību to apgalvot, bet mēs varam atkārtot jau reiz teikto, ka viņiem jādabū pareiza audzināšana, lai nu tā būtu kāda būdama, lai viņi tā kļūtu saudzīgi cits pret citu un saudzīgi pret tiem, kurus viņi uzrauga. Tas ir pats svarīgākais.

— Pareizi.

— Kāds saprātīgs cilvēks teiktu, ka šādai audzināšanai jāpieskaņo viņu mītnes un pārējais īpašums, lai nekas viņus nekavētu būt par krietniem sargiem un nekas arī nemudinātu darīt ļaunu citiem pilsoņiem.

— Tas pareizi teikts.

— Redzi, — es tad teicu, — ja viņiem tā jādzīvo un tādām jābūt viņu mājām, kā mēs runājām, tad vispirms nevienam nevar būt nekāds privātipašums, izņemot pilnīgi nepieciešamus gadījumus, nevienam nevar būt arī tāda māja vai klēts, kurā nevarētu ieiet katrs, kas to vēlētos. Pārtikai jābūt tik daudz, cik vajadzīgs saprātīgam un drosmīgam karavīram, kuram pārējie pilsoņi noteikuši tādu gada atalgojumu par sargāšanu, ka nekas pāri nepaliek un nekā arī nepietrūkst. Ēd viņi pie kopēja galda kā karagājiena laikā un dzīvo kopīgi. Par zeltu un sudrabu viņiem jāaizrāda, ka tas ir viņu dvēselē kā dievu dāvana, un cilvēku zelts un sudrabs viņiem nav vajadzīgs. Būtu arī nekrietnība šo dievu dāvanu aptraipīt, tai piejaucot mirstīgo zeltu, jo daudz nekrietna ar to ir darīts, bet dievu zelts ir bez piejaukuma. Vienīgi tikai sargiem mūsu valstī nav atļauts rīkoties ar zeltu un sudrabu un pat tiem piešķirties, nav atļauts ar tiem būt zem viena jumta vai ar tiem greznoties un dzert no sudraba vai zelta traukiem. Tā viņi glābs paši sevi un glābs arī valsti. Kad viņi iegūs savu personīgo zemi, savas mājas un naudu, viņi vairs nebūs sargi, bet namu īpašnieki un saimnieki, viņi kļūs par pārējo pilsoņu kungiem un ienaidniekiem, vairs nebūs viņu sabiedrotie. Visu savu mūžu viņi dzīvos ienīsti un citus nīzdami, viņi perinās pret citiem ļaunus nodomus, un tie atkal pret viņiem, daudz vairāk viņi baidīsies no iekšējiem kā no ārējiem ienaidniekiem, pretī savai bojāejai steigsies viņi paši un viņu valsts. Šādu iemeslu dēļ norunāsim, kādām jābūt sargu mītnēm un visai viņu iekārtai, un noteiksim to ar likumu. Vai ne?

— Pilnīgi piekrītu, — teica Glaukons.

CETURTĀ GRĀMATA

I. Seit iejaucās Adeimants un teica:

— Kā tu, Sokrat, aizstāvēsies, ja kāds teiks, ka šie vīri īsti laimīgi nebūs, kaut gan tas ir atkarīgs no viņiem pašiem? Valsts īstenībā ir viņu rokās, bet nekāda labuma viņi no tā negūst. Citi iegūst laukus, ceļ lielas un skaistas mājas, iegādā tām piemērotu iekārtu, nes dieviem savā vārdā upurus, uzņem viesus. Viņiem ir arī zelts un sudrabs, par ko tu nupat vēl runāji, viņiem ir viss, ko atzīst par vajadzīgu ļaudīm, kas grib būt laimīgi, bet tos varētu noturēt par algoņiem šajā valstī, kas tajā apmetušies, lai sargātu, tikai lai sargātu.

— Jā. Un to viņi dara par uzturu un dzīvokli, nekādu citu atlīdzību viņi nesapņem. Nav viņiem iespējams izbraukt ārpus valsts robežām, ja tas viņiem ienāktu prātā, neko viņi nevar dāvināt savām draudzenēm, neko nevar izdot nekādām citām vajadzībām, kā to dara visi, kuriem pēc vispārēja atzinuma labi klājas. Daudz šādu pārmetumu vēl varētu minēt.

— Lai nekas tad arī nepaliek neminēts.

— Lai notiek. Bet tu jautā, kā mēs aizstāvēsimies. Iedami pa to pašu ceļu, gan atradīsim, ko teikt. Teiksim, ka nav nekāds brīnums, ja mūsu sargi šādos apstākļos būs ļoti laimīgi, jo mēs nedibinām valsti, lai viena pilsoņu daļa būtu sevišķi laimīga, mēs to dibinām, lai visa valsts būtu tik laimīga, cik vien iespējams. Mēs domājam, ka šādā valstī visvieglāk atrast taisnību, bet slikti iekārtotā — netaisnību. Iepazinušies ar abiem veidiem, mēs tad izlemtu jautājumu, ar kuru tik ilgi jau nodarbojamies. Tagad mēs esam pārliecināti, ka veidojam laimīgu valsti, mēs neesam atlasījuši nelielu ļaužu skaitu, lai tie būtu

laimīgi, mēs ņemam visu valsti tās kopumā. Tūlīt aplūkosim arī pretēju gadījumu. Pieņemsim, ka mēs gribam iekrāsot statujas un kāds, pie mums pienācis, mūsu darbu peltu, sacīdams, ka neesam lietojuši pašas skaistākās krāsas skaistāko ķermeņa daļu iekrāsošanai. Acis, piemēram, neesot iekrāsotas ar purpuru, bet ar melnu krāsu. Liekas, mēs būtu viņam pareizi atbildējuši, ja teiktu:

«Dīvains tu esi cilvēks. Mēs taču nevaram iekrāsot tik skaistas acis, ka tās nemaz vairs nebūs līdzīgas acīm. Tas pats jāsaka arī par citām ķermeņa daļām. Redzi, ja mēs katrai daļai dodam, kas tai pienākas, vai mēs tad nedabūjam kopumā skaistu darbu?» Tāpat arī tagad, neprasi, lai mēs sargiem dotu tādu labklājību, ka viņi kļūtu par visu ko citu, tikai par sargiem gan ne. Mēs varētu arī zemkopjiem pavēlēt tērpties krāšņās svētku drānās un valkāt zelta rotas, bet zemi lai viņi strādā sava prieka dēļ, podnieki lai liek nost savas podnieka ripas, lai atguļas apkārt ugunij, dzer un dzīro, bet podus lai taisa, kad jūt sevišķu vēlēšanos. Tikpat laimīgus mēs varētu darīt arī visus pārējos, lai laimīga būtu visa valsts. Mūs tomēr tā nemāci. Ja mēs tev paklausītu, zemkopis vairs nebūtu zemkopis, podnieks nebūtu podnieks, un vispār neviens nesaglabātu savu valstij vajadzīgo veidolu. Attieksmē uz citiem tas nebūtu tik svarīgi. Ja kurpnieki būtu nederīgi neprāšas un apgalvotu, ka viņi ir lietpratēji, valstij tas nebūtu bīstami, bet, ja valsts un likuma sargi nebūtu tādi, kādiem viņiem vajadzētu būt, bet par tādiem tikai liktos, tad tu redzēsi, ka viņi pilnīgi sagrauj valsti, bet vienīgi viņiem ir iespēja un izdevība to labi iekārtot un darīt laimīgu. Ja mēs sargus izaudzināsim par īstiem sargiem, viņi neko ļaunu valstij nedarīs, bet, ja kāds stāsta par zemkopjiem, laimīgiem svētku dzīrotājiem, tad tādi nav nevienā valstī, un viņš nestāsta par valsti, bet par kaut ko citu. Noteicot sargu pienākumus, mums jāpādomā, vai mēs centīsimies panākt, lai pēc iespējas lielākā viņu daļa būtu laimīga, vai arī raudzīsimies, lai laimīga būtu valsts savā kopumā, bet palīgi un sargi jāpārlicina un jāpiespiež būt par krietniem sava uzdevuma pildītājiem. Tas pats jā dara arī attiecībā uz visiem pārējiem, tad visa mūsu valsts būs stipra un labi iekārtota. Visām iedzīvotāju kārtām tajā jādod iespēja gūt tik daudz laimes, cik tas atbilst viņu dabai.

— Man šķiet, tu runā pareizi.

II. — Labi. Seit vēl kaut kas iepriekšējam radniecīgs. Nezinu, vai tu atzīsi, ka arī tas būs saprātīgi teikts?

— Kas tad īsti?

— Novēro arī citus amatniekus. Vai tas arī viņus tā samaitā, ka viņi kļūst nederīgi?

— Bet kas tad tas īsti ir?

— Bagātība un nabadzība.

— Kā tas jāsaprot?

— Šādi. Vai tu domā, ka podnieks, kļuvis bagāts, vēl rūpēsies par savu amatu?

— Nekādā ziņā.

— Vai viņš neklūs slinkāks un nolaidīgāks nekā agrāk?

— Daudz nolaidīgāks.

— Viņš būs tāpat nederīgāks podnieks.

— Jā, daudz nederīgāks.

— Turklāt vēl, ja viņš nabadzības dēļ nevarēs iegādāties darba rīkus vai kaut ko citu amatam vajadzīgu, viņš taisīs sliktākus traukus. Neapmācīs arī vairs tik labi amatā savus dēlus un citus, kurus būs uzņēmis mācīt.

— Kā gan citādi!

— Tātad kā bagātības, tā nabadzības dēļ sliktāki kļūs amatnieku ražojumi, sliktāki viņi paši.

— Šķiet, ka tā.

— Tātad mēs, šķiet, vēl kaut ko esam atraduši, no kā sargiem visvairāk jāsgājās, lai tas viņu nepamanīts neiekļūtu valstī.

— Ko tad īsti?

— Bagātību un nabadzību. Bagātība rada greznību, slinkumu, apvērsumus; nabadzība — zemiskumu un ļaunprātību apvērsumos.

— Tieši tā.

Tālākais Sokrata atzinums ir tāds: lai karotu, nav nepieciešama bagātība, bet prasme kara lietās. Viens iespējami labi sagatavojies cīnītājs viegli uzveiks divus nesagatavotus, bagātus un aptaukojušos. Tam Adeimants piekrit.

— Tālāk. Pieņemsim, sargi sūtīs uz vienu no divām valstīm sūtņus un teiks taisnību: «Mums nav ne zelta, ne sudraba, mums tas aizliegts, jums atļauts. Ja jūs karosit kopā ar mums, jūs dabūsit arī mūsu laupījuma daļu.» Vai tu domā, ka, to dzirdējuši, viņi izvēlēties cīnīties pret muskuļotiem liesiem suņiem, nevis kopā ar tiem pret trekņām un maigām aitām?

— To nu gan es nedomāju. Bet, ja vienā valstī tiktu savāktas citu valstu bagātības, vai tad nedraudētu briesmas tai valstij, kurai bagātību nav?

— Laimīgā vientiesība! Vai tu tiešām domā, ka, izņemot valsti, kuru mēs dibinām, vēl kādu citu varētu saukt par valsti? Katra no šīm citām jāsauc garākā vārdā, jo katra sastāv no daudzām vai vismaz no divām naidīgām valstīm, no nabadzīgo un bagāto valsts, un savukārt katrā no tām ir daudzas valstis, un tu rupji kļūdīsies, ja domāsi, ka tev ir darišana ar vienu valsti, turpretim, ja tu atzīsi, ka vienā valstī ir vairākas valstis, un dosi vienai valstij otras līdzekļus, varu un pat pašus pilsoņus, tad tev būs daudzi sabiedrotie un maz ienaidnieku. Kamēr valsts būs saprātīgi pārvaldīta, kā mēs to nupat nolēmām, tā būs ļoti varena — ne tikai liksies, bet tiešām tāda tā būs — pat tad, ja to sargās tikai tūkstoš kareivju. Sajā ziņā varenu valsti nebūs viegli tev atrast ne Hellādā, ne barbaru zemē, bet tu atradīsi daudzas un daudz lielākas par mūsu valsti, kas tikai liksies lielas un varenas.

— Vai tu domā citādi?

— Nē, zvēru pie Zeva.

III. — Tātad, — es teicu, — šis apstākļi mūsu valdītājiem dos vislabāko iespēju noteikt robežas, cik lielai jābūt valstij, cik daudz zemes tai jāietver, no kādas jāatsakās.

— Bet cik tad lielai tai jābūt?

— Es domāju tā: valsts var augt, kamēr tā var palikt vienota, vairāk nē.

— Ļoti labi.

— Tātad būs mūsu sargiem arī otrs noteikums. Tiem vērīgi jāraugās, lai mūsu valsts nebūtu ne par mazu, ne par lielu, bet būtu pietiekami liela un vienota.

— Tas viņiem būs viegls uzdevums.

— Bet vieglāks par šo ir tas, ko mēs jau minējām agrāk un teicām, — ja sargiem piedzims nevērtīgs pēcnācējs, tas jāaizsūta pie pārējām kārtām, bet, ja kādā no pārējām radīsies izcils bērns, tas jāsūta pie sargiem. No tā izriet, ka arī katram no pārējiem pilsoņiem jānorāda noteikts darbs, kuram tas ir piemērots, lai ar to nodarbotos nevis daudzi, bet viņš viens pats, tad būs arī viena valsts, nevis daudzas.

— Šis uzdevums ir tiešām vieglāks par iepriekšējo.

— Bet, mans mīlais Adeimant, šie uzdevumi nemaz nav grūti, kā dažiem tas varētu likties, ja sargi ievēros kādu svarīgu, teiksim labāk, kādu nepieciešamu nosacījumu.

— Kādu tad?

— Izglītību un audzināšanu. Ja viņi būs labi audzināti un kļuvuši par kārtīgiem vīriem, viņi viegli saskatīs visu vajadzīgo, arī to, ko šeit neesam minējuši — sievu izraudzišanu, laulības un bērnu radišanu. Viņi sapratīs, ka draugiem tam visam saskaņā ar sakām vārdu* jābūt kopīgam.

— Tas būtu ļoti pareizi.

— Un tiešām, ja valsts no paša sākuma ir labi iekārtota, tā arī augs, griezdamās kā ritenis. Ja tiks saglabāta krietna audzināšana un izglītība, radīsies arī krietni ļaudis, kas, šādi audzināti, kļūs labāki par agrāko paudzi gan citādi, gan arī bērnu radišanā, tāpat kā tas notiek ar visu dzīvo radību.

— Laikam gan.

— Īsi sakot, valsts vadītājiem stingri jāraugās, lai, viņiem pašiem to nemanot, nesāktos pagrimums, bet visvairāk jāsarģājas no jauninājumiem mūzikā, daiļajās mākslās un fiziskajā treniņā, kas nav saskaņojami ar valsts iekārtu.

Antīkais mūzikas teorētiķis Dāmons saka un Sokrats ar Adeimantu tam piekriņ, ka nopietni grozījumi mūzikā vienmēr ir saistīti ar apvērsumu valsts iekārtā. Sokrats atzīst, ka mūzika pieradina pilsoņus pie likumu un pareizu paražu ievērošanas. Pieradināšana jāsarģ jau bērnībā, pareizi organizējot bērnu rotaļas. Paražu ievērošanu nevar noteikt ar likumu, te loma audzināšanai.

IV, V. Sokrats atsakās izdot likumu arī par tirdzniecību, par nodokļiem utt. Tādi likumi nav vajadzīgi, ja ievēro vispārējos principus. Ja tos neievēros, būs vajadzīgi ļoti daudzi likumi, papildinājumi pie tiem un labojumi. Ļaudis, kuriem tie vajadzīgi, līdzīgi slimniekiem, kas izlaidīgi dzīvo un vienmēr meklē citas labākas zāles. Atradīsies arī likumdevēji, kas centīsies šādiem pilsoņiem izdabāt, un viņi gūs vispārēju atzinību un godu. Likumdošanā par dievu godināšanu, templiem un upuriem jāpaļaujas uz Delfu dievu Apollonu. Sokrats atzīstas, ka viņam šīs lietas nav zināmas.

---

* Draugiem kopīgs ir viss.

VI. — Pieņemsim, Aristona dēls, ka mūsu pilsēta ir nodibināta, un tagad apskaties to labi, sadabū pietiekamu gaismekli, pieaicini savu brāli un Polemarhu, un visus citus, varbūt mēs saskatīsim, kur tajā ir taisnība, kur netaisnība un ar ko tās atšķiras, un kura no tām jāiegūst cilvēkam, kas grib būt laimīgs. Varbūt tas nav zināms ne dieviem, ne cilvēkiem, bet varbūt tomēr zināms.

— Nieki, — teica Glaukons, — tu taču apsolīji to noskaidrot, jo būtu nekrietnība, ja tu nepalīdzētu taisnībai, kā vien varēdams un cik vien tavos spēkos.

— Labi, ka tu man to atgādini. Tā jādara, bet arī jums jāpalīdz.

— To mēs arī darīsim.

— Ceru šādi atrast atbildi. Esmu pārliecināts, ka mūsu valsts, ja tā pareizi iekārtota, būs nevainojama.

— Tā tam jābūt.

— Skaidrs, ka tā ir gudra, vīrišķīga, savaldīga un taisnīga.

— Protams.

— Ja kādu no šīm īpašībām mēs tajā atradīsim, tad atlikumā paliks neatrastās.

— Citādi tas nevar būt.

— Pieņemsim, ka mums ir četras lietas, viena no tām mums jāatrod. Ja mēs to tūlīt atrodam, mums ar to pietiek. Ja mēs vispirms atrodam pārējās trīs, tad līdz ar to esam atraduši arī meklējamo, jo tā var būt tikai atlikušā.

— Pareizi.

— Vai tāpat nav jāmeklē arī mūsu četras īpašības, to taču arī bija četras?

— Protams.

— Man šķiet, ka vispirms un vislabāk saskatāma gudrība, bet kaut kas šeit šķiet divains.

— Bet kas?

— Domāju, ka valsts, par kuru runājam, tiešām ir gudra, jo tajā ir īstenoti gudri lēmumi. Vai ne?

— Protams.

— Bet šie gudrie lēmumi ir kaut kāda zināšana, tas taču skaidrs. Gudrus lēmumus taču var pieņemt tas, kas zina, nevis tas, kas nezina.

— Tas taisnība.

— Mūsu valstī tāpat ir daudz dažādu zināšanu.

— Kā gan citādi!

— Bet vai namdaru zināšanu dēļ valsts būtu jāsauc par gudru, vai šo zināšanu dēļ tajā īstenoti gudri lēmumi?

— Tāpēc jau gan nekādā ziņā. Tad jau labāk to būtu saukt par namdaru valsti.

— Kaut gan valstij ir vēlams, lai galdnieku gatavotas lietas būtu pēc iespējas labākas, tomēr vai šīs prasmes dēļ mēs valsti sauksim par gudru?

— Nekādā ziņā.

— Bet varbūt vara vai citu metālu izstrādājumu dēļ?

— Nekas tamlīdzīgs.

— Un ne jau arī to augļu dēļ, ko dod zeme.

— Tad jau mūsu valsti drīzāk varētu saukt par zemniecisku valsti.

— Tā gan.

— Labi. Bet vai nav šajā, nupat no mums dibinātajā valstī pilsoņiem arī zināšanas, kas nav vērstas uz atsevišķo, bet uz valsts kopību, lai noteiktu, kā vislabāk kārtojamas kā iekšējās lietas, tā attiecības ar citām valstīm?

— Protams, ka ir.

— Kādas šīs zināšanas un kam tās ir?

— Tā ir mācība par sargu uzdevumiem, un to zina tie valdītāji, kurus mēs tagad saucam par nevainojamiem sargiem.

— Šo zināšanu dēļ kā tu sauksi mūsu valsti?

— Par visugudro labo lēmumu valsti.

— Kā tu domā, vai mūsu valstī vairāk būs kalēju vai šo nevainojamo sargu?

— Kalēju daudz vairāk.

— Bet vai tad vispār sargu nebūs daudzreiz mazāk nekā visu citu, kuriem ir kāda prasme un kas pēc šīs prasmes dabūjuši savu vārdu?

— Tiešām, daudzreiz mazāk.

— Tātad visa valsts ir gudra, ja dibināta saskaņā ar dabas prasībām un ja gudra ir vismazākā tās daļa — valsts vadītāji un amatpersonas. Pavisam maz, man šķiet, ir to pilsoņu, kas piemēroti pēc savas dabas tās zinātnes apgūšanai, kuru vienīgo atšķirībā no citām zinātnēm varam saukt par gudrību.

— Tas pareizi teikts.

— Tā esam atraduši — es pats nezinu kā — vienu no četrām īpašībām, atraduši gan pašu, gan vietu, kur tā valstī atrodas.

— Man šķiet, — tas ir pietiekami noskaidrots.

VII. — Liekas, nav grūti saprast, kas īsti ir vīrišķība un kur tā valstī atrodas. Tās dēļ taču valsti sauc par vīrišķīgu.

— Kā tas jāsaprot?

— Katrs taču sauks valsti par vīrišķīgu vai nedrošu, spriežot pēc tās valsts daļas, kas dodas ciņā un briesmās par to.

— Citu kaut ko neviens neteiks.

— Citu pilsoņu drosme vai glēvums taču nenoteic, kāda šajā ziņā ir valsts.

— Nē.

— Valsts tāpat ir vīrišķīga kādas savas daļas dēļ, jo tajā ir spēki, kas vienmēr un visur saglabā pārliecību, ka tikai tas, ko likumdevējs audzināšanā atzinis par bīstamu, tāds arī ir un nekas cits. Vai tu to nesauksi par vīrišķību?

— Es īsti nesaprotu, ko tu saki. Atkārtoti vēl.

— Es teicu, ka vīrišķība ir aizsargāšanās veids.

— Kas tā par aizsargāšanos?

— Tā, kas saglabā pārliecību par briesmām, no kurām jābaidās un no kurām nav jābaidās. Šo pārliecību veido likums ar audzināšanu. Tā saglabājas nelaimē un baudās, iekārēs un bailēs.

Savu domu par vīrišķību Sokrats paskaidro ar salīdzinājumu. Krāsotāji vispirms pagatavo vēlamo krāsu un to pārbauda. Arī valsts vadītāji izvēlas un sagatavo kareivjus. Tiem vienmēr noteikti jāzina, kas ir bīstams un kas nav. Šī pārliecība jāsaplabā.

— Kādu citu reizi, ja tu gribēsi, mēs par vīrišķību runāsim plašāk, bet tagad tas mums nav jāiztīrā, mums jāaplūko taisnība un taisnīgums. Domāju, ka esam pietiekami runājuši, lai noskaidrotu vajadzīgo par vīrišķību.

— Tas taisnība.

VIII. — Vēl ir atlikušas mūsu valsts divas īpašības, kas tuvāk jāaplūko: savaldība un taisnība, kuras dēļ viss šis iztīrājums notiek.

— Tieši tā.

— Kā mums atrast taisnību, lai mums vairs nebūtu jānodarbojas ar savaldību?

— Es to nezinu un arī negribētu to noskaidrot, pirms nebūsim aplūkojuši savaldību. Ja tu gribētu būt tik laipns, tad aplūkosim vispirms savaldību.

- Protams, ka gribu, atteikšanās būtu rupjība.
- Tā arī darīsim.
- Jā, tas jādara, un, kā tagad redzams, šī īpašība vairāk nekā divas iepriekšējās līdzinās saskaņai un harmonijai.
- Kā tad īsti?
- Savaldībai ir kaut kāda kārtība, tā ir baudu un iekāru savaldīšana. Ļaudis saka: «Pārvarēt pašam sevi.» Bet es nezinu, kā tas var notikt. Ir arī citi tādi izteicieni, kas varētu vest mūs uz pareiza ceļa. Vai tā tas nav?
- Tieši tā.
- Bet vai nav smieklīgi teikt: pārvarēt pašam sevi? Tas kas ir stiprāks par sevi, ir vājāks par sevi un, kas ir vājāks par sevi, ir arī stiprāks, jo visos šajos gadījumos mēs runājam par vienu un to pašu personu.
- Noteikti.
- Man šķiet, ka runātājs ir gribējis teikt, ka cilvēkā pašā un viņa dvēselē ir kāda laba un kāda nelāga daļa un, kad pēc savas dabas labā uzveic nelāgo, tad mēdz teikt, ka viņš pārvarējis pats sevi. Tā ir uzslava. Bet, kad nepareizas audzināšanas vai sliktas sabiedrības dēļ labo, bet mazāko daļu uzveic nelāgā, tad tādu cilvēku noniecina, saka, ka viņš padevis savai vājībai, ka viņš ir izlaidīgs.
- Šķiet, ka tā.
- Tagad paskaties uz mūsu jauno valsti, tu atradīsi, ka tur notiek tas pats, kas pirmajā gadījumā. Tu teiksi pamatoti, ka tā ir pārvarējusi pati sevi. Ja labākā daļa valda pār nelāgo, tad tāda valsts jāsauc par saprātīgu.
- Es skatos un redzu, ka tev taisnība.
- Tiešām, tu atradīsi neskaitāmas visdažādākās iekāres un baudas, un ciešanas — visvairāk bērniem, sievietēm un mājkalpotājiem vai tiem, kurus mēdz saukt par lielo vienkāršo ļaužu baru.
- Pavisam pareizi.
- Bet vienkāršas un mērenas vēlēšanās, kuras noteic apdomība, saprāts un pareizi ieskatī, tu atradīsi tikai pie dažiem, kuriem ir krietna daba un kas labi audzināti.
- Tas taisnība.
- Vai tu neredzēsi arī savā pilsētā vienkāršo ļaužu baru, kuru vada iekāres, vai neredzēsi tomēr to pakļautu krietno pilsoņu saprātīgai vadībai?
- Redzēšu.

IX. — Ja par kādu valsti jāsaka, ka tā ir stiprāka par baudām un iekārēm, stiprāka pati par sevi, tad tas jāsaka arī par mūsu valsti.

— Noteikti tā jāsaka.

— Bet, ja mēs ņemam visu to vērā, vai tad tā nav arī saprātīga?

— Ļoti saprātīga.

— Bet, ja vispār kādā valstī valdītājiem un padotajiem būtu vienāda pārliecība par to, kam jāvalda, tad tai vajadzētu būt arī mūsu valstī. Vai tu tā nedomā?

— Esmu pilnīgi un noteikti par to pārliecināts.

— Bet tādā gadījumā kuriem pilsoņiem būtu šis saprāts — valdītājiem vai padotajiem?

— Kā vieniem, tā otriem.

— Redzi tagad, ka mēs pareizi pielīdzinājām savaldību harmonijai.*

— Kā tad?

— Ar savaldību ir citādi nekā ar vīrišķību un gudrību, kuras mājo katra savā valsts daļā**, bet dara visu valsti vīrišķīgu vai gudru, ar savaldību tā nav, tās darbība pilnīgi ietver visu valsti*** un mēs darītu ļoti pareizi, ja vienprātību jautājumā, kuriem jābūt valdītājiem valstī, sauktu par savaldību.

— Pilnīgi piekritu.

— Labi, trīs īpašības mūsu valstī ir saskatītas, bet atlikušā, kas valstī iesaista tikumu, — ir taču skaidrs, ka tā ir taisnība.

— Skaidrs.

— Tātad, Glaukon, tagad mums kā medniekiem jānostājas apkārt biežoknim un vērīgi jāraugās, lai taisnība neizbēgtu, nekļūtu neredzama un nepazustu. Šeit tai jābūt, tas ir skaidrs, tātad pacenties to ieraudzīt. Varbūt tu ieraudzīsi pirmais, tad parādīsi arī man.

— Kaut tas tā būtu, bet drīzāk jau es varētu būt tavs pavadonis, kas saskatīs, ko viņam rāda. Tad es tev gluži labi noderešu.

— Seko tad man, kopā ar mani dievus piesaukdams.

— To es darīšu, bet tikai tad, ja tu vedīsi.

---

* «Savaldības» vietā latviski dažkārt būtu jālieto arī vārds «samērīgums».

** Piemīt kādai pilsoņu daļai.

*** Attiecas uz visiem pilsoņiem.

— Tiešām, šī vieta liekas necaurejama un tumša. Neko nevar saskatīt un cauri varbūt netiksim, bet tomēr jāiet.

— Jāiet gan, — un tad es, kaut ko ieraudzījis, izsaucos:

— Ai, ai, Glaukon, tūlīt, tūlīt mēs būsim uz pēdām, man šķiet, tā mums vairs neizbēgs!

— Laba ziņa.

— Cik muļķīgas gan mūsu bažas!

— Bet kāpēc?

— Jau sen, mīlais draugs, man šķiet, ka tā jau no paša sākuma pinas mums pa kājām, bet mēs to neredzam. Par mums tiešām jāsmejas, tā dažreiz mēs meklējam to, kas mums jau rokā. Mēs uz to nemaz neskatāmies, raugāmies pavisam uz citu pusi, it kā tā būtu no mums slēpusies.

— Nesaprotu, ko tu saki.

— Tas ir tā. Man liekas, ka mēs tieši par to visu laiku runājam un viens otru uzklusām, bet paši nesaprotam, ka esam runājuši tieši par to.

— Garš ievads tam, kas nepacietīgi gaida.

X—XI, XII, XIII, XIV. Sarunas dalībnieki ir jau daudz runājuši par taisnīgumu, un tagad viņiem kļūst skaidrs, ka ir taisnīgi, ja katrs nodarbojas ar savu darbu. Pats lielākais pilsoņa noziegums ir jaukšanās kādas citas kārtas darbā. Tā ir netaisnība, taisnīguma pretstats. Kas līdz šim sarunā noskaidrots attiecībā uz valsti, tas tagad jāiztirzā attiecībā uz atsevišķu pilsoni. Katra cilvēka dvēselē ir tās pašas īpašības, kas valstī. Tās tuvāk jāaplūko.

— Izslāpuša cilvēka dvēsele, ja viņš, piemēram, tiešām ir izslāpis, vēlas tikai dzert, pēc tā viņš tiecas, to viņš grib.

— Skaidrs.

— Ja viņa dvēseli, kurai tik ļoti slāpst, kaut kas attur, vai tad tajā, kas viņu kā zvēru dzen dzert, nav vēl kaut kas cits? Mēs taču sakām, ka viens un tas pats faktors ar vienu un to pašu savu daļu vienā un tajā pašā laikā nevar pretēji darboties.

— Protams, ka ne.

— Domāju arī, ka nav labi teikt par strēlnieku, ka viņa rokas vienā un tai pašā laikā gan velk loku uz strēlnieku, gan velk no tā prom, būtu jāsaka — viena roka velk loku uz strēlnieku, otra velk no tā prom.

— Pilnīgi pareizi.

— Bet vai mēs nevaram teikt, ka ir daži, kas izslāpuši negrib dzert?

— Daudz ir tādu, un tas notiek bieži.

— Ko tu par tādiem varētu teikt? Vai viņu dvēselē nav, kas liek dzert, vai nav arī kas cits, kas to liedz? Vai liedzējs nav cits nekā pavēlētājs, vai viņš to neuzveic?

— Man tā liekas.

— Un vai liedzējs, ja tāds rodas, nav prāts, bet mudi-nātāji un skubinātāji — kaislības un slmības?

— Šķiet, ka tā.

— Mēs pilnīgi dibināti atzīstam, ka tie ir divi un dažādi principi. To, kas domā un spriež, mēs saucam par dvēseles saprātu, to, kas mil, cieš badu un slāpes, kas pakļauts mainīgām iekārēm, to mēs saucam par dvēseles neprātu un alkatību, kas ir biedros ar negausību un baudkāri.

— Tās būtu tīri saprātīgas domas.

— Lai tā arī būtu — noteiktas divas dažādas dvēseles daļas.

— Bet kā tad ir ar niknumu un dusmām? Vai tā ir trešā daļa, un kurai no iepriekšējām tā ir radniecīga?

— Varbūt otrajai, alkatīgajai.

— Labi. Kādreiz man stāstīja, un es tam ticu. Leon-tijs, Aglaiona dēls, iedams no Peirajas uz Atēnām, ārpusē pie Ziemeļu mūra ieraudzīja bendes pamestus liķus. Viņam radās gan vēlēšanās tos skatīt, gan, pats uz sevi dusmodamies, viņš taisījās iet prom. Kādu laiku viņš cīnījās, seju aizklājis, līdz iekāre beidzot uzveica. Plaši ieple-tis acis un pie liķiem pieskrējis, viņš izsaucās: «Nolādē-tās, priecājieties, cik tik, par šo skaisto skatu!»

— Arī es par to esmu dzirdējis.

— No šī nostāsta redzam, ka dusmas dažreiz cīnās ar iekārēm, ka tās ir dažādas jūtas.

— Jā, tas ir redzams.

XV. — Bet bieži arī citos gadījumos mēs redzam, ka iekāres piespiež cilvēku rīkoties pretēji savai pārlicībai, viņš pārmet to sev, viņš dusmojas sevī uz to, kas viņu spiež tā darīt. Viņā notiek it kā divu pretēju spēku cīņa. Dusmas viņā kļūst par saprāta sabiedroto. Bet, ka dusmas iet kopā ar iekārēm, ka saprāts ir nolēmis tām nepretoties, tādu gadījumu, domāju, tu neesi novērojis ne sevī, ne kādā citā.

— Zvēru pie Zeva, ka ne.

— Labi. Ja kāds ir pārliecināts, ka viņš rīkojas netaisni, tad — jo cildenāks viņš ir, jo mazāk viņš spēj dusmoties, gan badu, gan aukstumu, gan visu citu tamlīdzīgu ciezdams no tā, kas pēc viņa pārliecības viņam to sagādā taisnīgi, un tas nozīmē, ka viņā nemodīsies pret šo cilvēku dusmas.

— Tas taisnība.

— Labi. Bet, ja kāds domā, ka pret viņu rīkojas netaisni, vai tad viņš neiedegsies dusmās, vai viņš necīnīsies pret to, gan badu, gan aukstumu, gan visu citu tamlīdzīgu ciezdams, līdz uzvarēs, bet nekad neatteiksies no savas taisnības, pirms nebūs to panācis vai miris vai arī viņa paša saprāts nebūs licis viņam rīmties kā sunim gana balss?

— Tas ir ļoti labs salīdzinājums, un mūsu valstī mēs esam likuši valdītājiem palīgus kā suņus, jo valdītāji ir valsts gani.

— Tu labi saproti, ko es gribu teikt, bet padomā arī par šādu lietu.

— Par kādu tad?

— Par to, ka par niknumu mums tagad ir cits priekšstats nekā agrāk, tad mēs domājam, ka tas ir radniecīgs alkātībai, tagad mēs sakām, ka tur ir liela starpība, drīzāk jau cīņā, kas notiek dvēselē, tas nostājas saprāta pusē.

— Katrā ziņā.

— Bet vai tas atšķiras no saprāta vai ir tikai saprāta veids? Bet tad jau dvēselei nebūs trīs, bet tikai divas daļas — saprātīgā un alkātīgā. Un kā valsti satur kopā trīs tās kārtas — saimniecības pārvaldītāju*, sargu un lēmēju — vai tāpat arī dvēselei nav trešā — niknā daļa, kas pēc savas dabas ir saprātīgās palīgs, ja nav nepareizas audzināšanas samaitāta?

— Nepieciešama arī trešā daļa.

— Tā patiešām būtu nepieciešama, ja izrādītos, ka tā atšķiras no saprātīgās tāpat, kā tā atšķiras — kā mēs jau redzējām — no alkātīgās.

— To nav grūti parādīt. Paskaties uz bērniem, un tu redzēsi, ka jau no dzimšanas viņi ir niknuma pilni, bet daži, man šķiet, nekad neiegūst saprātu un lielākā daļa tikai vēlu.

---

* Kuri darbojas ar materiālām vērtībām.

— Zvēru pie Zeva, tas labi teikts. Arī novērojot dzīvniekus, var redzēt, ka tev taisnība. Turklāt mēs jau citējām Homēru, tas saka:

«Sita viņš [Odisejs] sev pa krūtīm un sirdij uzklie-dza...*» Seit mēs redzam, ka Homēra vārsnā saprātīgā dvēseles daļa, kas saskata starpību starp labo un ļauno, nikni vērsas pret sirdi, kas nesaprātīgi dusmojas.

— Pavisam pareizi.

XVI. — Siem ūdeņiem mēs ar grūtībām esam pārpel-dējuši un nonākuši pie saprātīgas vienošanās, ka katrā dvēselē ir tās pašas trīs daļas, kas valsti.

— Tā tas ir.

— Tad vēl nepieciešams ir arī sekojošais: kā un ar ko gudra ir valsts, tāpat un ar to pašu gudrs ir atsevišķs pilsonis.

— Protams.

— Un kādā veidā un ar ko ir vīrišķīgs atsevišķs pilso-nis, tādā pašā veidā un ar to pašu vīrišķīga ir valsts, un tas attiecas arī uz citiem tikumiem.

— Tā tam jābūt.

— Un es, Glaukon, domāju, ka būtu taisnīgi, ja mēs teiktu, ka atsevišķs pilsonis ir tādā pašā veidā taisnīgs, kādā taisnīga ir valsts.

— Arī tas ir pilnīgi nepieciešams.

— Neaizmirsīsim mēs arī, ka valsts ir taisnīga, ja katra no tās trim kārtām dara savu darbu.

— Man šķiet, to mēs neesam aizmirsuši.

— Mums jāatceras, ka katrs no mums būs taisnīgs un darīs savu darbu, ja katra dvēseles daļa darīs savu darbu.

— Tas labi jāatceras.

— Saprātīgai daļai tāpat jāvalda, jo tā ir gudra un tai jā rūpējas par visu dvēseli, bet niknumam jābūt pakļautam, tam jābūt saprāta sabiedrotam.

— Protams.

— Tad, kā mēs jau teicām, fiziska treniņa un mūzikas apvienošana radīs dvēseles daļu saskaņu, kas saprātu attīstīs, barodama ar krietnām runām un mācībām, bet niknumu padarīs maigāku, ar harmoniju un ritmu to no-mierinās.

— Tieši tā.

---

* Homērs, «Odiseja», XX dziedājums, 17. rinda.

— Abas šīs dvēseles daļas, tā audzinātas un labi sapratušas savu uzdevumu, valdīs pār alkatību, kas ir katras dvēseles lielākā daļa un kurai nekad nav diezgan mantas. Tā jāuzmana, lai, piesātinājusi sevi ar tā sauktajām fiziskām baudām, tā nekļūtu pārāk stipra un liela, lai tā darītu savu darbu, bet nemēģinātu uzkundzēties un valdīt pār pārējām daļām, kas pēc savas būtības tai nenākas, un tā neapgrieztu ar kājām uz augšu visu dzīvi.

— Tev tiešām taisnība.

— Bet vai tad* arī abas pārējās daļas vislabāk neatraidītu ārējos ienaidniekus**, sargādamas gan miesu, gan dvēseli? Viena dotu labus padomus, otra cīnītos, abas paklausītu vadībai, abas drošsirdīgi izpildītu pieņemtos lēmumus.

— Tā tiešām būtu labi.

— Un par virišķīgu, es domāju, mēs sauksim kuru katru, kurš bēdās un priekos ievēros saprāta norādījumus, kas ir bīstams un kas tāds nav.

— Tas pareizi.

— Bet par gudru mēs sauksim kādu tad, ja viņā valdīs un dos norādījumus tā necīgā daļa, kurā ir zināšana par to, kas derīgs katram atsevišķi un kas derīgs kopumā visai valstij, visām trim kārtām.

— Tas tiešām tā.

— Labi. Bet vai par savaldību nerunāsim tad, ja starp mūsu trim kārtām būs draudzība un saskaņa, ja valdītāji un pakļautie būs vienisprātis, ka jāvalda ir saprātam un pret to nav jāsaucas?

— Savaldība tā tad nav nekas cits kā šī saskaņa valstī un pilsoņos.

— Bet taisnīgs — mēs jau bieži par to esam runājuši — būs taisnīgs tieši tāpēc un tieši tādā veidā.

— Katrā ziņā.

— Bet vai šeit nav radusies neskaidrība? Vai taisnīgs neliekas tagad valstī kaut kas cits, nekā mēs par to vienojāmies?

— Es tā nedomāju.

— Ja mums radīsies šaubas, mēs gūsim pilnīgu drošību, iedomādamies piemērus no ikdienas dzīves.

---

* Kad katra dvēseles daļa darītu, kas tai pienākas.

** Platons dvēseli pielīdzina valstij; tāpat kā valstī apdraud ārējie ienaidnieki, tā dvēseli — iekāres un baudas.

— Kādus tad?

— Piemēram, šādu. Ja mums būtu jāvienojas attiecībā uz mūsu pilsētu un kādu pēc savas dabas un audzināšanas tai radniecīgu pilsoni šādā gadījumā: ja šim pilsonim būtu nodots glabāšanā zelts un sudrabs, vai tu domā, ka viņš to paturēs sev? Vai tu nebūtu pārliecināts, ka kurš katrs cits to varētu drīzāk izdarīt nekā šāds cilvēks?

— Visi tā domātu.

— Un ko tu domā par svētnīcu aplaupīšanu, par zādzību un nodevību — vai nu tā būtu savu draugu, vai savas valsts nodevība — vai viņš nav tālu no visa tā?

— Tālu.

— Labi. Nebūs viņš taču arī zvēresta lauzējs un ievēros savas vienošanās.

— Protams.

— Bet laulības pārkāpšana, nerūpēšanās par vecākiem, dievu negodāšana — kuram katram citam to drīzāk varētu piedēvēt, tikai ne viņam.

— Drīzāk kuram katram citam.

— Un vai tas nav tāpēc, ka katra viņa dvēseles daļa dara savu darbu, gan valdīdama, gan pakļaudamās?

— Tikai tāpēc, cita cēloņa nav.

— Un kādu citu taisnīgumu tu vēl meklē, ja ne šo spēku, kas veido šādus vīrus un šādas valstis?

— Zvēru pie Zeva, citu vairs nē.

XVII. — Mūsu sapnis tātad ir pilnīgi piepildījies, un mēs esam padarījuši par īstenību to, ko, sākdami dibināt mūsu pilsētu, nojautām. Kāda dievība mūs, šķiet, ir pievedusi pie taisnīguma pamata un parauga.

— Tā tas ir.

— Tas bija, Glaukon, it kā derīgs taisnīguma attēls, ja mēs apgalvojām, ka tam, kas pēc savas dabas ir kurpnieks, jāstrādā kurpnieka darbs un nekas cits, bet tam, kas ir namdaris, jāstrādā namdara darbs un tā tālāk.

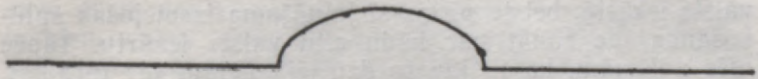
— Šķiet, ka tā.

— Tas īstenībā, šķiet, arī ir taisnīgums, tomēr nevis darītāja ārējā darbībā, bet viņa īstajā būtībā. Taisnīgums neļauj nevienai viņa dvēseles daļai darīt to, kas tai nepienākas, neļauj tai jaukties citu daļu darbos. [...]

XVII, XVIII, XIX. Taisnīgs cilvēks saskaņo savas dvēseles trīs daļas. To viņš panāk ar savu gudrību. Tagad saruna pievēršas

netaisnībai, kurai raksturīga dvēseles trīs daļu nesaskaņa, kādas daļas
iejaukšanās citas darbībā. Sokrats konstatē, ka visumā ir panākta
vienprātība, kāds ir taisnīgs cilvēks un kāda ir taisnīga valsts. At-
zīmē arī, ka tikums ir veselība, skaistums un dvēseles labklājība un,
cik ir dažādu valsts iekārtu, tikpat daudz ir dažādu dvēseles veidu.
Ir piecas dažādas valsts iekārtas un pieci dažādi dvēseles veidi.
Viena no šīm piecām valsts iekārtām ir tā, kuras konstitūcija tiek
iztīrāta šajā dialogā. To varētu nosaukt gan par ķēniņvalsti — ja
valdītājs ir viens, gan par aristokrātiju — ja tādu ir vairāk, bet
būtībā, pēc Sokrata domām, tā ir viena valsts iekārta, kuras pamatā
ir noteikto likumu ievērošana.

PIEKTĀ GRĀMATA

I. — Par labu es tātad atzīstu šādu valsti un valsts iekārtu un šādus cilvēkus, bet, ja šī valsts iekārta ir laba, tad visas pārējās ir nederīgas. Tās pieskaitāmas pie viena no četriem nederīgajiem veidiem gan attiecībā uz valsts pārvaldi, gan uz atsevišķu pilsoņu raksturu izveidošanu.

— Bet kādi tad ir šie četri nederīgie veidi? — viņš jautāja, un es pašlaik gatavojos tos minēt tādā kārtībā, kādā tie man likās viens otru nomainām, kad Polemarhs — viņš sēdēja netālu no Adeimanta — izstiepis roku, satvēra pie pleca viņa apmetni, pievilka Adeimantu pie sevis un, noliecies uz priekšu, kaut ko teica. Noteikti mēs dzirdējām tikai:

— Vai atstāsim viņu mierā vai kaut ko uzsāksim?

— Nekādā ziņā, — teica Adeimants tagad jau skaļi.

— Ko tad jūs abi, — es jautāju, — negribat atstāt mierā?

— Tevi, — viņš teica.

— Bet kāpēc tieši mani?

— Mums liekas, ka tu baidies un apzināti izlaid lielu daļu, lai tā nebūtu jāiztirzā. Vai tu domā, ka tik viegli tiksī vaļā ar dažām īsām piezīmēm, it kā par sievietēm un bērniem visiem būtu skaidrs, ka tie ir kopēji?

— Vai tā nav, Adeimant?

— Jā, bet arī šim, tāpat kā citiem apgalvojumiem, vajadzīgs paskaidrojums, kāda veida ir šī kopība, to varētu taču būt daudz, tev jāpasaka, kādu tu domā. Tik ilgi mēs gaidījām, ko tu teiksi par bērnu radīšanu, par viņu audzināšanu, vispār par šo sievu un bērnu kopību. Mēs domājam, ka šim apstāklim, vai nu tas ir, vai nav pareizi nokārtots, ir ļoti liela nozīme un izšķirīga ietekme visā

valsts iekārtā, bet tu pirms šī jautājuma izsmelošas aplūkošanas sāk runāt par kādu citu valsts iekārtu. Tāpēc mēs nolēmām, kā tu jau to dzirdēji, neļaut tev turpināt, pirms tu nesi šo lietu tikpat pamatīgi iztirzājis kā visu iepriekšējo.

— Un mani, — teica Glaukons, — pieņemiet par līdzdalībnieku šajā pasākumā.

— Tu, Sokrat, noteikti vari būt pārliecināts, ka šajā ziņā mēs visi esam vienisprātis, — piebilda Trasimahs.

II. — Ko jūs darāt, tā savvēredamies pret mani? Kādu runu spietu par valsts iekārtu jūs atkal, šķiet, gribat ievadīt no paša sākuma, bet es tā priecājos, ka esmu par to jau beidzis? Man ļoti patiktu, ja to visu atstātu tā, kā bija teikts. Es jau to paredzēju un tāpēc, lai nesagādātu grūtības, izlaidu.

— Kā tad, — teica Trasimahs, — vai tu domā, ka mēs esam šurp atnākuši spēlēties, nevis nopietni diskutēt?

— Jā, — es teicu, — bet ar mēru.

— Lai klausītos šādas sarunas, Sokrat, saprātīgam cilvēkam mērs ir visa dzīve, — teica Glaukons. — Bet nerunāsim par mums pašiem. Tev tagad jāizklāsta, ko tu domā par mūsu jautājumiem — nav ko atrunāties ar nogurumu, kāda tad īsti būs sargiem šī sievu un bērnu kopība, kāda būs gluži jauno mācīšana līdz īstas audzināšanas sākumam, — tas, šķiet, ir pats grūtākais laiks. Mēģini pastāstīt, kā jānotiek šai mācīšanai.

— Nav viegli, — es tad teicu, — to izklāstīt, mans draugs. Šeit neticamā ir vēl vairāk nekā visā agrāk teiktajā. Ja mēs teiksim, ka tas ir iespējams, mums neticēs, ja teiksim, ka tas būtu pats labākais, ja to īstenotu, atkal neticēs, un tāpēc es kavējos sākt, lai manu runu, mīļais draugs, nenoturētu par jauku sapni.

— Nav ko kavēties, tavi klausītāji nebūs nevēgas, viņi tev uzticēsies, būs labvēlīgi.

III. Sokrata tālākā domugaita ir šāda: tāpat kā ganāmpulku apsargā gan suņi, gan kuces, tāpat arī vīrieši un sievietes var veikt vienus un tos pašus uzdevumus. No tā izriet, ka arī audzināšanai jābūt vienādai. Te stāvoklis sarežģijas: tā kā vīriešu audzināšanā ietilpst atlētiskais treniņš un jaunieši trenējas kaili, tad tādas pašas prasības būtu piemērojamas arī sievietēm. Tas ir pretrunā ar paražām un vienam otram varētu likties smieklīgi, lai gan smieklīga, atzīst Sokrats, te nekā nav. Lai pamatotu

savu domu par vienādu audzināšanu un vienādiem pienākumiem valstī vīriešiem un sievietēm, Sokrats izvirza jautājumu: vai vīrietis un sieviete pēc savas dabas ir vienādi vai ne. Uz šo jautājumu atbildēt ir svarīgi, jo vairāk tāpēc, ka viens no jaundibināmās valsts pamatprincipiem ir — katram jādara tas darbs, kam viņš pēc savas dabas ir piemērots.

IV. Sokrats tad aizrāda, ka daudzi neprot loģiski atspēkot pretējus uzskatus, viņi nedisputē, bet tikai strīdas un apgalvo pretējo. Ja sievietēm un vīriešiem ir dažādas dabas, tad viņiem nevar dot vienādu darbu, saka Sokrata pretinieki, bet nav noskaidrots, kā tad īsti izpaužas šī dažādība; tai jābūt būtiskai.

V. — Ja vīriešu vai sieviešu dzimums tātad, šķiet, dažādi attiecībā uz kādu prasmi vai darbu, tad mēs sakām, ka tas attiecīgi vienam vai otram no tiem arī jāpiešķir, turpretim, ja atšķirība ir tikai tā, ka sievietes dzemdē, bet vīrieši apaugļo, tad mēs teiksim, ka tas nemaz vairāk nepierāda sievietes atšķirību no vīrieša, un mēs būsim pārliecināti, ka sargiem un viņu sievām jādara tas pats darbs.

— Tas pareizi.

— Tāpēc mēs tagad uzaicinām tos, kas mums nepiekrīt, paskaidrot, kādā no tām prasmēm un darbiem, kas attiecas uz valsts iekārtu, sieviešu un vīriešu daba ir tik dažāda.

— Tas ir pareizi.

— Iespējams, ka arī kāds cits teiks to pašu, ko tu nupat vēl teici, ka nav viegli tūlīt to pietiekami izskaidrot, bet, ja padomās, tad nebūs grūti.

— Varbūt, ka teiks ar.

— Lūdzu, esi tik laipns, — mēs teiksim tam, kas mums nepiekrīt, nāc mums līdz, varbūt mēs pierādīsim, ka nav nekādu īpašu sieviešu darbu valsts iekārtošanā.

— Labprāt.

— Mēs viņam tad teiksim — tu taču apgalvoji, ka dažs ir kaut kam piemērots, dažs tāds nav, dažs viegli kaut ko iemācās, dažs grūti, dažs pēc īsas mācības ir ļoti attāpīgs nozarē, kurā mācījies, cits pēc ilgās mācīšanās un praktikas nevar atcerēties, ko mācījies, dažs fiziskās spējas sekmē viņa gara attīstību, citam tas ir otrādi. Vai šis vai vēl kādas citas pazīmes noteic kāda piemērotību noteiktam darbam?

— Neviens neko citu nepateiktu.

— Bet vai tu zini kādu no cilvēku darbiem, kurā vīrieši attiecībā uz minētajām īpašībām nebūtu pārāki par sievietēm? Vai sākt mums garu stāstu par to, kā sievietes auž, cep un vāra? Sai ziņā sievietes ir pārliecinātas, ka viņas kaut ko spēj, un visvairāk par viņām smejas, ja viņas tad tiek uzveiktas.

— Tev taisnība, ka, īsi sakot, visās lietās viens dzimums ir daudz pārāks par otru, kaut gan daudzas sievietes tiešām ir pārākas par daudziem vīriešiem daudzās lietās, bet visumā ir tā, kā tu saki.

— Tātad, mans draugs, pilsētu iekārtojot, nav neviena darba, kas būtu veicams sievietei, tāpēc ka viņa sieviete, vai vīrietim, tāpēc ka viņš vīrietis, bet dažādas dabas ir izkaisītas abos dzimumos, un sievietes pēc savas dabas var piedalīties visos darbos, visos arī vīrietis, bet visumā sievietes ir vājākas par vīriešiem.

— Noteikti.

— Bet vai tāpēc mēs visu uzdosim vīriešiem, neko sievietēm?

— Kā tad tā?

— Mēs teiksim, ka dažāda sieviete var būt ārste, cita ne, dažai ir spējas mūzikā un daiļās mākslās, citai pēc savas dabas to nav.

— Protams.

— Dažai nepatīk fiziskais treniņš un karalietas, bet cita nemaz nav kareivīga un fiziskā piepūle nav tās dabā.

— Domāju gan.

— Tālāk dažai patīk filozofija, cita to neieredz, dažāda ir strauja un enerģiska, cita glēva.

— Ir arī tā.

— Ir tātad sarga pienākumiem piemērotas sievietes, visas tam neder. Bet vai mēs arī no vīriešiem par sargiem neizvēlējamies tos, kas pēc dabas tam der?

— Protams, ka tādus.

— Tātad kā vīriešiem, tā sievietēm var būt valsts sargu pienākumiem atbilstoša daba, tikai vieni ir vājāki, otri stiprāki.

— Šķiet, ka tā.

VI. — Šādas sievietes tad jāizvēlas tādiem pašiem vīriešiem, lai viņi dzīvotu kopā un kopā valsti sargātu, jo viņas ir tam piemērotas un pēc dabas sargiem radniecīgas.

- Protams.
- Bet vai tiem, kam vienāda daba, nav dodami arī vienādi darbi?
- Vienādi.
- Tā mēs esam gājuši pa apli un nonākuši tur, kur sākām, esam vienojušies, ka nav pret dabu ļaut sargu sievām nodarboties ar mūziku, daiļajām mākslām un fiziski trenēties.
- Pilnīgi pareizi.
- Mūsu likums tātad neprasa neiespējamo, tas ir saskaņā ar dabu, tas nav tikai sapnis, tad jau drīzāk pret-dabisks ir tas, kas tagad notiek.
- Šķiet, ka tā.
- Mums vajadzēja tātad pārbaudīt, vai mūsu ierosinājums ir iespējams un vai tas ir pats labākais.
- Tā tas bija.
- Vai mēs nevienojāmies, ka tas ir iespējams?
- Vienojāmies.
- Tagad jāvienojas, vai tas ir pats labākais.
- Protams.
- Lai sieviete kļūtu par sargu, vajadzīga audzināšana, bet vai tai jābūt citādi vīriešiem, citādi sievietēm, sevišķi ievērojot, ka daba abos gadījumos ir vienāda?
- Dažādi tai nav jābūt.
- Ko tu domā par sekojošo?
- Par ko tad?
- Vai tu pats neesi pārliecinājies, ka viens cilvēks ir krietnāks, otrs mazāk krietns, bet varbūt tu domā, ka visi ir vienādi?
- Nekādā ziņā.
- Bet vai pēc tavām domām tajā pilsētā, kuru mēs dibinām, vīri, kurus mēs gatavojam par sargiem un kas dabūs jau raksturoto audzināšanu, nebūs krietnāki par korpniekiem, kurus audzina viņu amats?
- Smieklīgi tā jautāt.
- Labi. Bet vai no pārējiem pilsoņiem viņi nebūs paši labākie?
- Noteikti paši labākie.
- Bet sievietes, vai tās nebūs pašas labākās no sievietēm?
- Arī tās daudz labākas.
- Bet vai valstī var būt kaut kas vēl labāks par krietniem vīriem un krietnām sievietēm?

- Nekas.
- Kā mēs to jau teicām, to veiks mūzika un fiziskais treniņš.
- Noteikti.
- Mēs devām tātad valstij ne tikai izpildāmu, bet arī pašu labāko likumu.
- Lai sargu sievas tagad met nost savas drānas, lai himatija vietā tērpjas tikumā, ar vīriešiem kopīgi tām tagad jāiet karā, kopīgi jāpilda valsts aizsardzības dienests, nekas cits viņām nav jādara, tomēr, tā kā sievietes ir vājākas, viņām jādod vieglāki uzdevumi nekā vīriešiem. Bet vīrietis, kas smejas par kailām sievietēm, kuras vingrinājas cildena uzdevuma pildīšanai, ar saviem smiekliem plūc nenobriedušus gudrības augļus, pats, šķiet, nesaprazdams, par ko viņš smejas un ko dara. Patiess un jauks arvien ir bijis un vēl tagad ir izteiciens, ka derīgais ir skaists, kaitīgais neglīts.
- Pilnīgi pareizi.

VII. — Mēs varam teikt, ka, apspriežot likumu par sievietēm, mums it kā izdevies izbēgt no kāda bīstama viļņa, tas nav mūs pilnīgi apracis. Kaut gan mēs ierosinājām, ka sargiem un sardzēm ir kopīgi jāveic visi darbi, mums izdevās pierādīt, ka tie ir izpildāmi un derīgi.

— Tiešām tas nebija nekāds mazais vilnis, no kura tu izbēgi.

- Nekas liels, tu teiksi, kad redzēsi nākošo.
- Turpini, lai es redzu.
- Pēc šī likuma būs vēl kāds un, es domāju, vēl daži pirms tā.
- Kāds tad?
- Šīs sievas būs kopīgas sievas visiem šiem vīriem. Neviena nebūs sieva kādam atsevišķi. Arī bērni visiem būs kopīgi, un tēvs nezīnās, kurš ir viņa bērns, un bērns, kurš ir viņa tēvs.
- Šis likums izraisīs daudz vairāk šaubu par tā iespējamību un derīgumu.

Sievu un bērnu kopība, pēc Sokrata domām, nepieciešama galvenokārt tāpēc, lai dzimtu vīskrietnākie pēcnācēji. Pilsoņus valstī Sokrats pielīdzina ganāmpulkam, kura saimnieks rūpējas par labas sugas dzīvnieku vairošanu. Krietnākajiem vīriešiem jāizvēlas krietnākās sievietes, to bērni jāaudzina, bet nederīgo vecāku bērni nav jāaudzina. Kopīgas sievas un kopīgi bērni neizslēdz laulības kā sviniņu

rituālu, bet kopīgā dzīvošana (kopīgie nami, maltītes, treniņi, bērnu audzināšana u. tml.) neļaus noteikt bērnu piederību noteiktiem vecākiem. Lauību organizēšana un jautājums par to, kurus pēcnācējus atstāt, kurus ne, ir noteiktu amatpersonu kompetencē, pārējiem par šiem jautājumiem nekā nav jāzina. Tā kā jaunpiedzimušie, kurus nolents audzināt, visi atradīsies vienā kopīgā mītnē, tad nebūs tik grūti panākt, lai neviena māte nepazītu savu bērnu.

Pilsoņu kopības apziņa, kad visi jūtas kā savstarpēji radnieki, visi priecājas par vienu un to pašu un bēdājas par vienu un to pašu, ir vislabākais priekšnoteikums, lai valsts būtu vienota. Nav lielāka ļaunuma par to, kas valsti sašķel un vienas vietā rada vairākas.

XII. — Mēs atzinām pilsoņu kopības izjūtu par mūsu valsts vērtīgāko ieguvumu, pielīdzinādami labi iekārtotu valsti ķermenim, kura daļas ar veselo ir saistītas gan sāpēs, gan priekos. Šī vērtīgākā mūsu valsts ieguvuma pamats: tās aizstāvju sievu un bērnu kopība.

— Ļoti labi.

— Tas labi saskan ar mūsu agrāko vienošanos: mēs teicām, ka viņiem nevar būt ne mājas, ne zemes, ne cita personīga īpašuma. Līdz ar visu pārējo uzturu viņi saņem algu par savu sarga dienestu, ko arī kopēji tērē, ja viņi grib būt isti sargi.

— Tas pareizi.

— Bet vai tad kā agrāk, tā arī tagad teiktais vēl vairāk viņus neizveidos par īstiem sargiem, kas nesaraus valsti gabalos? Viņi teiks vienprātīgi: «Tas ir mans»,* — nevis katrs apgalvos kaut ko citu, nevilks katrs uz savu namu to, ko tam izdevies iegūt atsevišķi no citiem, jo tā rodas katram savi īpaši prieki un savas īpašas sāpes. Visiem ir viena un tā pati pārlicība, visi viņi tiecas pēc viena un tā paša, visiem, cik vien tas iespējams, ir tādas pašas bēdas, tādi paši prieki.

— Tieši tā.

— Bet kā tālāk? Vai nepazudīs starp viņiem visas sūdzības un žēlošanās, jo neko viņi nebūs ieguvuši atsevišķi, izņemot savu miesu, viss pārējais taču ir kopīgs? Kā gan viņiem varētu rasties strīdi un nesaskaņas, kas rodas īpašuma, bērnu un radu dēļ?

— Katrā ziņā šādu nesaskaņu nebūs. [...]

---

* Ne piederības, bet attiecsmes nozīmē.

XV. [...] — Tagad tālāk. Kā mūsu kareivji izturēsies pret ienaidniekiem?

— Kā to saprast?

— Vispirms par paverdzināšanu, vai ir taisnīgi, ka hellēņi paverdzina hellēņu valstis, vai drīzāk nemaz nav pieļaujams, ja vien to varētu aizliegt, un hellēņi būtu pieradināmi saudzēt savu tautu, lai tā nevarētu nonākt barbaru verdzībā?

— Šādai saudzībai ir milzīga nozīme.

— Tātad arī mūsu pilsoņiem nevarētu būt hellēņi vergi un tas pats jāieteic arī citiem hellēņiem.

— Pilnīgi piekritu. Tā viņi vērsīsies vairāk pret barbariem un atstās savējos mierā.

— Labi. Bet vai nav labi uzvaras gadījumā paņemt tikai kritušo ieročus un visu pārējo atstāt? Tā glēvuļiem nebūtu iegansta nedoties cīņā un liknāties ap kritušajiem, atrunājoties, ka darāms, kas vajadzīgs. Vai daudzas armijas šādas laupīšanas dēļ nav sagrautas?

— Ļoti daudzas.

— Šķiet, ka aplaupīt liķus ir zemiska mantkārība, un necila, sievišķīga saprāta pazīme ir domāt, ka kritušā liķis ir ienaidnieks, kad īstais ienaidnieks* aizlidojis un palicis tikai tas, kas bija ierocis cīņā. Vai tu domā, ka ir kāda starpība starp tiem, kas šādi rīkojas, un suņiem, kas nikni uzbrūk akmeņiem, ar kuriem viņiem sviez, bet sviedējus neaiztiek?

— Nekādas starpības.

— Vai var tātad atļaut aplaupīt kritušos un neļaut aiznest liķus?

— Nekādā ziņā, zvēru pie Zeva.

XVI. — Nenesīsim uz templiem ieročus kā veltes, sevišķi hellēņu ieročus, ja mums rūp labas attiecības ar citiem hellēņiem, it īpaši mēs sargāsimies apgānīt templi ar ieročiem, kas atņemti mūsu pašu tautiešiem, ja tikai dievs nebūs teicis kaut ko citu.

— Ļoti pareizi.

— Bet kā tad būs ar hellēņu zemes postīšanu un ēku dedzināšanu? Kā mūsu kareivji šai ziņā izturēsies pret ienaidniekiem?

— Es labprāt dzirdētu, kādas ir tavas domas.

---

* Kareivja dvēsele.

— Man šķiet, ka viņi neko tādu nedarīs, bet paņemstikai gada ražu. Ja tu vēlies, pateikšu tev arī — kāpēc.
— Ļoti labprāt.

Turpmākajā sarunas gaitā Sokrats atzīmē, ka ir divi kara veidi: viens — starp hellēņiem un barbariem, otrs — karš starp hellēņu valstīm vai arī kādas vienas hellēņu valsts pilsoņu starpā.*

Karš starp hellēņiem ir Hellādas slimības pazīme, jo hellēņi pēc savas dabas ir savstarpēji draudzīgi un visa Hellāda viņiem jāatzīst par savu dzimteni. Postīt Hellādu nozīmē postīt savu barotāju un uzturētāju. Sargiem stingri jāievēro likums — nepostīt Hellādas zemi, nededzināt hellēņu ēkas.

XVII. — Bet man, Sokrat, liekas — ja vien tev ļautu runāt, tu nekad neatcerētos, ka kādu brīdi atpakaļ, pirms šīs novirzīšanās, tu atliki iztīrāt jautājumu, vai šī mūsu valsts vispār varētu rasties un kā tas notiktu. Katrā ziņā šāda valsts iekārta būtu laba valstij, kur tas būtu īstenots. Es teikšu arī to, ko tu neesi minējis. Mūsu pilsoņi drosmīgi cīnīsies ar ienaidniekiem, un nevienam pat prātā nenāks atstāt pārējos, jo viņi viens otru pazīst un viens otru sauc par brāļi, tēvu un dēlu. Un, ja ar viņiem kopā cīnīsies arī sievietes — vai nu pašā ierindā, vai nostādītas aiz tās, lai ierinda liktos draudīgāka, lai vajadzības gadījumā viņas varētu arī palīdzēt — esmu pārliecināts, ka tad mūsu ierinda būs neuzvarama. Es labi saskatu arī tos labumus, kādi pilsoņiem būs mājas dzīvē, un vēl daudzus, daudzus citus, ja šī valsts būs nodibināta. Nerunāsim tāpēc vairs par to, bet mēģināsim mums pašiem noskaidrot, vai šāda valsts ir iespējama un kā tā ir iespējama. Pārējo pagaidām atliksim.

— Tu devies it kā pēkšņā triecienā pret manu runu un nejūti nekādu līdzcietību pret manu grūto stāvokli. Varbūt tu pat nezināji, ka es ar pūlēm izbēgu no diviem viņiem, un tagad tu gāz man virsū lielāko un bīstamāko no visiem trim**. Ja tu šo vilni redzētu un dzirdētu, tu būtu pret mani daudz saudzīgāks. Saprazdams, ka mana vilcināšanās ir gluži dabiska, atturoties izteikt tik neparastu domu, baidījies pat sākt iztīrāšanu.

* Šo pēdējo Platons sauc par «*stasis*», etimoloģiski «sacelšanās». — *Tulk.*

** Trešais vilnis, pēc grieķu domām, ir pats bīstamākais. Mēs par tādu atzīstam devīto.

— Jo vairāk tu šādi runāsi, jo mazāk mēs gribēsim tevi atbrīvot no iztīrāšanas, kā šāda valsts ir iespējama. Tāpēc nevilcinies un runā.

— Vispirms tātad jāatgādina, ka mēs centāties noskaidrot, kas ir taisnība un kas netaisnība, un tā mēs līdz šejieni nonācām.

— Tas bija vajadzīgs, bet kā tālāk?

— Nezinu. Bet, ja mēs atradīsim, kas ir taisnība, varbūt arī atzīsim, ka taisnīgs cilvēks nevar no tās daudz atšķirties un viņam visādā ziņā jābūt tādām, kāda ir taisnība, bet varbūt tomēr mēs apmierināsimies, ka viņš būs pēc iespējas tai tuvāks un par citiem taisnīgāks.

— Jā, ar to mēs būsim mierā.

— Mēs centāties noskaidrot, kas ir taisnīgums un kas ir īsti taisnīgs cilvēks, ja tāds būtu, un kāds viņš tad īsti būtu laimē un nelaimē, to pašu arī par netaisnību un netaisnīgāko cilvēku, lai uz tiem raugoties kā uz paraugiem, mēs varētu salīdzināt ar mums pašiem un atzīt, ka tam no mums, kas viņiem ir ļoti līdzīgs, ir viņiem arī ļoti līdzīgs liktenis. Bet to mēs darijām ne jau tāpēc, lai pierādītu, ka tas ir iespējams.

— Tas ir pareizi.

— Tu taču nedomā, ka tas būtu vājāks gleznotājs, kas, uzgleznojis paraugu, kādam vajadzētu būt ļoti skaistam cilvēkam, un visu pietiekami gleznā izteicis, tomēr nevarētu pierādīt, ka tāds cilvēks īstenībā varētu būt.

— Zvēru pie Zeva, es to neteiktu.

— Labi. Bet vai arī mēs ar vārdiem neveidojām labas valsts paraugu?

— Tieši tā.

— Bet vai tu domā, ka mūsu iztīrājums būs vājāks, ja nevarēsim pierādīt, ka ir iespējama tāda valsts, kā mēs teicām?

— Nepavisam ne.

— Pieņemsim tātad, ka tas ir pareizi. Bet, ja tevis dēļ jāpūlas arī pierādīt, kā īsti un kādā sakarībā tas visvieglāk izdarāms, tad tev savukārt jāatzīst, ka tu piekriti sekojošam.

— Kam tad?

— Vai ir iespējams pilnībā realizēt to, kas ir izteikts vārdos? Vai tu piekriti tam, ka realizējums jau pēc savas

dabas vājāk saistās ar īstenību nekā vārdi, kaut arī dažs tā nedomā?

— Piekritu.

— Tāpēc neuzstāj, lai es pierādītu, ka arī īstenībā visam jānotiek pilnīgi tā, kā mēs spriedām. Ja mēs varētu atrast, kā iekārtot valsti, lai tā pēc iespējas tuvāk atbilstu mūsu tēlojumam, tad tev jāatzīst, ka mēs esam pierādījuši, ka tā ir iespējama, ko tu arī no mums prasi. Vai tu nebūsi ar to mierā? Man nebūtu iebildumu.

— Man arī ne.

XVIII. — Bet pēc tam, man šķiet, mēs mēģināsim atrast un parādīt, kas pašlaik mūsu valstī nav labā kārtībā, kas traucē to nodibināt un kāda gluži niecīga pārmaiņa būtu vajadzīga, lai valsts iegūtu mūsu domāto veidu. Labi būtu, ja iztiktu tikai ar vienu pārmaiņu, ja ar to nepietiktu, tad kādas divas, ja vēl nepietiktu, tad ar vismazāko iespējamo skaitu.

— Pilnīgi piekritu.

— Ir viena kāda izmaiņa un es domāju, ja tā notiktu, es varētu parādīt, ka viss ir kļuvis citāds, tā, protams, nav ne maza, ne viegla, bet tomēr iespējama.

— Kāda tā būtu?

— Tagad esmu nonācis pie tā, ko sauca par pašu lielāko vilni. Es tomēr teikšu, kaut arī pār mani gāztos izsmieklus un nievu brāzma. Tad nu klausies, ko es gribu teikt.

— Lai notiek.

— Ja filozofi nebūs valdnieki un ja tie, kurus tagad sauc par ķēniņiem un valdniekiem, nekļūs par īstiem un krietniem filozofiem, ja nesaplūdīs kopā valsts vara un filozofija un ja netiks ar likumu no valsts dzīves izslēgti tie ļautiņi, kas tagad atsevišķi uz savu roku cenšas kļūt par valstsvīriem vai filozofiem, tad, mīļais Glaukon, nelaimju ne tikai mūsu valstīm būs daudz, bet, man šķiet, arī visam cilvēku dzimumam, un šī mūsu valsts, kuru mēs veidojam domās, nekad nekļūs par īstenību un nekad neredzēs saules gaismu. Redzi, tāpēc es arī tik ilgi vilcinājos runāt, es sapratu, ka manis teiktais būs asā pret-runā ar vispār atzīto, un tāpēc sāpīgi bija redzēt, ka citādi nevar būt laimīgs ne atsevišķs pilsonis, ne visa valsts.

— Ai, Sokrat, kādus vārdus, kādu mācību tu nometi mums. Tagad sagaidi, ka daudzi, ļoti daudzi un krietni

ļaudis, nometuši himatijus, pilnīgi kaili* tver visu, kas gadās pie rokas, un sparīgi jo sparīgi brūk tev virsū, lai bargi tevi pārmācītu. Ja tu viņus neatturēsi ar vārdiem vai neizbēgsi, viņi par tevi ņirgāsies un sodīs.

— Un vai tad tu nebūsi vainīgs?

— Nudien, labi būšu darījis. Bet es tevi neatstāšu, aizstāvēšu, kā vien varēdams. Būšu tev labvēlīgs.** Centīšos viņus vest pie prāta un varbūt arī labāk par kuru katru citu tev atbildēšu.*** Bet, ja tev būs tāds palīgs, tad pamēģini neticīgajiem pierādīt, ka tā tas ir, kā tu saki.

— Jāmēģina ir, jo tu man būsi stiprs sabiedrotais. Ja mēs gribam izbēgt no niknajiem uzbrucējiem, tad, man šķiet, ir nepieciešami, ka nosakām, kas īsti ir šie filozofi, par kuriem iedrošināties teikt, ka viņiem jāvalda. Ja tas kļūtu skaidrs, tad varētu aizstāvēties, aizrādot, ka daži pēc dabas ir piemēroti pievērsties filozofijai un vadīt valsti, citiem turpretim ar filozofiju nav jānodarbojas un politikā jāseko vadītājiem.

— Jā, ir laiks to pateikt.

— Labi. Pavadi mani šajā ceļā, varbūt mēs kaut kā varēsim to pietiekami pamatot.

— Ved mani.

— Nezinu, vai tev jāatgādina vai arī tu pats to atceries, ka pareizi teikt ir tā: ja kāds ko mīl, tad viņš mīl to visu, nevis vienu tā daļu mīl, citu ne.

XIX. — Liekas, ka jāatgādina: noteikti to nezinu.

— Kāds cits to varētu teikt, nevis tu, Glaukon. Neklājas aizmirst lietpratējam mīlas lietās, ka visi jaunieši dzīves ziedonī kaut kā satrauc un saviļņo katru, kam patīk zēni un kas viegli iemīlas. Tam liekas, ka ir vērts tiem pievērsties un tos mīlēt. Vai tad jūs tā neizturaties pret tiem, kas ir skaisti? Kam ir uzrauts deguns, to jūs cildināsīt par piemilību, kuprains deguns ir kaut kas ķēnišķīgs, vidējs deguns — samērīgs, melnīgsnējie ir vīrišķīgi, gaišmatainie — dievu bērni. Īsi sakot, jūs atrodat visdažādākos ieganstus un lietojat dažādākos vārdus un nenoraidāt nevienu, kas pašlaik ir dzīves ziedonī.

---

* Kā dūru cīnītāju sacensībās. Šeit, protams, himatiju nomešana ir tikai tēlainis izteiksmes veids.

** Sarunas laikā neapstrīdēšu tavas domas.

*** Atbildēšu tā, ka tev būs viegli pierādīt savu domu pareizību.

— Ja tu gribētu pēc mana piemēra spriest par milētājiem un viņu izturēšanos — es piekřītu šīs sarunas labad.

— Labi. Vai tu neteiksi to pašu par tiem, kas labprāt iedzer? Tiem labs ir katrs iegansts, tie labprāt dzer kuru katru vīnu.

— To pašu arī teikšu.

— Tu redzi, es domāju arī, ka godkārīgie, ja viņi nevar vadīt lielas armijas, vada tritijas*, un, ja viņus arī negodā ievērojamas un svarīgas personas, viņiem tomēr patīk, ja viņus godā parasti, mazi ļaudis, bet gods tiem katrā ziņā vajadzīgs.

— Tā tas noteikti ir.

— Tātad vai nu piekřīti, vai noraidi sekojošo: ja mēs sakām, ka dažs ir kaut ko iekārojis, tad tas nozīmē, ka viņš ir iekārojis visu kādu kopumu, nevis kaut ko no tā viņš vēlas, kaut ko ne.

— Viņš vēlas visu.

— Mēs tātad teiksim, ka filozofs ir iemilējis gudrību, nevis kādu daļu no tās iemilējis, kādu atkal ne. Visu gudrību viņš ir iemilējis.

— Tas tiesa.

— Tāpat arī tas ir, ja kāds pukojas par zinātni, sevišķi, ja viņš vēl jauns un nesaprot, kas ir derīgs un kas nav. Par viņu mēs neteiksim, ka viņš ir zinātkārs un gudrības milētājs, t. i., filozofs. Ja kādam ēdiens ir pretīgs, mēs neteiksim, ka viņš izsalcis vai ilgojas pēc ēdiena, neteiksim arī, ka viņam patīk ēst, teiksim, ka viņš ir ņerga.

— Pareizi mēs teiksim.

— Bet, kas labprāt nobauda no katras zinātnes, ar prieku sāk mācīties un nezina sāta, to mēs dibināti sauksim par filozofu. Vai ne?

— Daudz tev būs tādu savārdnieku. Tādi, man šķiet, ir tie, kas visu grib redzēt un par to priecājas, un par filozofiem mēs nekad jau nesauksim tos, kas neiet uz nopietnām pārrunām un diskusijām, bet, it kā būtu izīrējuši savas ausis, skrien no Dionīsijiem uz Dionīsijiem klausīties visus korus un neizlaiž nevienu pilsētu, nevienu ciemu. Vai tad mēs tos, kas visus niekus grib zināt, visas blēņas apgūt, sauksim par filozofiem?

— Nekad, bet dažā ziņā viņi ir tiem līdzīgi.

---

* Karaspēka trešā daļa.

- XX. — Bet ko tu sauksi par īstiem filozofiem?
- Tos, kas cenšas saskatīt patiesību.
  - Tas ir pareizi, bet kā tas jāsaprot?
  - Nav viegli to katram izskaidrot, bet es domāju, ka tu man piekritīsi.
  - Kādā ziņā?
  - Ja skaistais ir pretstats neglītajam, tad tās ir divas dažādas lietas.
  - Kā tad citādi?
  - Bet, ja ir divas lietas, tad katra no tām ir atsevišķa.
  - Tā tas ir.
  - Un par taisno un netaisno, par labo un ļauno un par visiem tādiem jēdzieniem jāsaka tas pats. Katrs no šiem jēdzieniem pats par sevi ir viens, bet, savstarpēji saistīts ar darbību, ar ķermeņiem, tas visur parādās kā vairums.
  - Tas pareizi.
  - Seit ir šķirtne. Atsevišķi ir tie, par kuriem tu saki, ka viņi grib visu redzēt, visu grib apgūt, visādā ziņā praktiski ļaudis, bet atsevišķi atkal tie, par kuriem mēs pašlaik runājam, kas ir īsti filozofi.
  - Kā tas jāsaprot?
  - Vienā pusē ir tie, kas tik labprāt klausās un tik labprāt skatās, priecējas par skaistām krāsām, par skaistām skaņām un formām un par visu, kas ar tām veidots, bet viņu prāts nespēj saskatīt un iemilēt pašu skaistuma būtību.
  - Tā tas tiešām ir.
  - Bet vai ir daudz to, kas spēj pacelties līdz skaistumam pašam par sevi un saskatīt tā īsto būtību?
  - Pat ļoti maz.
  - Bet, ja kādam patiek skaistas lietas, bet pašu skaistumu viņš nesaskata, un ja kāds ved viņu pie tā izpratnes, bet viņš nespēj sekot, vai tāds, tavuprāt, dzīvo nomodā vai sapnī? Padomā! Vai cilvēks nesapņo, ja viņš miegā vai nomodā kaut kam līdzīgo neatzīst tikai par līdzīgo, bet par pašu to lietu, kurai tas ir līdzīgs.
  - Es teiktu, ka viņš sapņo.
  - Labi. Ja kāds pretēji šim gadījumam pazītu skaistumu tā būtībā un varētu saskatīt gan skaistumu pašu, gan visu, kam tas piemīt, un nesamainītu to nedz ar lietām, kurām tas piemīt, nedz šīs lietas ar viņu pašu — vai tāda cilvēka dzīve, tavuprāt, ir nomods vai sapnis?

— Noteikti nomods.

— Vai nebūtu pareizi, ja šāda cilvēka domu veidu mēs sauktu par izziņu, jo viņš izzina, bet otrajā gadījumā — par šķitumu, jo viņam tā šķiet.

— Tas būtu ļoti pareizi.

— Bet kā tagad? Ja šis cilvēks uz mums dusmos par to, ka mēs apgalvojam, ka viņam tas tikai šķiet un viņš neko nezina, ja viņš ar mums stridētos un teiktu, ka mums nav taisnība, vai mums tad būtu iespējams viņu mierīgi pārliecināt, nemaz nesakot, ka viņš nav pie pilna prāta?

— To vajadzētu.

— Labi. Klausies tad, ko mēs atbildētu. Bet varbūt tu gribētu, ka mēs vispirms sāktu viņu izjautāt un teiktu: ja tu kaut ko zini, neviens uz tevi par to neļauņojas, bet mēs priecājamies, ka atradies cilvēks, kas kaut ko zina, bet saki mums: tas, kas kaut ko cenšas izzināt, vai nu kaut ko izzina, vai neko neizzina. Atbilde man viņa vietā!

— Es teikšu, ka viņš kaut ko izzina.

— Vai to, kas ir, vai to, kā nav?

— To, kas ir. Vai tad var izzināt to, kā nav?

— Tātad mēs esam pietiekami pārliecināti — lai mēs to pārbaudām kā pārbaudīdami — ka tas, kas noteikti eksistē, ir noteikti izzināms, bet tas, kas nekur un nekad neeksistē, ir pilnīgi neizzināms.

— Pilnīgi noteikti esam par to pārliecināti.

— Labi. Bet, ja kaut kas ir tāds, it kā tas būtu un it kā nebūtu, vai tad tas nav vidū starp noteikti esošo un nekad un nekur neesošo.

— Jā, starp tiem abiem.

— Tātad, ja zināšana ir vērsta uz to, kas ir, un nezināšana nepieciešami uz to, kā nav, tad jāmeklē kaut kas, kas būtu vērsts uz to, kas atrodas starp zināšanu un nezināšanu, ja tā kaut kas vispār eksistē.

— Protams.

— Vai ir kaut kas, ko mēs saucam par šķitumu?

— Kā tad ne?

— Vai tas ir kaut kas cits nekā zināšana?

— Kaut kas cits.

— Tātad šķitums ir vērsts uz kaut ko citu nekā zināšana, jo katram ir sava spēja.

— Tā tas ir.

— Zināšana ir vērsta uz eksistējošo, lai to izzinātu. Bet, man šķiet, vispirms jāiztīrā sekojošais.

— Kas tad?

XXI. — Par spējām mēs teiksim, ka tās ir esošā veids. Ar tām mēs varam visu, ko mēs varam, ar tām arī viss pārējais spēj visu, ko tas var. Piemēram, redze un dzirde ir spējas, ja tu saproti, ko es ar to gribu teikt.

— Jā, es saprotu.

— Tad klausies, ko es par tām domāju. Spējās es nesaskatu ne krāsu, ne veidu, ne vispār kaut ko tādu, kā daudzās citās lietās. Šis pazīmes vērodams, es lietas izšķiru — tā ir viena; tā ir cita, bet, par spējām domājot, es tikai jautāju, uz ko tā ir vērsta, ko ar to panāk, un atbilstoši tam es spējas arī saucu. Ja kāda spēja ir vērsta uz to pašu un panāk to pašu, ko cita, tad tā ir tā pati spēja, ja kāda ir vērsta uz kaut ko citu un panāk kaut ko citu, tad tā ir cita. Bet tu? Kā tu domā?

— Tāpat.

— Tagad, mans draugs, atgriezāties atkal pie agrākā. Vai zināšanu tu sauksi par spēju vai kaut kā citādi?

— Par spēju, par ievērojamāko no visām.

— Bet šķitums? Vai tā ir spēja vai kaut kas cits?

— Tas noteikti nav nekas cits, jo ir noteikta spēja, ar ko mēs iegūstam šķitumu.

— Bet mazliet agrāk tu piekriti, ka zināšana un šķitums nav viens un tas pats.

— Kā gan cilvēks ar veselu prātu var teikt, ka maldīgais un nemaldīgais ir viens un tas pats?

— Labi, ir skaidrs tātad un esam vienojušies, ka zināšana un šķitums nav viens un tas pats.

— Nē, tās ir dažādas spējas.

— Katra no tām pēc savas dabas ir vērsta uz kaut ko citu un var kaut ko citu.

— Tā tam jābūt.

— Zināšana ir vērsta uz esošo, lai izzinātu, kāds tas ir.

— Jā.

— Šķitums ir vērsts uz šķietamo.

— Jā.

— Vai šķitums sasniedz to pašu, ko zinātne ar izzināšanu? Vai izzinātais un šķietamais ir viens un tas pats? Vai tas ir iespējams?

— Nē, nav iespējams, ja ievērojam vienošanos, ka katra spēja ir vērsta uz kaut ko citu, bet, kaut gan kā zināšana, tā šķitums ir spējas, no tā neizriet, ka izzinātais un šķietamais ir viens un tas pats.

— Ja esošais tātad ir izzināms, tad šķietamais ir kaut kas cits nekā esošais.

— Jā, kaut kas cits.

— Vai šķitums tātad ir vērsts uz neesošo? Bet varbūt par neesošo nevar būt nekāda šķituma? Padomā. Vai tad šķitums nav vērsts uz kaut ko? Vai ir iespējams šķitums bez šķietamā?

— Nav iespējams.

— Bet šķitums ir par kaut ko?

— Jā.

— Bet par neesošo nevar teikt «kas», pareizāk būtu jāsaka «nekas».

— Katrā ziņā.

— Uz neesošo mēs attiecinām nezināšanu, uz esošo — zināšanu.

— Pareizi.

— Tātad šķitums nav vērsts ne uz esošo, ne uz neesošo.

— Nē, nav vērsts.

— Šķitums tātad nav ne zināšana, ne nezināšana.

— Liekas, ka ne.

— Nebūdams ne viens, ne otrs, vai tas ir pārāks par zināšanu ar skaidrību un par nezināšanu ar neskaidrību?

— Ne vienādi, ne otrādi.

— Tādā gadījumā šķitums ir tumšāks par zināšanu un gaišāks par nezināšanu.

— Turklāt vēl daudzreiz.

— Vai tas šai ziņā nebūtu vidū starp abām?

— Noteikti.

— Vai tad mēs neesam par to jau runājuši? Ja atrastos kaut kas tāds, kas it kā būtu un it kā nebūtu, vai tad tas nebūtu vidū starp pilnīgi skaidro un gluži tumšo, un, ja uz to nebūtu vērsta ne zināšana, ne nezināšana, vai tad tas nebūtu vidū starp tām abām?

— Pareizi.

— Bet tagad starp tām ieradies kaut kas, ko mēs saucam par šķitumu.

— Ir parādījies.

XXII. — Liekas, ka mums vēl tikai ir atlicis atrast kaut ko tādu, kas pa daļai piederētu pie esošā, pa daļai pie neesošā, un nebūtu pareizi to noteikti apzīmēt ar vienu no šiem diviem vārdiem. Ja kaut kas tāds atradies, mums būs tiesība to saukt par šķietamo. Malējiem

locekļiem mēs piedēvētu galējību, vidējiem viduvējību. Vai ne?

— Tieši tā.

Tālāk Sokrats atzīst, ka lietu īpašību apzīmējums ir nenoteikts. Tas, kas dažreiz liekas skaists, citreiz liksies neglīts, tas pats sakāms arī par citiem lietu īpašību apzīmējumiem — liels, mazs, viegls, smags u. c. Ne par vienu lietu nevar teikt, ka tā ir tieši tāda un nevis citāda. Tāpēc šādiem apzīmējumiem vislabākā vieta ir starp esamību un neesamību.

— Mēs tātad, šķiet, esam atraduši, ka daudzi spriedumi par skaisto un citu tamlīdzīgo pa lielākai daļai svārstās starp neesamību un pilnvērtīgu esamību.

— Esam tiešām atraduši.

— Jau agrāk esam vienojušies, ka tādā gadījumā tas, ko atradīsim, būtu jāsauc par šķietamo, nevis par izzināto, jo tas atrodas vidū un to uztver ar vidusspēju.

— Tiešām, esam vienojušies.

— Un par tiem, kas redz daudz skaistu lietu, bet pašu skaistumu nesaskata un nevar sekot, ja kāds viņus pie tā ved, tāpat par tiem, kas redz taisnīgu darbus, bet pašu taisnīgumu neredz, par visiem tādiem mēs teiksim, ka viņiem ir šķitums, bet viņi neko nezina.

— Tā tam vajag būt.

— Bet ko mēs teiksim par tiem, kas visu to redz, redz mūžam nemainīgu un paliekošu? Vai ne to, ka viņiem ir zināšanas, ne šķitums?

— Nenoliedzami.

— Vai mēs neteiksim, ka viņi dedzīgi mīl to, ko zina, bet tie citi šķietamo? Vai tad mēs neatceramies, ka teicām: viņš mīl skaistas skaņas un krāsas un tik labprāt tajās raugās un tās klausās, bet neatzīst, ka eksistē skaists pats sevī.

— Atceramies.

— Vai tad mēs kļūdisimies, teikdami, ka viņi ir drīzāk šķituma nekā gudrības mīlētāji, vai viņi uz mums ļoti nedusmosies, ja tā teiksim?

— Tā būs, ja mēs viņus nepārlicināsim, ka dusmoties par patiesību nevienam neklājas.

SESTĀ GRĀMATA

I. — Pēc ilga iztīrājuma, Glaukon, beidzot ar lielām pūlēm noskaidrojās, kas ir filozofi un kas nav tādi.

— Isāks iztīrājums varbūt nemaz nebūtu vieglāks.

— Šķiet, ka ne. Domāju tomēr, ka tas būtu vieglāk saprotams, ja runātu tikai par vienu, nemaz neskarot daudzus citus jautājumus, un nevajadzētu noskaidrot, ar ko taisnīga cilvēka dzīve atšķiras no netaisnā dzīves.

— Bet ko tagad?

— Turpināsim, kā esam sākuši. Ko gan citu? Ja filozofi ir tie, kas spēj tvert vienmēr nemainīgo un pastāvīgo, bet, kas to nevar, kas maldās un miņājas uz vietas, tie nav filozofi, tad kuriem gan jāvalda mūsu valsti?

— Kā vajadzētu atbildēt, lai nebūtu par daudz teikts?

— Tiem jāvalda, kurus atzīsim par spējīgiem sargāt likumus un valsts iekārtu.

— Tas pareizi.

— Labi. Bet vai nav skaidrs, kādam sargam jāšargā — aklam vai tam, kam laba redze?

— Tas jau nu gan ir skaidrs.

— Bet kāda gan starpība starp aklo un to, kam nav istas izpratnes un kam nav dvēselē skaidra priekšstata par ikvienas lietas būtību? Tāds nevar līdzīgi gleznotājam sasprindzināti raudzīties uz visīstāko īstenību, ar to salīdzināt un no turienes iegūt, ja tas vajadzīgs, skaistā, patiesā, labā paraugus un saglabāt jau esošos.

— Zvēru pie Zeva, daudz jau neatšķiras.

Tālākajā Sokrata sarunā ar Glaukonu tiek minētas galvenās filozofa rakstura īpašības un nepieciešamie tikumi. Filozofs dedzīgi mīl un tiecas pēc zināšanām par nemainīgo lietu būtību. Viņam raksturīga patiesības mīlestība un melu ienīšana. Filozofs ir saprātīgs;

atturīgs, nav mantkārīgs un sikumains, lielīgs un gļēvs, nesaticīgs un netaisns. Filozofam no dabas jābūt apdāvinātam, ar labu atmiņu, viņa dvēselei jāpiemīt tieksmei uz harmoniju, taisnīgumu, virišķību un savaldību. Tieši šādiem cilvēkiem, secina Sokrats, būtu jāuztic valsts. Bet tas jādara tikai tad, kad viņi sasnieguši noteiktu vecumu un pilnībā apguvuši filozofam nepieciešamās gudrības.

III. Tad Adeimants teica:

— Neviens, Sokrat, to nevarētu apstrīdēt, bet tavi klausītāji katru reizi, kad tu ar viņiem runā, tā kā tagad, jūtas mazliet neērti, jo, nepieraduši jautāt un atbildēt, viņi jūt, ka katrs jautājums viņus novirza mazlietiņ sāpīgus, bet, kad sarunas beigās sakrājas daudz šādu mazlietiņu, atklājas liela kļūda un pretruna ar pirmajiem atziņumiem. Tā tas ir kauliņu spēlē, kad stiprie spēlētāji iesprosto mazāk pieredzējušos un tiem vairs nav kur iet, tāpat arī top iesprostoti tavi sarunas biedri, un viņiem arī nav ko teikt šajā spēlē, kura noris nevis ar kauliņiem, bet ar vārdiem, un patiesības tikpat daudz ir kā vienā tā otrā*. Es tā saku, domādams par stāvokli mūsu sarunā. [...]

III, IV. Adeimants tālāk konstatē, ka Sokrata vārdiem par filozofu kā valsts vadītāju nevar nepiekrīst, bet dzīvē daudzi filozofi izrādās labākā gadījumā dīvaini ļaudis, lai neteiktu, galīgi samaitāti, pat labākie ir valstij nederīgi. Sokrats tam šķietami piekriš. Kad viņam aizrāda, ka viņš pats taču teicis, ka nelaiimes valstis mitēšies tikai tad, kad tajās valdīs īsti filozofi, viņš atzīst savu stāvokli sarunā par ļoti grūtu. Savas domas pamatošanai viņam jāizsakoties ar līdzību.

Valsts esot it kā kuģis, tā stūrmanis esot ļoti spēcīgs virs, bet viņš ne lāga dzirdot, ne lāga redzot. Neapmierinātie jūrnieki sagrābj varu uz kuģa, bet tiem nav jēgas par kuģa vadību. Saprātīgu cilvēku domas neuzklausa. Uz kuģa sākas dzeršana. Šī līdzība ir atbilde uz jautājumu, kāpēc filozofus neciena. Par to neesot jābrīnās. Jābrīnās būtu par pretējo.

Sokrat atzīst, ka cilvēki ar filozofam nepieciešamām dotībām un raksturu ir ļoti reti sastopami, dzīvē redz daudzus filozofus, kam piemīt visdažādākie netikumi. Ja tādi cilvēki nodarbojas ar filozofiju, viņi sagādā tai tikai neslavu. Netikumi rodas no nepareizas audzināšanas. Pareiza audzināšana ir tikpat kā sēklas iesēšana labi sagatavotā augsnē. Lielais neizglītotos ļaužu vairums nesaprot filozofijas uzdevumus un neatzīst nodarbošanos ar to. Citi atkal cenšas glaimot

* Kā kauliņu spēlē, tā arī disputā.

tiem, kas ir gudrāki par viņiem pašiem, un tādā veidā daudzus padara augstprātīgus. No nopietnas nodarbošanās ar filozofiju var novērst arī pārmērīgas bagātības un dažādas ērtības. Šo nelabvēlīgo apstākļu dēļ daudzi, kuriem pienāktos ar filozofiju nodarboties, to pamet, bet viņu vietā iebrūk ļaudis, kas nav filozofijas cienīgi. So cilvēku uzskatos un domāšanā nav nekā patstāvīga un pareiza, viņu spriedumus pamatoti var dēvēt par sofismiem.

Tomēr ne visi krietnie filozofiju ir pametuši. Sokrats atgādina, ka arī viņu kāda iekšēja balss ir brīdinājusi filozofiju nepamest. Ista filozofa uzdevums ir ne tikai nodarboties ar filozofiju, bet dot labumu arī savai valstij. Tālāk sarunā tiek konstatēts, ka neviena no tajā laikā zināmajām valsts iekārtām neatbilst īsta filozofa dabai, tāpēc tā tiek kropļota, pielāgojas svešiem apstākļiem, nesaglabā savas spējas, iegūst citu raksturu. Filozofa dievišķā daba atklājas, tiklīdz viņš nonāk viņa dabai atbilstošā valsts iekārtā. Daudzi ir naidīgi filozofijai tāpēc, ka tajā trokšņaini iebrucis liels bars nepiederīgu ļaužu, kas strīdas, cits citu pastāvīgi apvainodami un aprunādami, kas nemaz neklājas filozofiem. Būdam kopā ar dievišķo un harmonisko, filozofs, cik tas cilvēkam iespējams, pats kļūst harmonisks un dievišķīgs. Vairumu vajag pārliecināt, ka filozofi grib pilnveidot valsti, izveidojot to it kā pēc dievišķa parauga. Jāpierāda, ka nelaimes nemitīsies nedz valstij, nedz pilsoņiem, kamēr vara nebūs valdītāju — filozofu rokās. Atliek noskaidrot, kā valstī radīsies šie glābēji.

V—XIV. [..]

XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI. Cilvēku, kas pēc sava rakstura un spējām derīgi pašiem grūtākiem uzdevumiem, nav daudz. Viņi jāpārbauda, lai atrastu pašus derīgākos, bet pārbaudot visvairāk jāraugās, vai viņi var izprast pašas augstākās atziņas. Tas ir tikpat svarīgi kā fiziskā sagatavotība, un pats svarīgākais šajā ziņā ir izprast labā ideju, ko ļaužu vairums ļoti vāji saprot. Pēc labā tiecas katra dvēsele, bet to sasniegt, t. i., saprast, ir ļoti grūti. Valsts uzdevums ir audzināt pilsoņus labā izpratnei, bet tā audzināt var, protams, tikai tie, kas paši sasnieguši augstu limeni, t. i., filozofi. Visi kaut kā saprot kaut ko redzamu un dzirdamu, jo mums ir acis un ausis; ideju, lietu pirmveidolu maņu orgāni nedod, to tver tikai domāšana. Ar to jācenšas sasniegt to, kas ir pilnīgi neatkarīgs, jo labā idejai tādai jābūt, citādi tā nebūtu augstākā ideja.

SEPTĪTĀ GRĀMATA

I. Pēc tam es (Sokrats. — *Tulk.*) teicu, — tu vari pielīdzināt cilvēku dabu ar tās izglītību vai izglītības trūkumu šādai aīnai. Iedomājies cilvēkus alai līdzīgā pazemes mitklī ar gaismas atveri visā alas platumā. Tajā jau no bērnības atrodas cilvēki, kuru kājas un kakls ieslēgti važās, un tā viņiem arī jāpaliek. Skatīties viņi var tikai uz priekšu, jo važu dēļ viņi nevar pagriezt galvu. Gaisma nāk no uguns, kas atrodas tālu aiz viņiem un augstāk par viņiem. Starp uguni un gūstekņiem ir ceļš, augstākā līmenī nekā gūstekņi, gar ceļu ne visai augsts mūris, līdzīgs kā izrāžu laikā aizsegs skatītāju pusē, kam pāri tiek rādīti dažādi brīnumi.

— Varu to iedomāties.

— Nu tad redzi — aiz šā mūra nes visvisādas lietas, kas redzamas pāri mūrim — akmens un koka cilvēku un dzīvnieku tēlus un daudz vēl ko citu. Daži no nesējiem runā, citi iet klusēdami.

— Kāda divaina aīna, kādi dīvaini gūstekņi!

— Cik līdzīgi tie ir mums! Bet saki man, varbūt tu domā, ka šie gūstekņi sevi un citus ir redzējuši citādā izskatā, nevis tikai kā ēnas, kas no uguns krit uz alas pretējo sienu?

— Kā gan tas varētu būt, ja visu savu dzīvi viņi nevar pakustināt galvu?

— Bet kā ar lietām, kuras nes pa ceļu? Vai ar tām nav tāpat?

— Noteikti tāpat.

— Ja gūstekņi varētu cits ar citu sarunāties, viņi būtu pārliecināti, ka, nosaukdami garāmejošās ēnas, viņi nosauc lietas. Vai tu tā nedomā?

— Tā tam jābūt.

— Labi. Ja kāds no garāmejošiem kaut ko teiktu un no pretējās sienas atskanētu atbalss, vai viņi nedomātu, ka runātājs var būt tikai garāmejošā ēna?

— Zvēru pie Zeva, esmu par to pārliecināts.

— Un vispār šie gūstekņi neko citu neatzītu par īstenību kā tikai ēnu ēnas.*

— Tas pilnīgi sagaidāms.

— Bet tagad padomā, kāda būtu viņu atbrīvošanās no važām un izdziedināšanās no maldiem, ja tas notiktu dabiskā gaitā.** Pieņemsim, kādam noņem važas un viņu piespiež piepeši piecelties, pagriezt galvu, iet un paskatīties augšup uz gaismu. Tas būs viņam sāpīgi, un spilgtās gaismas dēļ viņš nepazīs priekšmetus, kuru ēnas bija redzējis. Kā tu domā, ko gan viņš teiktu, ja kāds viņam sacītu, ka viņš līdz šim redzējis niekus, bet tagad, būdams tuvāk īstenībai, vairāk pievērsies patiesai lietu būtībai, viņš pareizāk redz? Rādīdams uz katru garāmejošu lietu, viņam jautātu un spiestu atbildēt, kas tas ir? Vai tu domā, ka viņš nebūtu grūtā stāvoklī un nebūtu pārliecināts, ka agrāk redzētais ir tuvāk īstenībai nekā tas, ko pašlaik viņam rāda?

— Noteikti.

II. — Tātad, ja nu viņu vēl spiestu skatīties tieši uz gaismu un viņam sāpētu acis, vai viņš nebēgtu pie tā, uz ko viņš var droši skatīties, un vai nedomātu, ka agrākais ir savā būtībā skaidrāks par to, ko tagad viņam rāda?

— Tā tas ir.

— Bet, ja no tumsas viņu kāds ar varu vilktu augšā pa klinšaino un kraujo uzeju un nelaistu vaļā, pirms nebūtu izvilcis saules gaismā, vai viņš tad neželotos un nedusmotos? Nonācis saulē un apžilbis no tāda spožuma, viņš taču nevarētu neko saskatīt no tā, ko tagad sauc par īstenību.

— Neko gan, ja viss notiktu tik piepeši.

— Viņam vajadzētu pierast, ja viņš gribētu augšā kaut ko redzēt. Vispirms un visvieglāk viņš ieraudzītu ūdeni cilvēku, dzīvnieku, stādu un dažādu lietu attēlus, vēlāk arī viņus pašus, pēc tam visu, kas ir pie debesīm un pašās

---

* Cilvēku rokām darinātas lietas ir īstenības atveidojums, t. i., ēnas.

** Bez pārdabiskas varas iejaukšanās.

debesīs, naktī zvaigžņu un mēness gaismā viss būtu vieglāk saskatāms nekā dienā saulē un saules gaismā.

— Noteikti.

— Galu galā, es domāju, viņš ieraudzītu arī sauli, kāda tā ir pati sevī, savā īstajā vietā, nevis tās mainīgo un mānīgo attēlu ūdenī vai kādā citā vidē, tad viņš varētu arī spriest par tās īsto dabu.

— Tā vajadzētu būt.

— Un tikai pēc tam viņš sāktu secināt, ka no tās atkarīga gadalaiku maiņa un gada gaita un tai pakļauts viss, ciktāl no šejienes var redzēt, un tā ir cēlonis visam, ko viņi līdz šim bija redzējuši.

— Skaidrs, ka pie tādiem secinājumiem viņam būtu jānāk.

— Labi. Bet, atcerēdamies agrāko mitekli, agrāko gudro spriešanu un savus ieslodzījuma biedrus, viņš taču atzītu, ka viņa dzīvē notikusi laimīga pārmaiņa, un nožēlotu savus biedrus.

— Pat ļoti.

— Un vai viņš iekārotu balvas, kuras viņiem bija parasts piešķirt tiem, kas vislabāk saskatīja pa ceļu nestos priekšmetus, vislabāk atcerējās, kuri priekšmeti tika nesti pa priekšu, kuri — pēc tam, kuri vienā laikā ar kādu citu, vislabāk uz šo novērojumu pamata paredzēja nākotni, — vai tu domā, ka viņš tad iekārotu šo godu un balvas un apskaustu tos, kurus godā un kam vara? Bet varbūt viņš no visas sirds gribētu, kā saka Homērs*, dzīvot uz zemes, kalpot pat kā algādzis nabadzīgam cilvēkam, kuram nav zemes, un drīzāk visu paciest, nekā vēlētos dzīvot kā šie ieslodzītie.

— Es domāju, viņš visu paciestu, bet nekad neizvēlētos tādu dzīvi.

— Padomā vēl par sekojošo. Ja atkal pazemē nonācis, viņš apsēstos savā agrākajā vietā, vai viņam, kas pēkšņi atnācis no saules gaismas, neliktos viss tumsā tīts?

— Noteikti.

— Un, ja viņam atkal būtu jāpazīst ēnas un jāsacenšas ar tiem, kas vienmēr bija atradušies ieslodzījumā, vai viņš nebūtu pavisam nevarīgs un smieklīgs, pirms viņa acis pēc ilgāka laika atkal nebūtu pieradušas? Par viņu tad runātu, ka viņš uzkāpis augšā un atnācis atpakaļ ar

---

* Homērs, «Odiseja», XI dziedājums, 489.—490. rinda.

bojātu redzi, un tāpēc nav vērts pat mēģināt kāpt augšā, un to, kas gribētu ieslodzītos atraisīt un vest augšup, vajadzētu sodīt ar nāvi, ja izdotos dabūt viņu rokā.

— Tā noteikti būtu jādara.

III. — Šī līdzība, mīļo Glaukon, jāattiecina uz visu agrāk teikto. Pasaule, ko mēs redzam, pielīdzināma cietumam, uguns cietumā — saules gaismai, uzeja un augšējās pasaules aina — dvēseles augšupejai uz to pasauli, kas tikai ar prātu tverama. Tāds salīdzinājums atbilstu manai domai, ko tu vēlies izprast, bet tikai dievs vien zina, vai tā ir pareiza. Es esmu pārliecināts, ka izzināmajā pasaulē labā ideja ir pati augstākā un ka tā ir tik tikko tverama, bet, ja tā ir saskatīta un saprasta, tad ir arī skaidrs, ka tā ir visa patiesā un skaistā pamats. Redzamajā pasaulē tā rāda gaismu un gaismas valdnieku, ar prātu tveramajā — tā pati ir valdniece pār patiesību un gudrību, un tā ir jāredz katram, kas grib saprātīgi rīkoties kā pats savā, tā valsts dzīvē.

— Arī es piekritu, ciktāl es tevi sapratu.

— Redzi, es teicu, padomā arī un nebrīnies, ka tie, kas to sasnieguši, negrib vairs nodarboties ar šejienes lietām, bet viņu dvēseles tiecas uz augšu, lai tur arī paliktu; tas arī saprotams, ja pareizs ir mūsu tēlojums.

— Šķiet, ka tā tas ir.

— Labi. Vai tu domā, ka būtu jābrīnās, ja kāds, nonācis no dievišķīgajām ainām pie cilvēku nelaimēm un ļaunuma, liktos lempīgs un ļoti smieklīgs, kad viņš, tumsā vēl neko lāga neredzēdams un pie tās nepieradis, būtu spiests tiesā vai kaut kur citur cīnīties par īstā taisnīguma ēnu vai ēnas ēnu un strīdēties par to tā, kā to saprot ļaudis, kas īsto taisnīgumu nekad nav redzējuši.

— Par to nav ko brīnīties.

— Bet, ja kāds ir saprātīgs, tad viņš zinās arī, ka ir divējāda veida redzes traucējumi un tiem ir divi dažādi cēloņi, vai nu pārejot no gaismas tumsā, vai no tumsas gaismā. Tas pats ir ar dvēseli. To var novērot, kad dvēsele ir apjukusi un neko nevar saredzēt. Par to nav vieglprātīgi jāsmejas, bet jānoskaidro, vai tā nākusi no gaišākas dzīves un pie tumsas nav pieradusi vai arī, no lielas nezināšanas nākdama, apžilbusi spožā gaismā. Šādu dvēseli tad varētu apsveikt par laimīgo pavērsienu dzīvē, bet to pirmo tikai nožēlot. Ja kāds gribētu par to smieties,

sirsnīgāki smieklī būtu par dvēseli, kas nonākusi lejā no gaismas.

IV. Ja tas ir pareizi, tad mums par dvēselēm jāspriež šādi: izglītība nav tas, ko daži par to teic: viņi apgalvo, ka dvēselē neesot saprašanas un viņi to ieliekot, tāpat kā redzi aklām acīm.

— Jā, viņi tā saka.

— Bet šis mūsu iztīrējums pierāda, ka dvēselē ir šāda spēja un orgāns, kas katram palīdz saprast. Un kā acs nevar redzēt, ja viss ķermenis nepagriežas no tumsas gaismā, tāpat arī visai dvēselei ir jāaizgriežas prom no visa topošā, līdz tā var panest skatīšanos uz īsto būtību un uz pašu spožāko būtību, ko mēs saucam par labo. Vai ne?

— Jā.

— Šeit vajadzīga pārveidošanas* māksla — kā pēc iespējas vieglāk un sekmīgāk cilvēku pārveidot. Ne jau dodot viņam redzi, tā jau viņam ir, bet nav pareizi vērsta, neraugās turp, kurp vajadzīgs. Tā jāizlabo.

— Šķiet, ka tā.

— Dažas no tā sauktajām dvēseles spējām ir ļoti radniecīgas miesas spēkiem. Sākumā to nav, bet agrāk vai vēlāk tās rodas no paraduma un vingrināšanās, bet saprāts, kā šķiet, ir pati dievišķākā spēja, kas nekad nezaudē savu spēku. Tas var būt gan derīgs un lietojams, gan nederīgs un pat kaitīgs atkarībā no tā, uz kuru pusi tas pavērsts. Vai tu neesi ievērojis, ka ir cilvēki, kurus dēvē par nekrietniem, bet gudriem; sīks ir viņu gars, bet labi izprot visu, kam pievērsies. Nevar teikt, ka tiem būtu slikta redze, bet tā ir spiesta kalpot ļaunumam, tāpēc, jo asāka tā ir, jo vairāk ļauna tā nodara.

— Tieši tā.

— Ja tūlīt, jau kopš pašas bērnības tiktu noskaldīta tā cilvēka dabas daļa, kurai tuvs un radniecīgs ir mainīgais un topošais un kura kā svina piekarekli velk lejup dvēseles skatienus uz ēdieniem un citām tādām baudām un ķārībām, tad no tām atbrīvotā dvēsele pievērstos patiesībai, un tie paši cilvēki tikpat skaidri redzētu cildenākas lietas nekā tās, kurām pašlaik viņi pievērsušies.

---

* Pārveidošana, pārvēršana ir vārda «pagriešana» tulkojums pārnestā nozīmē. Cilvēks, kas pagriezies no tumsas pret gaismu, ir pilnīgi pārveidots.

— Šķiet, ka tā tas būtu.

— Labi. No teiktā, šķiet, izriet šāda atziņa: neizglītotie, kas nav saskatījuši patiesību, nevar vadīt valsti, tāpat arī tie, kuriem atļauts līdz viņu dzīves galam turpināt savu izglītību. Pirmie to nevar tāpēc, ka viņiem nav noteikta dzīves mērķa, kuru cenšamies sasniegt, tie darītu visu vajadzīgo kā personiskajā, tā arī valsts dzīvē, otrie tāpēc, ka viņi labprātīgi neuzņemtos grūto vadības pienākumu, domādami, ka, vēl dzīvi būdami, viņi nonākuši Svētlaimīgo salās.

— Tas tiesa.

— Mūsu, valsts dibinātāju, uzdevums ir piespiest labākos ļaudis tai mācībai, kura, kā mēs jau runājam, ir pati svarīgākā — redzēt labo un doties augšup pie tā. Kad tie būs pietiekoši to skatījuši, mēs viņiem neatļausim to, kas viņiem tagad atļauts.

— Bet ko tad īsti neatļausim?

— Palikt augšā un nekāpt lejā pie gūstekņiem, ar kuriem viņiem būs jādalās grūtībās un godā, vai nu viņi to būtu pelnījuši, vai ne.

— Bet tad jau mēs būsīm pret viņiem netaisni, un viņu dzīve būs ļaunāka, nekā tā varētu būt.

V. — Tu aizmirsti, mīlais draugs, ka nav likuma nolūks panākt, lai daļai pilsoņu klātos sevišķi labi. Lai klātos visai valstij, to likums grib panākt gan ar pārliecināšanu, gan ar varu, grib piespiest pilsoņus dalīties savos ieguvumos, cik vien katrs ar to var sekmēt vispārējo labklājību. Labākos pilsoņus iekļauj valstī nevis tāpēc, lai dotu tiem iespēju iet pa to ceļu, kas katram patīk, bet lai viņus izlietotu valsts saliedēšanai.

— Taisnība, biju to aizmirsis.

— Redzi, Glaukon, ka mēs nebūsīm netaisni pret filozofiem, kas pie mums rodas, un ka mūsu prasības būs taisnīgas, ja mēs piespiedīsim viņus rūpēties par citiem un tos aizstāvēt. Mēs viņiem teiksim, ka citās valstīs topošiem filozofiem ir tiesības neuzņemties valstiskus pienākumus, jo viņi tādi ir kļuvuši paši saviem spēkiem, un nevienas valsts likumi to nav prasījuši, tāpēc arī gluži taisnīgi viņi nejūtas parādnieki par uzturēšanu un audzināšanu. Mēs jūs esam radījuši pašiem un visai valstij kā bišu spietā ir radīti vadoņi un ķēniņi, jūs esat audzināti labāk un mērķtiecīgāk, esat labāk piemēroti iet pa vienu vai pa otru dzīves ceļu, nokāpt, kad būs pienākusi kārtā,

pārējo cilvēku mājokļos, lai pierastu pie tumsas un to vērotu. Pie tās pieraduši, jūs redzēsiet tūkstoš reizes labāk nekā tie, kas tur dzīvo, pazīsiet kuru katru tēlu un priekšmetu, zināsiet, kā ēna tas ir, jo būsiet redzējuši skaisto, taisnīgo un labo īstenībā, un pilsētu tad iekārtos ļaudis, kas nesapņo, bet ir nomodā, turpretī tagad lielākajā daļā valstu ļaudis cīnās viens ar otru varas dēļ, it kā tā būtu kāda liela laime. Īstenībā stāvoklis ir šāds: valsts, kurā vismazāk vēlas valdīt tie, kam būs jāvalda, ir vislabāk un vismierīgāk pārvaldīta valsts, un tā tam arī jābūt, bet, kur valdītāji ļoti vēlas valdīt, tur stāvoklis ir ļauns.

— Tā tas noteikti ir.

— Bet vai tu domā, ka mūsu audzēkņi, to dzirdēdami, mums paklausīs un vēlēsies pūlēties kopā ar pilsoņiem, kad būs pienākusi viņu rinda? Vai viņi drīzāk nevēlēsies kopīgi bez rūpēm un pienākumiem mierīgi vadīt savu brīvo laiku?

— Tas nav iespējams. Mēs taču dodam taisnīgus uzdevumus taisnīgiem ļaudīm. Katrā gadījumā ikviens no viņiem tomēr stāsies pie valdītāja pienākumu izpildīšanas tikai tad, kad tas būs nepieciešams — pilnīgs pretstats tam, kā tas notiek tagad katrā valstī.

— Tā tas ir, mans draugs. Ja tu atradīsi tiem, kam būs jāvalda, dzīvi labāku par valdītāja dzīvi, tad būs tev iespējama labi pārvaldīta valsts.* Vienīgi tādā valstī valdīs tie, kas tiešām ir bagāti, bagāti nevis ar zeltu, bet ar to, kas vajadzīgs, lai cilvēks būtu laimīgs, lai viņa dzīve būtu krietna un saprātīga. Ja trūcīgie un nabadzīgie cenšas pēc valsts amatiem, jo savu īpašumu viņiem nav un viņi cer ar laupīšanu pie tādiem tikt, tad labi pārvaldīta valsts nav iespējama. Tikt amatos vēlas daudzi; iekšējas ķildas un nesaskaņas pazudina viņus pašus un grauj valsti.

— Ļoti pareizi.

— Vai ir vēl kāda cita dzīve, kas tik nicīgi izturas pret valsts amatiem kā īsta filozofa dzīve?

— Nav, zvēru pie Zeva.

— Ja valdītārie tiecas pēc varas, viņu sāncenši uzsāk cīņu.

— Kā gan citādi?

---

* Tad neviens necentīsies kļūt par valdītāju.

— Bet kurus gan citus tu piespiedīsi aizstāvēt valsti, kā tikai tos pilsoņus, kas vislabāk saprot, kā valsts pārvaldāma? Viņi visādi citādi pelna lielāku cieņu par praktisku politiku, un arī dzīvi viņi pazīst labāku.

— Tikai tos.

VI. — Bet vai tu negribētu tagad aplūkot, kā rodas šādi vīri un kā viņus izvest augšup gaismā? Stāsta taču, ka daži no pazemes uzvesti augšā pie dieviem.

— Kāpēc gan es negribētu?

— Tas nelīdzinās rotaļai, kad, metot lausku, tā pagriežas uz vienu vai otru pusi. Ceļš no tumsas uz gaismu ir pilnīga dvēseles pagriešana no naktij līdzīgās dienas istajā dienā, tas ir ceļš augšup, ko mēs saucam par īstu filozofiju.

— Protams.

— Vajadzīgs tātad noskaidrot, kurai no mācībām ir šāds spēks.

VI—XIV. Svarīgākais visu mācību uzdevums ir vest dvēseli no mainīgās tapšanas pie nemainīgās esamības. Fiziskais treniņš vērst uz to, kas var rasties, var arī zust. Daiļās mākslas var būt tuvākas patiesībai, var būt tālākas, bet tās tikai atdarina esamību. Visām mākslām un mācībām ir kaut kas kopējs — tie ir skaitļi un skaitīšana. Prasme ar tiem rīkoties ir nepieciešama katram. Filozofam skaitļi vajadzīgi, lai saskatītu esamību, bet viņam jāpazīst skaitlīs sevī. Ja ģeometrija māca mūžīgo esamību, tad viņa filozofam der. Astronomija nedod īsto esamību, jo debess spīdekļi ir ķermeņi. Svarīgi ir vispārīgie astronomijas principi. Arī mūzikā svarīgi ir vispārīgie jautājumi. Nevajag ausis vērtēt augstāk par prātu. Visām zinātnēm ir kopējs pamats. Saprast kopējo pamatu un katras lietas būtību māca dialektika. Tā pievēršas tam, kas nav ne redzams, ne dzirdams, ne taustāms, bet tverams tikai ar prātu. Dialektika ir patiesības meklēšana, tā ir ceļš uz labā izpratni. Tā ir dzega, kas vaināgo visu zināšanu celtni.

XV. — Vai tu atceries valdītāju izvēlēšanos? Kādus tad mēs izvēlējamies?

— Kā gan es neatcerētos?

Visumā šādus: pašus stingrākos un patstāvīgākos, pašus vīrišķīgākos, pēc iespējas arī pašus glītākos, turklāt vēl ne tikai cildena un cienījama rakstura vīrus, bet arī tādus, kas pēc savas dabas atbilstu paredzamās audzināšanas mērķiem.

— Un kādi tie būtu?

— Viņiem jābūt apdāvinātiem un viegli jāapgūst mācības, jo cilvēki daudz vairāk bīstas no grūtām mācībām nekā no grūtas fiziskas slodzes, bet grūtas mācības ir grūtas dvēselei, nevis miesai.

— Tas tiesa.

— Mums jāmeklē cilvēks ar labu atmiņu, neatlaidīgs un ļoti uzcītīgs. Kā gan citādi kāds vēlētos panest visas dzīves grūtības un apgūt tik grūtas mācības un vingrinājumus?

— Neviens, ja viņš nebūtu sevišķi spējīgs un vispusīgi apdāvināts.

— Katrā ziņā mūsu dienu lielā kļūda un negods, kuru, kā es jau teicu, izpelnījusies filozofija, radušies tāpēc, ka ar to sākuši nodarboties ļaudis, kas nav tās cienīgi, bet nodarboties ar filozofiju vajadzētu cildeniem ļaudīm, nevis nejaušiem, gadījuma rakstura cilvēkiem.

— Kā tas jāsaprot?

— Vispirms jau — ja kāds sāk nodarboties ar filozofiju, tad tai jāveltī visi spēki, lai nebūtu nekādas svārstīšanās, nekādas klibošanas, kā tas notiek, piemēram, ar tādu, kas labprāt nodarbojas ar atlētiku vai ar medībām, vai vispār ar to, kas vairo ķermeņa spēkus, bet ar mācībām ne, viņš nav zinātkārs, viņam nav arī pētnieka gara, un visas šāda veida grūtības viņš ienīst. Klibs ir arī tāds, kura centībai ir pretējas ievirzes.

— Ļoti pareizi.

— Arī attiecībā uz patiesīgumu mēs tādu dvēseli atzīsim par sakropļotu, kas neieredz apzinātus melus un ļoti dusmojas, ja citi melo, neapzinātus turpretim mierīgi uzklauša un nejūtas aizskarta, ja citi tai pierāda nezināšanu; kā cūka tā vērtās tajā.

— Tā noteikti ir.

— Bet attiecībā uz savaldību, vīrišķību, plašu vērienu un citām tādām rakstura īpašībām svarīgi ir atšķirt cildenos no zemiskiem. Ja kāds to neprot saskatīt, vai nu tas būtu atsevišķa persona vai valsts, tad viņš kļūdās un kādā pasākumā par saviem draugiem vai arī valdītājiem izraugās vai nu klibotājus, vai zemiskus ļaudis.

— Tā gadās ļoti bieži.

— Mums no tā ļoti jāargājas. Ja mēs šādām mācībām, šādiem vingrinājumiem un šādai audzināšanai izvēlēsimies ļaudis ar veselu miesu un veselu garu, tad pašai taisnības dievei nebūs mums ko pārmet un mēs saglabā-

sim veselu kā valsti, tā arī valsts iekārtu, bet, ja mēs izvēlēsimies nepiemērotus laudis, tad panākumi būs pilnīgi pretēji un filozofija gūs tikai izsmieklu.

— Tas būtu negods un kauns.

Tālāk Sokrats atzīst, ka visas tās zināšanas, kas nepieciešamas filozofam, jāsāk apgūt jau bērnībā.

XVI. — Tātad rēķināšanu, ģeometriju un visu, kas vajadzīgs kā ievads dialektikā, jāsāk mācīt jau zēniem, bet bez piespiešanas.

— Kā tad tā?

— Tāpēc, ka brīvam cilvēkam nekas nav jāmacās kā vergam. Spaidu kārtā pārvarētas grūtības miesu nepadara vārgāku, bet tā iemācītas zināšanas nav paliekošas.

— Tas taisnība.

— Tātad, mīlais draugs, lai bērni apgūst zināšanas spēlējoties, nevis piespiesti, lai vieglāk būtu saskatāms, kādam uzdevumam katrs no viņiem piemērots.

— Tam, ko tu saki, ir sava jēga.

— Tu tātad arī atceries, ka mēs likām bērņus vest jāšus skatīties karu un, ja tas nav bīstami, tad arī gluži tuvu, lai viņi kā kucēni justu asinis.

— Atceros gan.

— Un visās šajās grūtībās, mācībās un briesmās tos, kurus atzītu par vislabāk piemērotiem, ierakstītu sevišķā sarakstā.

— Bet kādā vecumā?

— Tad, kad viņi būs atbrīvoti no nepieciešamās trenēšanās. So treniņu laikā, divus vai trīs gadus, viņiem nevar uzlikt nekādu citu slodzi. Nogurums un miegs ir mācību ienaidnieki. Šie treniņi ir viens no svarīgākajiem pārbaudījumiem, kad noskaidro, ko katrs spēj fiziski.

— Kā gan citādi?

— Pēc šī laika šie no divdesmit gadus veciem atlasītie tiks vairāk godāti, un mācības, kurām viņu zēnu gados nebija vienības, tagad jāapvieno noteiktā kopībā, lai parādītu kā to savstarpējo saikni, tā arī saikni ar esamības dabu.

— Tikai šādi iegūtas zināšanas būs noturīgas tiem, kas tās apguvuši.

— Tas būs arī noteiktākais pierādījums, vai māceklim ir vai nav īsta filozofa daba. Kas spēj visu skatīt kopībā, tas ir dialektiķis, kas to nevar, tas tāds nav.

— Es domāju tāpat.

— Tev būs jānovēro, kurš no viņiem visvairāk atbilst šīm prasībām, būs visneatladīgākais mācībās, visdrosmīgākais karā, viskrietnākais pārējo likumu izpildītājs, lai tad, kad viņiem būs pilni trīsdesmit gadi, no atlasītiem viņus atkal atlasītu un ieceltu atbildīgākos amatos. Tad jāpārbauda viņu spējas dialektikā, lai noskaidrotu, kurš no viņiem, atteicies no redzes un citu sajūtu orgānu palīdzības, var sasniegt lietu īsto būtību un patiesību, bet šajā lietā, mans draugs, jābūt sevišķi piesardzīgam.

XVII, XVIII. Tagad, tālāk saka Sokrats, daudzi nesagatavoti, gadījuma rakstura cilvēki nodarbojas ar disputēšanu, un jaunieši bieži aizraujas ar nepamatotu spriedelēšanu, citu izteikto domu bezjēdzīgu apstrīdēšanu un atspēkošanu. Tas nodara lielu ļaunumu filozofijai. Pierādīšanas māksla ir jāizkopj, tā prasa vismaz divreiz ilgāku laiku nekā fiziskā sagatavotība. Pēc tam kad dialektiskā pierādīšanas māksla apgūta teorētiski, jauniešiem jāuzņemas pienākumi kara lietās un dažādi amati, lai viņi neatpaliktu pieredzē un lai viņi varētu nostiprināt savu rakstura stingrību dažādos apstākļos.

[..] — Kad viņiem būs pilni piecdesmit un viņi būs atzīti par piemērotiem vai izciliem kā darbos, tā zināšanās, tiks noteikta beidzamā pārbaude: viņiem būs jāvērs augšup savas dvēseles skatiens, jāraugās uz to, kas visam dod gaismu, lai, skatījuši labo pašu sevī, vērotu to kā paraugu un, kad būs pienākusi katram viņa kārta, pilnveidotu kā pilsētu, tā pilsoņus un sevi pašus uz visu atlikušo dzīves laiku. Lielāko daļu no tā viņi veltīs filozofijai, bet, ja tas būs vajadzīgs, uzņemsies grūtu darbu un būs valdītāji pilsētā, nevis tāpēc, ka tas sagādātu viņiem lielu prieku, bet tāpēc, ka tas ir nepieciešami. Tā, citus vienmēr audzinādami par sev līdzīgiem, viņi atstās tos savā vietā par pilsētas sargiem un paši aizies dzīvot uz Svētlaimīgo salām. Valsts uz sava rēķina uzceļ viņiem piemiņklus un iekārtos upurus kā dēmoniem, ja Pitija* tam piekritīs, ja ne, tad kā svētlaimīgiem vīriem.

— Tu, Sokrat, kā tēlnieks veido ļoti skaistus valdītājus.

— Arī valdītājas, Glaukon. Nedomā, ka tas ir teikts vairāk par vīriešiem kā par sievietēm; par tām, protams, kuras pēc savas dabas būs spējīgas.

---

* Priesteriene pareģe Apollona templī Delfos.

— Tas pareizi, jo viņām, kā mēs jau runājām, būs tie paši pienākumi kā vīriešiem.

— Ļoti jauki. Jūs taču piekritat, ka par valsti un tās iekārtu mēs neesam pateikuši tikai saldus sapņus. Tiesa, tās ir grūtas lietas, bet kaut kā tomēr iespējamās, taču tikai tā, kā mēs to teicām — ja valdnieki, viens vai vairāki, būs īsti filozofi, kas neievēros ārēju goda parādīšanu, atzīs to par verdzisku un pilnīgi nevērtīgu, bet īsto godu un ar to saistītos pagodinājumus vērtēs ļoti augsti. Bet par pašu svarīgāko un pašu nepieciešamāko viņi atzīs taisnīgumu. Tam kalpodami, to vairodami, viņi iekārtos savu valsti.

Sāda valsts, atzīst Sokrats, nesīs laimi un labklājību tautai, kura tajā dzīvos.

ASTOTĀ GRĀMATA

I. — Labi. Mēs, Glaukon, esam vienojušies, ka vislabāk iekārtotā valstī sievietēm jābūt kopīgām, bērniem kopīgiem un kopīgai arī viņu audzināšanai, tāpat kā visām nodarbinātām kara un miera laikā, bet par valdniekiem jābūt pašiem izcilākiem filozofijā un kara lietās.

— Jā, esam vienojušies.

— Vienprātību esam panākuši vēl šajā ziņā: kad būs izraudzīti valdītāji, viņi ierādīs kareivjiem tādas mājas, kādas jau minējām, nevienam māja nebūs personisks īpašums, visas būs kopējas. Un arī par citu mantu, cik atceries, mēs vienojāmies, kāda tā būs.

— Jā, atceros. Nevienam nevar būt nekā tāda, kā nebūtu arī citiem, bet, tā kā viņi ir kara lietpratēji un sargi, viņi saņems katru gadu no pārējiem pārtiku un viņiem būs jārūpējas kā par sevi, tā arī par visu valsti.

— Tas ir pareizi. Bet tagad, kad mēs šo lietu esam nokārtojuši, atcerēsimies, kā mēs līdz šejieni esam nonākuši, lai turpinātu iet tālāk pa to pašu ceļu.

— Tas nav grūti, gandrīz tāpat kā līdz šim. Kad mēs bijām beiguši iztīrījumu par valsti*, tu teici, ka tā būtu laba valsts, ja to iekārtotu tā, kā toreiz runājām, un tai atbilstoši pilsoņi būtu krietni pilsoņi, un, man šķiet, tu arī teici, ka tu varētu vārdos to attēlot vēl skaistāk**,

* Domāts ideālās valsts projekta iztīrījums galvenokārt IV un V grāmatā.

** Glaukons šeit atgādina Sokrata domu par to, ka tuvāk patiesībai ir vārds nekā darbība. Pārrunātā ideālā valsts ir etalons jeb paraugs (lietojot grieķu vārdu *paradigma*), kura realizējums dzīvē labākajā gadījumā būs maksimāli tuva līdzība tam.

un, ja tāda valsts ir pareizi iekārtota, tad visas pārējās nepareizi. Tu teici, ja atmiņa mani neviļ, ka esot četri nepareizo valsts iekārto veidi. Par tiem būtu vērts parunāt un aplūkot viņu trūkumus, tāpat arī par citiem, kas tiem līdzīgi. Tos aplūkojuši un panākuši saprašanas, izraudzīsimies pašus krietnākos un pašus nekrietnākos pilsoņus un noskaidrosim, vai paši krietnākie ir arī paši laimīgākie un paši nekrietnākie paši nelaimīgākie, vai tas ir kaut kā citādi. Kad es jautāju, kādas ir šīs četras valsts iekārtas, mani pārtrauca Polemarhs un Adeimants, tad arī tu sāki runāt, un tā mēs nonācām līdz šejieni.

— Tu ļoti labi visu atceries.

— Tagad nostājies kā cīkstonis tajā pašā stāvoklī un, kad es atkal to pašu jautāšu, pamēģini to pašu atbildēt, ko toreiz gribēji teikt.

— Ja tikai varēšu.

— Man patiesi gribētos dzirdēt, kādas tu minēji četras valsts iekārtas.

— Nav jau grūti man to pateikt. Vārdi, kurus šeit minēšu, ir diezgan pazīstami. Vispirms Krētas un Lakonikas iekārtas, kuras daudzi slavē. Tad otrā vietā, arī daudz slavēta, ir oligarhija, tai jaunumu pārpilnam. Oligarhijai tūlīt seko no tās tik atšķirīgā demokrātija, tai — cildenā* tirānija, kas tā atšķiras no visām iepriekšējām, tā ir ceturtā un beidzamā valsts slimība. Vai tu vēl zini kādu citu valsts veidu, kurai ir savs noteikts saturs? Man tojamā** un par naudu pērkamā ķēniņa vara un citas tam līdzīgās valsts iekārtas atrodas kaut kur starp šīm minētām, atrast tās var tikpat bieži pie barbariem, kā pie hellēņiem. Stāsta, ka tādu esot daudz un tās esot divainas.

II. Bet vai tu zini, ka jābūt tikpat daudzām valsts iekārtām, cik daudz ir cilvēku raksturu veidu? Vai tu domā, ka valsts iekārtas rodas no koka vai no akmens — nē, tās veido cilvēki. Kurp tiecas to vairākums, turp velk tas līdz arī pārējos.

— Nekā citādi, kā tikai tā.

— Tātad, ja ir piecas valsts iekārtas, tad vajadzētu arī būt pieciem pilsoņu raksturu veidiem.

* Te ironiskā nozīmē.

** Grieķiski dinastija.

— Kādiem tad?

— Mēs jau pārrunājām par raksturu, kas radniecīgs aristokrātijai. Pamatoti teicām, ka tas ir labs un taisnīgs*.

— Pārrunājām.

— Bet vai pēc tam nav jāaplūko arī maz slavējamo — nesaticīgo un godkārīgo, kas atbilst lakedaimoniēšu valstij, pēc tam oligarhisko, demokrātisko un tirānisko, lai, redzējuši pašu taisnīgāko, to pretstatītu pašam netaisnīgākajam un tā pabeigtu mūsu jautājuma aplūkošanu — kāda ir pilnīga taisnīguma attiecība pret pilnīgu netaisnīgumu, kāda rakstura cilvēks ir laimīgāks, kāda nelaimīgāks? Tad vai nu, Trasimaha pārliecināti, mēs steigsimies pie netaisnības, vai arī, sekodami tagad jau labi saskatāmai sarunas ievirzei, dosimies pie taisnības.

— Tā noteikti jādara.

— Bet, tā kā mēs esam sākuši vispirms aplūkot parašas un tikumus nevis pilsoņu, bet valsts dzīvē, kur tie ir labāk saskatāmi, tad darīsim arī tagad tāpat un pārrunāsim pirmām kārtām valsts iekārtu, kuras pamatā ir godkāre**. Vispār atzīta vārda man nav. Nezinu, vai to nesaukt par timokrātiju vai timarhiju***. Pēc tam runāsim par attiecīgo pilsoni, tad par oligarhiju un oligarhisko pilsoni. Tad atkal, pievērsdamies demokrātijai, aplūkosim demokrātisku pilsoni. Ceturtkārt, nonākuši pie valsts, kurā ir tirānija, un par to pārrunājuši, aplūkosim tirānisku dvēseli, tad mēģināsim kļūt par pietiekami labiem tiesnešiem iztīrājamā jautājumā.

— Tad lai arī mūsu jautājuma aplūkošana un izlemšana notiek paredzētajā kārtībā.

III. — Labi, pamēģināsim tagad paskaidrot, kā no aristokrātijas rodas timokrātijā. Vispirms jau ir skaidrs, ka katras valsts iekārtas pārveidošanos izraisa tie, kuru rokās ir vara, ja viņu starpā rodas šķelšanās. Kad viņi ir vienprātīgi, kaut to arī nebūtu daudz, viss paliek pa vecam.

— Tā tas ir.

— Bet kā tad, Glaukon, mūsu valstī radīsies šķelšanās, kā sanāks naidā palīgi un valdītāji, kā radīsies naidi viņu

* No V grāmatas beigām līdz VII grāmatas beigām.

** *Filotimija* («goda mīlestība»).

*** Goda spēks vai goda vara (tulkojumā).

prasmī runāt vai kaut kā tamlīdzīgi, bet ar nopelniem karā un ar visu, kas attiecas uz karu; patiks viņam arī fiziskais treniņš un medības.

— Tāds ir arī šis valsts iekārtas raksturs.

— Būdams jauns, viņš naudu nicinās, bet, jo vecāks viņš kļūs, jo vairāk tā viņam iepatīksies, jo viņa dabā ir mantkārība. Nevainojams viņa tikums nebūs: viņa labākais sargs taču viņu atstājis.

— Kas ir šis sargs?

— Prāts kopā ar mūziku un daiļajām mākslām. Vienīgi tas palīdz visu dzīvi saglabāt tikumu.

— Ļoti jauki.

— Tāds ir timokrātiskais jauneklis, kas tik līdzīgs šai valstij.

— Tieši tāds.

— Veidojas viņš aptuveni šādi. Dažreiz viņš ir krietna tēva dēls, kas dzīvo valstī, kurai nav labas iekārtas, viņš vairās no goda un amatiem, no tiesām* un visas tādas kņadas. Dažreiz viņš samierinās ar netaisnību, lai tikai nebūtu jāuzņemas nepatīkamas pūles.

— Un kas tad notiek?

— Sākumā viņš dzird, ka māte dusmojas, ka viņas vīrs neesot kāds no valditājiem un citas sievas viņu tāpēc neievērojot. Viņa redz arī, ka vīrs par naudu daudz nerūpējas, necenšas aizstāvēties, ja viņam uzbrūk vai nu prievātā dzīvē, vai tiesā, vai sapulcēs, bet visu mierīgi pacieš, domādams (viņa to ir ievērojusi) tikai par sevi. Savu sievu viņš daudz neievēro, bet arī neapvaino. Par šādu izturēšanos dusmodamās, viņa dēlam saka, ka tēvs esot glēvs, visur piekāpjoties, kā sievietes šādos gadījumos mēdz skandināt.

— Ļoti labprāt un ļoti bieži viņas tā dara, tas viņu dabā.

— Bet vai tu zini, ka arī kalpi, izlikdamies labvēlīgi, bieži paslepus to stāsta dēliem un, ja viņi redz kādu parrādnieku, kuru tēvs neiesūdz tiesā, vai kādu citu personu, kas viņu aizskārusi, viņi dēlu kūda: «Kad tu būsi pieaudzis, tu visiem tādiem atriebsies un būsi īsts vīrs, nevis tāds kā tēvs.» Arī, izgājis no mājas, dēls dzirdēs gandrīz

---

* Senajā Grieķijā (arī Romā) nebija prokuratūras, tāpēc katra pilsoņa sabiedriskais pienākums bija ierosināt un uzturēt tiesā lietu pret likuma pārkāpēju.

to pašu un redzēs, ka tos, kas pievēršas savām personiskajām lietām, sauc par vientiešiem un neko neievēro, bet tos, kas tā nedara, godā un cildina. Tad šis jauneklis, apkārtējos daudz neievērodams un visu to (arī tēva vārdus) dzirdēdams un viņa rīcību no vistuvākā tuvuma vērodams, nonāk pretēju spēku varā. Tēva saprāts viņa dvēseli dara bagātāku un stiprāku, bet iekāre, kaislības un slikto draugu sabiedrība, kaut arī šis jauneklis nav ļauns pēc dabas, velk viņu uz pretējo pusi. Varu pār viņu tad iegūst šo pretstatu apvienojums un neapvaldīts sacensības gars. Ir izveidojies augstprātīgs un godkārīgs cilvēks.

— Man liekas, tu labi izskaidroji viņa rašanos.

— Tagad mēs esam nonākuši pie otrās valsts iekārtas un otrā pilsoņu tipa.

— Tā tas ir.

VI. — Vai tagad nederētu citēt Eshilu* — citai valstij, citu vīru par vadoni liksim. Bet vai neparunāsim papriekšu par valsti, kā tas bija paredzēts?

— Tā būs daudz labāk.

— Es domāju, ka pēc šīs valsts iekārtas nākošā varētu būt oligarhija.

— Bet kādu valsts iekārtu tu sauksi par oligarhiju?

— Tā ir valsts iekārta, kurā viss atkarīgs no pilsoņa īpašuma. Tajā valda bagātie, nabadzīgajiem nav nekādu tiesību piedalīties valsts pārvaldē.

— Saprotu.

— Bet vai papriekš nepateikt, kā timokrātija kļūst par oligarhiju?

— Tas jāpasaka.

— Pat aklam ir skaidrs, kā tas notiek.

— Un kā tad?

— Zelta pilna mantnīca sagrauj šo iekārtu. Vispirms bagātnieki izdomā, kā viņi varētu šos līdzekļus iztērēt, un attiecīgi groza likumus, tomēr ne viņi paši, ne viņu sievas tiem nepaklausa.

— Tā laikam gan ir.

— Pēc tam, es domāju, tie viens otru novēro, cits ar citu sacenšas un padara visu tautu sev līdzīgu.

— Šķiet, ka tā.

---

* Sokrats necitē, bet pārfrazē Eshila traģēdijas «Septiņi pret Tēbām» 451. vai arī 570. rindu.

— Tā viņi turpina raust naudu, un, jo vairāk tā viņiem iepatikas, jo mazāk viņi cienī tikumu. Un vai bagātība tieši ar to neatšķiras no tikumības, ka, noliktas svaru kausos, tās cenšas viena par otru būt smagākas un vērtīgākas?

— Noteikti.

— Ja valstī godā bagātību un bagātus ļaudis, tad tajā netiek godāts tikums un krietni cilvēki.

— Skaidrs.

— Ko godā, to cenšas iegūt, ko negodā, to arī neievēro. Tā galu galā ļaudis iemīl naudu un naudas raušānu, bet vairs necenšas goda un cieņas dēļ, bagātos viņi cildina un apbrīno, tie kļūst par amatvīriem, nabadzīgais godāts netiek.

— Tieši tā.

— Tad arī izdod likumu par oligarhiskās valsts iekārtas ietvariem. Tos noteic īpašuma lielums. Tas ir lielāks, ja oligarhija ir šaurāka, mazāks, ja tā ir plašāka. Iepriekš jau paziņo, ka valsts pārvaldīšanā nevar piedalīties tie, kam nav noteikta lieluma īpašuma. To panāk vai ar ieroču varu, vai ar pilsoņu iebaidīšanu pirms šādas satversmes pieņemšanas. Vai tā nav?

— Tā tas ir.

— Tā aptuveni šāda iekārta rodas.

— Jā. Bet uz ko tā ir vēsta un kādi ir tās trūkumi? Mēs jau teicām, ka tādi tai ir.

VII. — Vispirms jau šis tiesību ierobežojumu veids. Iedomājies, kā būtu, ja kāds izvēlētos kuģu stūrmaņus pēc viņu mantas un šo pienākumu neuzticētu nabadzīgajam, kaut gan viņš būtu labāks stūrmanis nekā citi.

— Nekam nederētu šāda kuģa vadīšana.

— Vai tas nebūtu ar kuru katru citu vadību?

— Domāju gan.

— Izņemot valsts vadību. Bet varbūt ar to arī tāpat?

— Ar to visvairāk, jo tā ir pati grūtākā un pati svarīgākā.

— Tas būtu viens no lielākajiem oligarhijas trūkumiem.

— Šķiet, ka tā.

— Labi. Bet varbūt šāds trūkums nebūtu tik nopietns?

— Kāds tad?

— Lūk, šāds: ir pilnīgi neizbēgams, ka rastos divas valstis — nabadzīgo un bagāto valsts, tās dzīvotu kopā, bet katra censtos otrai nodarīt kaut ko ļaunu.

— Zvēru pie Zeva, mazāks trūkums tas nebūtu.

— Bet, zvēru pie Zeva, arī tas nebūtu labi, ka šis valstis nevarēs karot, jo tad tās būtu spiestas vai nu apbruņot vienkāršo tautu un baidīties no tās vairāk nekā no ienaidniekiem, vai arī to nedarīt, un tad kaujā tās būs tiešām īsti oligarhi (niecīgs mazākums). Negribēs tās karam dot arī naudu, jo naudu tās ļoti mīl.

— Nelāga stāvoklis.

— Bet kā nu tagad? Jau agrāk mēs nekādā ziņā neatzinām par labu, ka zemkopji, tirgotāji un kareivji nodarbojas kādā valstī ar visu kaut ko. Bet varbūt tev liekas, ka tas ir pareizi?

— Nekādā gadījumā.

— Tagad padomā, vai šī iekārta pirmā nepieļauj pašu ļaunāko no visām ļaunām lietām.

— Kādu tad?

— Tā atļauj kādam pārdot visu savu īpašumu un citam to visu iegūt, tā atļauj tam dzīvot tajā pašā valstī un nebūt nekādai šīs valsts daļai — ne tirgotājam, ne amatniekam, ne smagi bruņotam kājniekam, ne jātniekam. Viņu sauc tikai par nabadzīgo un trūcīgo.

— Tas šajā valstī ir pats lielākais ļaunums.

— Oligarhijās tas ir pilnīgi atļauts. Citādi tajās nebūtu ne pārāk bagāto, ne gluži nabadzīgo.

— Pareizi.

— Padomā tagad vēl par šādu lietu. Ja bagāts cilvēks tērē savu naudu, vai no tā ir kāds labums viņa valstij tajā nozīmē, kā mēs nupat vēl runājām. Varbūt tikai šķiet, ka viņš pieder pie valdītājiem, īstenībā viņš nav ne valdītājs, ne kalps, bet tikai gatavā patērētājs.

— Tā tas varēja likties*, bet viņš bija tikai patērētājs.

— Ja tu piekriti, tad teiksim, ka bišu šūnās ir radies trans, saimes slimība, jo šāds bagātnieks gluži tāpat ir valsts slimība.

— Pilnīgi piekritu tev, Sokrat.

— Tātad, Adeimant, visus lidojošos tranus dievs ir radījis bez dzeloņa, bet no tiem, kas staigā kājām, daži ir bez dzeloņa, bet citiem ir milzīgi dzeloņi. Tie, kuriem dzeloņu nav, visu savu mūžu nodzīvo kā nabagi, bet tranus ar dzeloņiem sauc par ļaundariem.

* Ka viņš ir kāds no valdītājiem.

— Tas ļoti pareizi.

— Ir skaidrs — ja tu valstī redzi nabagus, tad zini, ka starp tiem ir zagļi, maku griezēji, tempļu izlauptāji un visu šādu darbu pratēji.

— Tas skaidrs.

— Labi. Bet vai valstis ar oligarhisku iekārtu nav nabadzīgo?

— Gandrīz visi ir tādi, izņēmums ir tikai valdītāji.

— Vai tad mums nav jādomā, ka starp tiem, kuriem ir dzeloņi, ir daudz noziedznieku un valdībai ir lielas pūles tos savaldīt?

— Par to esam pārliecināti.

— Vai tad mēs neteiksim, ka sliktas audzināšanas un izglītības un sliktas valsts iekārtas dēļ tur radušies tādi ļaudis?

— Teiksim.

— Tāda būtu tātad šī oligarhiskā valsts un tādi tās trūkumi. Varbūt to ir vēl vairāk?

— Aptuveni tā arī ir.

— Ar to beigsim iztīrīt šo iekārtu, ko sauc par oligarhiju un kuras valdītājus izraugās pēc viņu mantas stāvokļa. Tagad aplūkosim radniecīgu pilsoni. Kā tas top, un kāds tas ir?

— Noteikti.

VIII. — Visumā timokrātiskais cilvēks kļūst par oligarhisko šādi.

— Kā tad īsti?

— Dēls sākumā cenšas būt tāds pats kā viņa tēvs un iet viņa pēdās, bet viņš redz, ka tēvs pēkšņi, it kā klintij uzskrējis kuģis, cieš pilnīgu neveiksmi, sanāk naidā ar valsti un jūrā tiek noskalots viņš pats un viņa krava. Ja viņš ir stratēģs vai izpilda citu augstu amatu, tad pret viņu tiek celta sūdzība, viņu apmelo sikofanti, viņu soda ar nāvi vai izraida trimdā, viņš zaudē pilsoņa tiesības un visu savu īpašumu.

— Tas var būt.

— To, mans draugs, redzēdams, viņa dēls, daudz cietis un savu īpašumu zaudējis un, es domāju, pat ļoti izbījes, savā dvēselē nesaudzīgi gāž no troņa godkāri un sava gara dedzību. Nabadzīgs tagad un pazemots viņš pievēršas sīkumainai naudas raušanai. Skopulīgi dzīvodams un grūti strādādams, viņš mazpamazām uzkrāj līdzekļus. Vai tu domā, ka tagad šis cilvēks nenosēdinās

uz troņa savu alkatību un mantkārību, nepadarīs savā dvēselē tās par Lielo ķēniņu, kas, greznots ar kakla rotu, apjozts ar akinaku un valdnieka tiāru*?

— Es piekritu.

— Tieši uz zemes, pie šī valdnieka kājām viņš nosēdīnās kā vergus saprātu un cildeno dedzību. Tiem atļauts domāt tikai par to, kā no mazas naudas taisīt lielu; apbrīnot un godāt vajag tikai bagātību un bagātos; vienīgais godkāres mērķis ir naudas iegūšana un tas, kam ar to kāds sakars.

— Nav citas pārvērtības tik straujas un dziļas kā tā, kas jauneklā cenšanos pēc goda un ievēribas padara par cenšanos pēc naudas un mantas.

— Un vai šāds naudaskārs cilvēks nav oligarhisks?

— Šāda atsevišķas personas pārvērtība atbilst tai pārvērtībai, kas notiek ar valsts iekārtu, kad tā kļūst par oligarhiju.

— Paskatīsimies, vai tās abas ir vienādas.

— Paskatīsimies.

IX. Sokrats un Adeimants vienojas par kopīgām iezīmēm oligarhiskai valstij un oligarhiskam cilvēkam. Kā viens, tā otrs augstāk par visu vērtē naudu, ne vienā, ne otrā nav vienības un harmonijas: iekāres cinās ar iekārēm, jaunās parasti gūst pārsvaru pār labajām.

X. — Sķiet, ka tagad jāaplūko demokrātija, kā tā rodas un kāda tā ir, lai, iepazīnušies ar šai iekārtai atbilstošu pilsoni, dotu par viņu savu spriedumu. Tā mēs turpināsim iet tālāk pa mūsu izraudzīto ceļu. Par demokrātiju oligarhija izveidojas aptuveni šādi. Oligarhiju raksturo nekad neremdināma vēlēšanās sasniegt savu par labu atzīto mērķi — kļūt pēc iespējas bagātākam.

— Kā tas jāsaprot?

— Valsts valdītāji, kļuvuši bagāti, negrib ar likumu ierobežot izlaidīgus jauniešus un viņiem aizliegt iztērēt un izšķērdēt savu mantu, bet paši aizdod viņiem naudu un viņu īpašumus uzpērk, tā kļūdami vēl bagātāki un ievērojamāki.

— Skaidrāks par skaidru.

— Labi. Šajā valstī kļūst arī skaidrs, ka godāt bagā-

---

* Persijas ķēniņa valdnieka regālijas. Akinaks — īss valdnieka zobens. Tiāra — augsta ķēniņa cepure, turbāns.

tību un līdz ar to pietiekami gādāt par savaldību pilsoņiem nav iespējams. Viens viņiem būs jāievēro, otrs ne.

— Arī tas ir pietiekami skaidrs.

— Oligarhiskās valstis daudz neuztraucas par izlaidību, tai ļauj vaļū, un tāpēc arī ļaudīm no labas ģimenes dažreiz ir jānonāk trūkumā.

— Tas tiešām tā ir.

— Un tā šie ļaudis valstī ir bez darba, viņi ir apbruņoti, viņiem ir dzeloņi, daži parādos līdz kaklam, daži zaudējuši pilsoņa tiesības, ir arī tādi, kam abas šīs nelaimes. Viņi ienīst tos, kas ieguvuši viņu īpašumus, viņi rīko pret tiem un arī pret citiem savvērestības un cerē uz apvērsumu.

— Tā ir.

— Naudinieki, savu darījumu aizņēmti, neliekas viņus pat redzam, viņi vēro citus, mazāk stingros, aizdod tiem naudu, iepin savos tīklos un dabū augļu veidā par aizdevumu vairākkārt lielāku summu. Daudz tranu un nabagu tā rodas valstī.

— Pat ļoti daudz.

— Pat tad, kad valsts ir tik bīstamās liesmās, viņi negrib tās dzēst, viņi neaizliedz pilsoņiem rīkoties ar savu īpašumu pēc patikas un neizlieto līdzekli, kas visu šo nelaimi novērs ar citu likumu.

— Ar kādu?

— Ar nākošo pēc šī*, kas pilsoņiem uzliek pienākumu rūpēties par savu tikumu. Ja būtu noteikts, ka lielāko daļu no brīviem līgumiem pilsoņiem jāslēdz uz savu risku, valstī tik nekaunīgi nerīkotos un mazāk būtu to nelaimju, par kurām nupat runājām.

— Daudz mazāk.

— Bet tagad visu šo apsvērumu dēļ valdītāji tieši tā noskaņojuši valstī viņiem padotos. Bet attiecībā uz pašiem valdītājiem un viņu tuviniekiem jāsaprot, ka viņu jaunieši ir izlutināti, nav pieraduši ne pie fiziskām, ne citām grūtībām. Viņi nespēj panest ne baudas, ne ciešanas, viņi ir neuzņēmīgi.

— Noteikti.

— Valdītājiem pašiem svarīga ir tikai iedzīvošanās, ne par ko vairāk viņi nerūpējas, tikums viņiem ir tikpat vienaldzīgs kā nabadzīgajiem.

---

* Kas aizliedz pilsoņiem brīvi rīkoties ar savu īpašumu.

— Nemaz ne vairāk.

— Ja šādi valditāji un viņiem padotie ir kopā kādā ceļā vai citā kādā kopējā pasākumā, piemēram, svētkos un karagājienos, vienā kuģī vai vienā karaspēkā, ja viņi redz cits citu kopējās briesmās, tad nabadzīgie bagātajiem nemaz neliekas nicināmi. Bieži turpretim kalsnais, saulē iedegušais nabadzīgais, atrazdamies kaujā blakus ar ēnā augušo bagāto, kas aptaukojies no citu labuma, redz, ka bagātais elš un nezina ko iesākt — vai tev tad neliekas, ka nabadzīgais iegūst pārliecību, ka bagātie ir bagāti tikai nabadzīgo drosmes trūkuma dēļ. Vai nabadzīgais, satīcis vienatnē otru tādu pašu, tam neteiks: «Mūsu vīri nekā nav vērti.»*

— Esmu pārliecināts, ka viņi tā arī dara.

— Kā slimīgam cilvēkam vajadzīgs tikai viegls grūdiens, lai kristu un saslimtu, bet dažreiz arī nav vajadzīgs nekāds ārējs iemesls, lai viena ķermeņa daļa saceltos pret otru, tāpat arī valsts, kas ir tādā pašā stāvoklī kā šis cilvēks, saslimst glužiniecīgu ārēju iemeslu dēļ, ja viena pilsoņu daļa dabū palīdzību no kādas oligarhisiskas valsts, otra no demokrātiskas. Dažreiz ārējo iemeslu nemaz nav, un tomēr izceļas pilsoņu karš.

— Un ļoti bieži.

— Demokrātija, manuprāt, rodas, kad uzvarējušie nabadzīgie nogalina dažus no saviem pretiniekiem, citus padzen no valsts, bet pārējiem dod vienādas pilsoņu tiesības un vienādu iespēju pildīt valsts amatus. Pa lielākai daļai šādā valstī amatus piešķir ar lozi.

— Tā rodas demokrātija, ko dažreiz panāk ar ieroču varu, bet dažreiz tās pretinieki izbijušies atstāj valsti.

XI. — Bet kā tad ļaudis tajā dzīvo un kāda tad ir šī valsts iekārta? Skaidrs, ka šai iekārtai atbilstošs cilvēks būs demokrātisks.

— Tiešām skaidrs.

— Vispirms tātad viņi būs brīvi ļaudis, valstī būs pilnīga brīvība, tajā katrs varēs brīvi izteikties un darīt, kas tam tik.

— Tā vismaz runā.

— Kur šāda brīvība, tur katrs savu dzīvi var iekārtot, kā viņam patīk.

---

* Ja viņi nesaceļas pret šādu netaisnību.

— Skaidrs.

— Es tāpēc domāju, ka šajā valstī ir visdažādākie ļaudis.

— Kā gan citādi?

— Gandrīz šķiet, ka tajā ir pati labākā valsts iekārta. Kā košs himatijs mirdz visdažādākās krāsās, tā arī šī valsts iekārta zaigo savu parašu daudzveidībā un šķiet pati skaistākā. Par pašu skaistāko to varbūt atzītu ļoti daudzi, kuri kā bērni un sievietes priecātos par tās raibumu.

— Protams.

— Ir izdevīgi, mans draugs, tajā meklēt piemērotu valsts iekārtu.

— Kā to saprast?

— Lielās brīvības dēļ tur var iepazīties ar visu veidu iekārtām, un, ja kāds gribētu dibināt valsti, kā mēs to darijām, viņam nepieciešams doties uz demokrātisku un izvēlēties to iekārtu, kas viņam vislabāk patīk un tad tādu valsti arī nodibināt.

— Paraugu varbūt netrūktu.

— Nav nepieciešams tādā valstī ne valdīt, ne būt padotam, ja kāds pats ko negrib, nav arī jākaro, kad citi karo, nav jāievēro miers, kaut gan citi to ievēro, ja tu pats pēc tā neilgojies. Ja kāds liķums tev aizliedz būt par valdītāju vai tiesnesi, tu tomēr par tādu vari būt, ja tev tas ienāk prātā. Vai nav brīnišķīgi patikama tāda dzīve, ja tāda tā vienmēr varētu būt?

— Varbūt, ja vienmēr būtu.

— Labi. Vai sūdzība pret dažiem notiesātiem nav jauka? Vai tad tu neesi redzējis šādā valstī, ka cilvēki, kam piespriests nāves sods vai izraidīšana, tomēr paliek, it kā neviens neko nezina un neko neredzētu. Kā varoņi viņi mierīgi pastaigājas.

— Esmu redzējis daudz tādu.

— Tas nav demokrātiskās iekārtas saudzīgums vai sīkumu neievērošana, nē, tā ir visu mūsu svinīgo principu nicināšana, kurus mēs paziņojām, valsti dibinādami. Mēs teicām: neviens nevar kļūt krietns vīrs, ja viņš jau pēc savas dabas nav izcila personība un jau no bērna dienām rotaļās un darbos nesaskaras ar skaisto. Demokrātiskā iekārta augstprātīgi to visu min kājām un nemaz nejaudā, ko tāds cilvēks ir darijis, pirms viņš sāk nodarboties ar

politiku. Pietiek ar to, ka viņš paziņo, ka ir labvēlīgs pūlim, lai viņu godātu.

— Cik cildeni!

— Tāda ir demokrātija un tai radniecīgas iekārtas. Šķiet, ka tā ir patīkama un ļoti dažāda, bet tajā nav īstas vadības. Vienlīdzību tā piešķir vienlīdzīgajiem un nevienlīdzīgajiem.

— Ļoti prātīgi vārdi.

XII. — Tagad paskaties, kāds ir šādas iekārtas cilvēks. Varbūt sākt tomēr ar jautājumu, kā viņš rodas. Tā mēs darījām, runādami par valsts iekārtu.

— Tā ir labāk.

— Vai tas nenotiek šādi? Taupīgajam oligarhiskajam vīram piedzimst dēls, kuru tēvs audzina pēc savas pārlicības.

— Kā gan citādi?

— Arī viņš savalda savas vēlēšanās, kas to mudina uz izdevumiem, nevis uz uzkrāšanu. Nepieciešamas tās nav.

— Skaidrs.

— Lai mūsu saruna būtu skaidra, noteiksim vispirms, kādas vēlēšanās ir nepieciešamas, kādas nav. Vai tu tā nevēlētos?

— Protams, ka vēlos.

— Par nepieciešamām mums pamatoti būtu jānosauc vēlēšanās, kas nav novēršamas un kuru apmierināšana mums ir derīga. Vai tā nav?

— Tā tas ir. Noteikti.

— Mums būtu tātad tiesības par tām teikt, ka tās ir nepieciešamas.

— Tādas mums būtu.

— Labi. Bet vēlēšanās, no kurām var atbrīvoties, ja kāds no agras jaunības cenšas to darīt, un no kurām nekāda labuma nav, dažreiz pat tās ir kaitīgas, vai mēs nedarīsim labi, ja teiksim, ka tās nav nepieciešamas.

— Ļoti labi.

Demokrātiskās iekārtas pilsonis, nebūdam pareizi audzināts un izglītots, pakļaujas tām vēlmēm, kas nav nepieciešamas. Baudkāre un dažādas citas iekāres ir ieņēmušas viņa dvēseles akropoli, jo tajā nav ne zināšanu, ne skaistu tikumu, ne krietnu domu. Viņā izšķēdētāja tieksmes uzveic taupību, godprātību viņš sauc par vientiesību,

savaldību par glēvumu, saprātīgus un mērenus izdevumus par neap-
tēstu laucinieku muļķību. Šāds jaunietis nododas baudu brīvībai un
vaļībai. Viņš cenšas izpildīt katru vēlēšanos, kas viņā rodas. Viņa
dzīvi nenosaka nepieciešamība, tajā nav kārtības. Šāds pilsonis ir
ļoti daudzveidīgs, un dažādas ir viņa iedabas. Kā viņā pašā, tā viņa
valstī ir daudz ļoti dažādu iekārtu un raksturu paraugu.

Tālāk sarunas dalībnieki sāk iztīrīt tirānijas iekārtu, tā ir nākošā,
kas seko aiz demokrātijas. Demokrātiskā iekārtā pilsoņi nerēķinās ar
likumiem, neviens nav drošs par savu īpašumu. Apdraudētie visbiežāk
kļūst par oligarhijas piekritējiem. Tiem rodas vadoņi, kas vēlas kļūt
par tirāniem un savas varas nostiprināšanai visus, pat visnežēlīgākos
līdzekļus atzīst par labiem.

DEVĪTĀ GRĀMATA

[...] I, II, III. Tālākajā Sokrata un Adeimanta sarunas gaitā tiek raksturots tirānijas cilvēks, viņa greznība un baudkāre. Tāds cilvēks padodas vēlmēm, kas ne tikai nav nepieciešamas, bet ir pat neatļautas. Tirāns ļoti līdzinās prātā jukušam vai cilvēkam, kas līdz netaisnībai piedzēries. Viņa iekāres aug ar katru dienu, ar katru nakti, līdzekļi izsīkst, viņš sāk raudzīties, vai kādam ar viltu vai varu nevar kaut ko atņemt. Kad stāvoklis kļūst bīstams, viņš bēg no savas zemes, bieži kļūst par algotni svešumā. Glaimotāju tirānam daudz, draugu nav. Tirāns ir cilvēks, kas nomodā līdzinās guļošanai, kura dvēselē mostas zvēriskais un mežonīgais. Jo ilgāku savas dzīves laiku tirāns valda, jo vairāk viņā nostiprinās tirāniskā daba. Tam piekrit Glaukons, kas no šī brīža iesaistās atkal sarunā.

— Bet vai tas, es teicu (Sokrats. — *Tulk.*), kas liekas pats ļaunākais, nebūs arī pats nelaimīgākais? Un vai tas, kas visilgāk bijis īsts tirāns, nav īstenībā arī nelaimīgs? Liela ļaunuma daļa tā arī domā.

— Tā tam arī jābūt.

— Turklāt tirāniskam pilsonim atbilst tirāniska valsts, demokrātiskam — demokrātiska un tā tālāk.

— Kā gan citādi?

— Un kā viena valsts atšķiras no otras ar savu ētiku un labklājību, tā arī vienas valsts pilsonis no citas valsts pilsoņa.

— Noteikti.

— Bet kāda ir ētiski tirāna pārvaldīta valsts salīdzinājumā ar tādu ķēniņvalsti, par kādu mēs jau runājām?

— Pilnīgs pretstats. Viena ir ļoti laba, otra neder nekam.

— Es nejautāšu, kuru no tām tu sauc par labu, tas taču skaidrs. Bet vai tu to pašu saki arī par šo valstu labklājību un grūtībām? Mēs šausminātos, ja raudzītos tikai uz tirānu vienu pašu un uz dažiem viņam tuviem ļaudīm, bet mums jāierodas viņa valstī, viss jāaplūko, ar visu labi jāiepazīstas un tikai tad jāizsaka savas domas.

— Dibināta prasība. Ir taču visiem skaidrs, ka nav valsts, kas būtu nelaimīgāka par tirāna valsti un laimīgāka par ķēniņvalsti.

— Bet vai to pašu varētu teikt arī par šo valstu pilsoņiem, ja pār viņiem spriestu tas, kas prastu dziļi ielūkoties cilvēka dabā, nevis skatītos uz to kā bērns no ārpusēs un brīnītos par tirānijas lielisko krāšņumu, kas radīts apbrīnošanai? Šīs lietas vajag labi izprast. Es domāju, ka mums visiem jāuzklausā cilvēks, kas var pareizi spriest, kas dzīvojis ar tirānu vienā namā, redzējis visu, kas tur notiek, redzējis, kā tirāns izturas pret katru no saviem tuviniekiem, kāds viņš ir bez parādes kostīma, kā viņš izturas, kad briesmas viņam draud viņa paša valstī. Tad mēs uzaicinātu šo aculiecinieku mums pastāstīt, cik laimīgs vai nelaimīgs ir tirāns salīdzinājumā ar citiem.

— Ļoti pareiza būtu tāda prasība.

Sokrāts ar Glaukonu vienojas, ka viņi paši būs spriest spējīgie, kas it kā bijuši kopā ar tirānu un viņa ļaudīm. Sarunā tiek atklāta līdzība starp tirānu un viņa valsti. Tirānam pakļauta valsts ir vislielākā verdzība, arī tirāna dvēsele ir verdziska un zemiska, jo tajā valda nekrietnākā un neprātīgākā daļa. Tirāniska valsts ir bailu, sāpju un bēdu pilna, tāpēc tā ir nelaimīgākā no visām valstīm. Tāda pati ir tirāniska dvēsele. Tirāns dzīvo it kā cietumā ieslodzīts, viņu māt daudz dažādu briesmu un kaislību, viņš neiedrošinās nekur izbraukt, gandrīz vienmēr viņš kā sievietē dzīvo ieslēdzies savā namā. Liktenis piespiedis viņu būt par valdnieku, kas, nevaldīdams pats pār sevi, grib valdīt pār citiem.

— Labi. Bet tagad, tu, kā no visiem atzīts tiesnesis*, izšķir, kas pēc tavām domām ir pats laimīgākais, kas otrais un tāpat tālāk pēc kārtas no pieciem valsts iekārtu pārstāvjiem — ķēniņa varas, timokrātijas, oligarhijas, demokrātijas, tirānijas.

— Izlemī ir viegli. Es spriežu par viņiem tādā pašā kārtībā, kā viņi ienāca, spriežu, it kā tie būtu teātra kori,

---

* Sacensību tiesnesis.

kas iznāk skatuvē, vērtēju viņu tīkumus un netikumus, viņu laimi un nelaimi.

— Nolīgsim tātad saucēju, bet varbūt es to darišu pats, teikšu, ka Aristona dēls* atzina, ka pats krietnākais un pats taisnīgākais ir arī pats laimīgākais, ka viņš ir īsts ķēniņš, kas valda pats pār sevi, bet pats nekrietnākais un netaisnīgākais ir arī pats nelaimīgākais, tas ir īsts tirāns gan pats pār sevi, gan pār savu valsti.

Tālāk Sokrats ierosina iztīrīt vēl otru pierādījumu par labu tam, ka taisnīgākais cilvēks ir arī laimīgākais.

VII. [...] — Kāds tad tas būs?

— Sāds. Ja dvēselē ir trīs daļas, tad, man šķiet, ir arī trīs dažādi baudu veidi, katrai daļai savs. Tikpat daudz arī iekāru veidu un tik pat daudz veidu tai varai, kas pār tām valda.

— Kā to saprast?

— Viena no šīm daļām ir tā, ar kuru mēs iegūstam zināšanas, otra tā, kas rada kaismi, trešai tās daudzo veidu dēļ mums nav viena kopēja vārda, mēs to nosaucām pēc pazīmes, kas tajā ir pati spilgtākā, pati aktīvākā — par alkātīgo, jo tā izteicas spēcīgās iekārēs pēc ēdiena, dzēriena, mīlas tieksmēm un pēc visa, kas ar to sakarā. To var saukt arī par mantkārību, jo šo iekāru apmierināšanai vajadzīga nauda.

— Tas pareizi.

— Tātad, ja mēs šīs baudas un tieksmes saucam par mantkārību vai alkātību, tad mēs ar šo vārdu pašu svarīgāko esam pateikuši un mums ir skaidrs, par kādu dvēseles daļu mēs runājam.

— Man tā šķiet.

— Labi. Bet dedzība un kaisme — tā taču noteikti pievērsusies cīņai, uzvarai un slavai.

— Pat ļoti.

— Vai tāpēc nebūtu pareizi, ja mēs to sauktu par goda un uzvaras mīlētāju?

— Pavisam pareizi.

— Bet kā ar to dvēseles daļu, ar kuru mēs kaut ko izzinām? Katram ir skaidrs, ka tā visa un pilnīgi pievērsusies patiesībai, nauda un slava tai rūp vismazāk.

— Tiešām vismazāk.

---

* Glaukons; viņa tēvu sauca par Aristonu.

— Vai mēs pareizi darītu, ja to sauktu par zināšanu un gudrības milētāju?

— Kāpēc gan ne?

— Arī dvēselēs tātad valda gan viena, gan otra tās daļa, kā pagadās.

— Tā tas ir.

— Tāpēc teiksim vispirms, ka ir trīs cilvēku veidi — filozofi, godkārīgie un mantkārīgie.

— Tieši tā.

— Arī baudu ir trīs veidi, un tās atbilst cilvēku veidiem.

— Noteikti.

— Ievēro. Ja tu jautāsi trim dažāda veida cilvēkiem pēc kārtas, kuru dzīvi katrs no tiem atzīst par tikamāko, katrs cildinās savu. Mantkārīgais teiks, ka salīdzinājumā ar naudas iegūšanu bauda, ko gūstam no goda un zināšanām, nav neko vērts, izņemot gadījumus, kad arī tie kaut ko ienes.

— Tas tiesa.

— Bet kā ar godkārīgo? Vai viņš nav pārliecināts, ka bauda, ko var dot nauda, ir rupja un vulgāra, bet bauda, ko gūstam no zināšanām, ja tās nekādu godu mums nesagādā, ir dūmi un tukša niekošanās.

— Tā tas ir.

— Bet ko mēs teiksim par filozofu? Par ko viņš atzīs visas citas baudas salīdzinājumā ar patiesības izziņāšanu un ar šīs izziņāšanas nemitīgo izaugsmi? Visas pārējās baudas ir tālu no šīs īstās, tās viņš sauc par nepieciešamām, un tās nebūtu arī vajadzīgas, ja varētu iztikt bez tām.

— Tas labi jāzina.

cilvēku baudām un viņu dzīvi, turklāt ne tikai par

VIII. — Tā kā nav vienprātības atziņās par dažādu to, kas dara to krietnāku vai nekrietnāku, labāku vai sliktāku, bet vispār nav zināms, kura dzīve ir patīkamāka un no ciešanām brīvāka, tad, kā gan mēs varam noteikt, kuram no viņiem taisnība?

— Droši pateikt to es nevaru.

— Bet padomā, kā jāizlemj tas, kas labi jāizlemj. Vai to nevar panākt ar pieredzi un saprātīgiem secinājumiem? Vai ir vēl kāds labāks viedoklis?

— Kāds gan tas varētu būt?

— Padomā tagad. Ja mums ir trīs cilvēki, kurš no viņiem ir ar lielāku pieredzi visās tajās baudās, par kurām runājām? Vai alkatīgais, kas izzina patiesību, kāda tā ir pati sevī, tavuprāt, ir ar lielāku pieredzi baudā, ko gūstam no zināšanas, nekā filozofs baudā, ko gūst no naudas raušanas?

— Tur ir liela starpība. Filozofam jau no bērnības bija jāiepazīstas kā ar vienu, tā ar otru baudas veidu, alkatīgajam, kad viņš varēja jau izprast īstenību un izjust, cik tā ir jauka, nebija nekādas vajadzības to darīt, pat ja viņš censtos to panākt, tas nebūtu viegli.

— Tātad ir liela starpība attiecībā uz abiem šiem baudu veidiem starp alkatīgo un filozofu.

— Tiešām liela.

— Bet kāds ir stāvoklis šajā ziņā starp filozofu un godkārīgo? Vai filozofam ir mazāk pieredzes baudā, ko gūstam no goda, nekā godkārīgajam baudā no gudrības?

— Bet godu taču sasniedz tie, kas panākuši savus nodomus. Daudzi godā bagāto, drošsirdīgo, gudro, tā ka tie visi pazīst baudu, ko gods sagādā, bet, kāda bauda ir skatīt lietas īsto būtību, to zina tikai filozofs.

— Cik tālu sniedz pieredze, viņš ir pats labākais tiesnesis.

— Noteikti pats labākais.

— Un turklāt viņš vienīgais apvieno pieredzi ar gudrību.

— Noteikti. Bez tam arī ierocis, ar kuru tiek panākts spriedums, nav alkatīgā, ne arī godkārīgā, bet filozofa ierocis.

— Kāds tas ir?

— Jāspriež, pamatojoties uz pierādījumiem. Vai ne?

— Protams. Bet pierādīšana ir galvenokārt filozofu ierocis.

— Kā gan citādi?

— Tātad, ja mūsu jautājumu vislabāk būtu izlemt, pamatojoties uz bagātību un peļņu, tad spriedumam, kuru slavētu vai peltu alkatīgais, katrā ziņā vajadzētu būt pašam pareizākam.

— Bez šaubām.

— Ja mūsu pamats būtu gods, uzvara, drosme, vai tad labākais tiesnesis nebūtu godkārīgais un uzvaras cildinātājs?

— Skaidrs.

— Bet ja tāds pamats būtu pieredze, saprāts un pierādījumi?

— Tad nepieciešami par pareizāko būtu jāatzīst tas, ko izteiktu filozofs un filologs.*

— Ir trīs baudas, un bauda, kuru sniedz tā dvēseles daļa, ar kuru mēs gūstam atziņas, ir pati jaukā, un, kurā no mums tā valda, tā dzīve ir vislaimīgākā.

— Kā gan tas varētu būt citādi? Saprātīgais taču zina, kas ir slavējams, un viņš slavē pats savu dzīvi.

— Un kura dzīvei, kura baudai viņš, šis tiesnesis, piešķir otro vietu?

— Noteikti kareivīgā un godkārīgā dzīvei. Tā taču viņam ir tuvāka nekā alkatīgā dzīve.

— Beidzamā vieta, šķiet, ir alkatīgajam.

— Katrā ziņā.

IX. — Sacensība tātad mums ir notikusi: divas reizes un divreiz taisnīgais ir uzvarējis netaisno. Trešā sacensība būs olimpiskā, par godu Olimpijas Zevam — Glābējam. Ievēro, tātad pārējo bauda nav pilnīga, tāda ir tikai saprātīgajam un tīrajam, citiem tā ir it kā ieskicēts siluets. To, man šķiet, esmu dzirdējis no kāda gudra vīra, un tā jau būtu pati lielākā un galvenā sakāve.

— Tiešām pati lielākā, bet kā tas jāsaprot?

— To noskaidrosim, bet tu man palīdzēsi ar savām atbildēm.

— Nu tad jautā.

— Saki, sāpes taču ir pretstats baudai.

— Pat ļoti.

— Tātad jābūt kādam stāvoklim, kas nav ne bauda, ne sāpes.

— Tā tas arī ir.

— Bet vai starp baudu un sāpēm nav kaut kāds dvēseles miers? Vai tu tā nedomā?

— Domāju gan.

— Bet tu taču atceries, ko ļaudis saka, kad viņi slimo?

— Ko tad?

— Būt veselam esot lielākā bauda, bet to viņi atcerējušies tikai tad, kad saslimuši.

— Esmu to dzirdējis.

---

* Ne mūsdienu izpratnē; filologs šeit nozīmē — tāds, kas mil disputēt, spriest, pierādīt.

— Bet tu esi tātad arī dzirdējis, ka ļaudis, kas cieš lielas sāpes, saka, ka sāpju rimšana esot lielākais prieks.

— Esmu to dzirdējis.

— Man liekas, tu zini, ka arī daudzos citos gadījumos, kad cilvēki cieš sāpes, viņi kā pašu jaukāko cildina nevis prieku, bet sāpju rimšanos un mieru.

— Tad, šķiet, miers kļūst mīļš un jauks.

— Bet, ja kādam zūd prieks, tad šīs baudas zudums* taču ir sāpīgs.

— Var jau būt.

— Bet miers, par to mēs taču teicām, ka tas ir vidū, būs varbūt kā viens, tā otrs, kā sāpes, tā prieks?

— Šķiet, ka tā.

— Bet, nebūdamas ne viens, ne otrs, vai tas var kļūt gan par vienu, gan par otru?

— Es tā nedomāju.

— Kā patīkamais, kas rodas dvēselē, tā arī sāpīgais ir kaut kāda šo abu kustība. Vai tā nav?

— Tā ir.

— Bet kas nav sāpīgs un nav arī patīkams, ir noteikti miers, ko mēs nupat vēl redzējam parādāmieš starp tiem abiem.

— Parādījās gan.

— Kā tad var būt pareizi atzīt atbrīvošanu no sāpēm par baudu un prieka trūkumu par mokošu?

— Nekādā ziņā tas nav iespējams.

— Tas tā nemaz nav, tas tikai tā liekas. Miers blakus sāpīgajam liekas patīkams, blakus patīkamajam sāpīgs. Šis šķitums, salīdzinot to ar patieso baudu ir tikai māns.

— Mūsu iztīrījums to pierāda.

— Paskaties tagad uz baudām, kas nav no sāpēm radušās, un tu secināsi, ka nav tā no pašas dabas iekārtots, ka bauda ir sāpju rimšanas sekas, sāpes — baudas izbeigšanās.

— Kādas tad ir šīs baudas, un kur tās redzamas?

— To ir daudz, un tās ir dažādas. Ja piekriti, aplūkosim kā piemēru baudas, ko dod oza. Pirms tās nekādu

---

* Grieķu tekstā šeit lietots vārds «miers, rimšanās». Sokrats šajā iztīrījumā grib pierādīt, ka miers (resp., rimšanās, izbeigšanās) var šķist gan patīkams, gan nepatīkams, tāpēc viņam ir svarīgi lietot vienu un to pašu vārdu pie sāpēm un pie baudām.

ciešanu nav, tā rodas pēkšņi, ir ļoti asa, un tās izbeigšanās nekādas ciešanas nesagādā.

— Ļoti pareizi.

— Tātad neticēsim, ka tīra bauda ir sāpju izbeigšanās un sāpes — baudas beigas.

— Nekādā ziņā. Tomēr tās baudas, kas nonāk dvēselē ar ķermeņa starpniecību, pa lielākai daļai rodas no sāpju izbeigšanās, un tās ir pašas stiprākās.

— Tā tas ir.

— Vai to pašu tātad neteiksim par paredzamajām baudām un ciešanām, kad mēs jau priekšlaikus jūtam baudu vai ciešanas?

— To pašu.

X. — Vai tu zini, kādas tās ir un kam tās līdzīgas?

— Kam tad?

— Vai tu domā, ka dabā ir augša, apakša un vidus?

— Domāju gan.

— Ja kādu nes no apakšas uz vidu, vai viņš, tavuprāt, nedomās, ka viņš ceļas uz augšu, nevis kaut kā citādi? Un, ja viņš ir vidū un raugās, no kurienes viņš šeit nokļuvis, viņš taču domās, ka ir augšā, un neko citu, jo īsto augšu viņš nebūs redzējis.

— Nudien, ko gan citu viņš vēl varētu domāt.

— Un, ja viņu atkal nestu atpakaļ, viņš domātu, ka dodas lejup, un pareizi domātu.

— Kā gan citādi?

— Un tas viss notiktu tāpēc, ka viņš nezina no pieredzes, kas īsti ir augša, vidus un apakša.

— Tas ir skaidrs.

— Vai būtu ko brīnīties, ja tiem, kas patiesību nezina, par daudzām lietām nebūtu saprātīga priekšstata? Arī par baudu un sāpēm un par to, kas starp tām, jāsaka tas pats. Kad viņš tuvojas sāpēm, viņš spriež pareizi un tiešām jūt sāpes; kad viņš no sāpēm tuvojas vidum, viņš ir pilnīgi pārliecināts, ka sasniegta baudas pilnība. Raudzīdamies uz pelēko un nepazīdami balto, viņi kļūdās, pretstatīdami pelēko melnajam, tāpat viņi kļūdās, nepazīdami baudu un pielīdzinādami to sāpju trūkumam.

— Zvēru pie Zeva, būtu daudz vairāk jābrīnās, ja tas tā nebūtu.

— Padomā vēl par šādu lietu. Vai izsalkums, slāpes un cits tamlīdzīgais nav tukšuma sajūta mūsu ķermenī?

— Tieši tā tas ir.

— Nezināšana un nesaprašana, vai tā nav tukšuma sajūta dvēselē?

— Noteikti.

— Vai šāds tukšums nebūtu aizpildāms, paēdot vai kļūstot gudrākam?

— Tieši tā.

— Ar ko būtu labāk aizpildīt — ar īstu esamību vai ar mazāk īstu?

— Protams, ka ar īstu.

— Bet kas pēc tavām domām ir ciešāk saistīts ar tīro esamību: ēdiens, dzēriens, aizdars un vispār pārtika vai kāds patiesas pārlicības, zināšanu, prāta un tikuma veids? Par to spriežot, jautā: vai tīrai esamībai ir tuvāks tas, kas nekad nemainās, kas ir nemirstīgs un paties un kas rodas nemainīgajā, vai varbūt tai tuvāks ir tas, kas nekad nepaliek nemainīgs pats sevī, ir mirstīgs un rodas mainīgajā?

— Daudz nozīmīgāks ir tas, kas vienmēr paliek nemainīgs pats sevī.

— Bet vai mainīgajā esamības nav vairāk kā zināšanu?

— Nekādā ziņā.

— Varbūt vairāk patiesības.

— Arī ne.

— Bet, ja patiesības mazāk, tad, protams, arī esamības?

— Tā tam jābūt.

— Tad vispār lietās, kas paredzētas rūpēm par ķermeni, ir mazāk patiesības un tīras esamības nekā tajās, kas domātas rūpēm par dvēseli.

— Daudz mazāk.

— Vai tu domā to pašu arī par ķermeni un dvēseli?

— Noteikti.

— Tātad, ja dvēsele, kas, pati būdama īstākā īstenība, tiek pildīta ar to, kas ir īstākā īstenība, tad tā ir labāk pildīta nekā ķermenis, kas, pats būdams mazāk īsta īstenība, tiek arī pildīts ar mazāk īstu īstenību.*

— Kā gan citādi?

— Ja ir patīkami, kad tevi piepilda ar to, kas atbilst tavai dabai, tad tas, kas ir piepildīts ar patieso, kļūs patiesi un īsti spējīgs priecāties par īstu baudu, turpretim tas, kas piepildīts ar mazāk patieso un īsto, gūs baudu, kas nebūs ne tik droša, ne patiesa.

---

* Ar dažādiem ēdieniem un dzērieniem.

— Tas pilnīgi nepieciešams.

— Tie tātd, kam nav ne saprāta, ne tikuma, kas patstāvīgi piedalās dzīrēs un izpriečās, tiek rauti lejup un tad atkal paceļas līdz vidum un tā klaiņo visu savu dzīvi. Nekad nenokļuvuši augšā pie patiesības, nesaskatījuši to, viņi nav guvuši īsto piepildījumu, drošu un tīru baudu. Kā kustoņi, noliekuši galvas, viņi vienmēr skatās uz leju, uz galdiem, kāri rij un kopoņas. Šīs rijības dēļ viņi sper cits citam, badās ar dzelzs ragiem un nogalina, jo viņi nepiepilda ar kaut ko īstu ne savu īsto dabu, ne savu nesātīgo vēderu.

— Lieliski tu, Sokrat, kā orākuls tēlo lielākās ļaužu daļas dzīvi.

— Bet vai nepieciešami baudām, šiem īsto baudu ēnu tēliem, nepiejaucas sāpes?

Sokrat tad raksturo šos ēnu tēlus, kas cilvēkus satrauc, rada neprātīgu kaisli, strīdu un naidu.

XI. Tālāk tiek runāts par baudām, ko sagādā dvēseles otra daļa un pēc kurām tiecas godkāriģie. Šādi cilvēki, skaudības, dusmu un sacensības gara pārņemti, bez jēgas cenšas panākt savas godkāres apmierinājumu, gūt uzvaru un būt pārāki. Turpretim, ja dvēsele seko savai labākajai, filozofiskajai daļai, tad tajā nav strīdu un nesaskaņas. Vistālāk no likuma un kārtības ir tirāniskās un mīlestības tiekšmes. Turpinot noskaidrošanu, kurš no cilvēku veidiem ir laimīgākais, tiek sasniegti ļoti precīzi rezultāti: tirāna dzīve ir 729 reizes grūtāka par ķēniņa dzīvi. Sarunas dalībnieki iztēlojas dvēseles modeli, ko veido daudzgalvains nezvērs, lauva un cilvēks. Visi trīs veidoli tā apvienoti, ka saaug kopā un no ārpuses pilnīgi atgādina cilvēku. Ne-taisnīgs cilvēks ļauj sevī vaļu nevēram un lauvai, tie ņem pārsvaru un uzveic cilvēcisko cilvēkā. Taisnīgs, turpretim, savalda un pakļauj saprātam gan nevēru, gan lauvu. Turklāt lauva palīdz cilvēkam rūpēties par vispārēju labklājību un harmoniju.

XII. — No visiem viedokļiem raugoties, nekļūdās tas, kas cildina taisnību, melo, kas slavē netaisnību. Vai mēs ņemam vērā baudu, labo slavu vai izdevīgumu, taisnīguma aizstāvim visumā būs taisnība, tās nievātājs nepateiks nekad kaut ko saprātīgu, viņš pat nezinās, ko īsti viņš peļ.

— Tas tiesa, neko viņš nesaprot.

— Mēģināsim viņu mierīgi pārliecināt. Viņš taču apzināti nerunā nepatiesību. Mēs viņam jautāsim: «Mīļais draugs, vai visi mūsu atzinumi par labo un nekrietno nav

šādi radušies, kad zvērisko mūsu dabā pakļauj cilvēcis-
kajam vai, labāk sakot, dievišķajam, tad tas ir labi, nekrietni ir, ja mežonīgais pakļauj sev lēnprātīgo.» Viņš
taču piekritīs, vai ne?

— Ja paklausī manam padomam.

— Vai tad vispār ir kāds, kuram, ņemot vērā iepriekš
teikto, būtu izdevīgi netaisni piesavināties zeltu, ja rastos
tāda iespēja, jo tad viņš paverdzinātu savu labāko daļu
savai nekrietnākai? Un vai būtu viņam izdevīgi, ja, saņē-
mis zeltu, kaut arī ļoti daudz, viņš atdotu verdzībā savu
dēlu vai meitu, turklāt vēl mežonīgiem un nežēligiem
ļaudīm. Nežēlotu un atdotu dievišķo sevī pašam neģēli-
gākajam un bezdievīgākajam? Vai viņš nav nelaimīgs,
vai neies vēl briesmīgāk bojā nekā Erifile*, kas par sava
vīra dzīvību ieguva kakla rotu?

— Daudz nelaimīgāks, — teica Glaukons. — Es šoreiz
atbildēšu tava sarunas biedra vietā.

XIII. — Bet arī izlaidība, kā tu domā, vai netiek tāpēc
pelta jau no seniem laikiem, ka tā ļauj pārāk lielu vaļu
milzīgajam daudzveidīgajam briesmonim?

— Tas ir skaidrs.

— Bet iedomību un īgnumu vai nepel tad, kad cilvēkā
nesamērīgi ir izaudzis un kļuvis stiprs lauvam vai čūskaī
radniecīgais?

— Ļoti pareizi.

— Izlutināšanu un mīkstčaulību, kas cilvēku padara
glēvu, nosoda izlaidības un izvirtības dēļ.

— Noteikti.

— Vai glaimošana un izdabāšana nepakļauj cilvēka de-
dzību un godkāri nezvēram, kas savā nesātībā un alkatībā
tik līdzīgs zemiskajam pūlim? Naudas un bagātības dēļ
šāds cilvēks jau no agras jaunības pierod mīt dubļos
visu cildeno un lauvu padarīt par pērtiķi.

— Tieši tā.

— Kāpēc gan, pēc tavām domām, tiek nievāta nodar-
bošanās ar kādu amatu un vienkāršu fizisku darbu? Vai
gan ne tāpēc, ka tadā cilvēkā viņa labākā daļa ir par
vāju, lai valdītu pār visiem zvēriem un dzīvniekiem viņā?
Viņš var tiem tikai kalpot un mācīties izdabāt un glaimot.

— Sķiet, ka tā tas ir.

---

* Erifile nodeva savu vīru, kas gribēja izvairīties no piedalīšanās
karagājienā.

— Tātad šāds cilvēks ir vadāms un viņa vadītājam vajadzētu būt tādām pašām kā paša krietnākā cilvēka vadītājam, tāpēc mēs teiksim, ka viņam vajadzētu būt tāda krietna cilvēka vergam, kurā valda dievišķais. Vergs jāvada tā, lai tas viņam nenāktu par ļaunu, kaut gan Trasmahs teica, ka vadīšana vienmēr nākot par ļaunu tiem, kurus vada. Mēs domājam, ka katram ir labāk, ja viņu visur vada dievišķais saprāts, sevišķi vēl tad, ja viņā pašā ir kaut kas tam radniecīgs. Ja tas tā nav, tad lai saprāts iedarbojas no ārpuses, lai mēs pēc iespējas būtu līdzīgi un draudzīgi, kā jau tie, kuriem kopēja vādība.

— Tas ir pareizi.

— Ir skaidrs, ka arī likums, būdams mūsu valstī visiem sabiedrotais, grib to pašu, to pašu arī bērnu audzināšana. Mēs neļaujam bērniem būt brīviem, kamēr neesam, tāpat kā valstī, nodibinājuši viņiem noteiktu kārtību, atbalstīdami pie viņiem, tāpat kā pie mums pašiem, to labāko. Jaunā kārtība būs viņiem vadītājs un sargs, un tad mēs viņiem dosim brīvību.

— Tas ir skaidrs.

— Bet kāds pamats mums būtu, Glaukon, apgalvojot, ka ir izdevīgi būt netaisnam, izlaidīgi dzīvot vai kaut ko nekrietnu darīt, kas darītājam pašam nāktu par ļaunu? Vai tāpēc, ka viņš iegūs daudz naudas vai lielāku varu?

— Nekādā ziņā.

— Bet kas par labumu, ja netaisni darbi nenāks gaismā un vainīgais netiks sodīts? Ja viņš netiks atklāts un sodīts, viņš kļūs vēl nekrietnāks, ja viņu atklās un sodīs, zvēriskais viņā tiks savaldīts un apslāpēts, bet labais atbrīvots, un visa dvēsele būs labāka, tiks godāta un cieņīta, būs taisnīgāka, savaldīgāka un saprātīgāka. Šāds dvēseles stāvoklis ir tikpat daudz reižu vērtīgāks par ķermeņa spēku, veselību un skaistumu, cik dvēsele ir vērtīgāka par ķermeni.

— Katrā ziņā.

— Katrs saprātīgs cilvēks centīsies tā dzīvot un visvairāk godās mācības, kas tā veidos viņa dvēseli, citas daudz neievērodams.

— Tas ir skaidrs.

— Nedzīvos viņš turklāt, pilnīgi pakļaudams sava ķermeņa uzturēšanu un attīstību zvēriskajai un neprātīgai baudai. Neraudzīsies viņš un nevēros, ka jābūt spēcīgam,

veselam un skaistam, ja līdz ar to viņš nekļūst saprātīgs, vienmēr viņš pieskaņos ķermeņa harmoniju dvēseles ritmam.

— Pilnīgi pareizi, ja viņš gribēs būt saskaņots un harmonisks.

— Bet vai arī naudas iegūšanā nebūs tā pati kārtība un saskaņa? Naudas daudzums nebūs viņam pats svarīgākais, kaut gan ļoti daudzi to atzīst par lielāko laimi. Viņš necentīsies bezgalīgi to vairot. Pārāk daudz nav labi.

— Tā gan.

— Apcerot savu domās izveidoto valsti, viņš bažīsies, vai tur kaut kas netiks sagrozīts — mantas varbūt būs par daudz vai arī par maz. Tā spriežams, viņš atbilstoši pavairo vai samazinās savus īpašumus, kā nu varēdams.

— Tieši tā.

— Arī par pagodinājumiem un amatiem viņš būs tādās pašās domās. Dažus, par kuriem viņš būs pārliecināts, ka tie padarīs viņu labāku, viņš labprāt pieņems un par tiem priecāsies, bet, ja tie izjauks viņa sasniegto saskaņu, viņš no tiem izvairīsies kā savā privātajā, tā sabiedriskajā darbībā.

— Ja jau viņa mērķis ir tāds, tad viņš vairīsies arī nodarboties ar politiku.

— Zvēru pie suņa, savā valstī jau nu pavisam ne, bet varbūt citā piemērotākā, ja radīsies tāda brīnišķīga izdevība.

— Saprotu. Tu domā par mūsu dibināmo valsti, par to, kas vēl ir tikai domās, kuras, manuprāt, nekur uz zemes vēl nav.

— Bet varbūt debesīs ir kāds paraugs, kuru katrs, kas grib, var apskatīt un tad tur apmesties uz dzīvi.

Vienalga, vai tāda kaut kur ir vai tikai būs, šis cilvēks tikai tādā gribēs darboties, citur nekur.

— Tā, šķiet, ir.

DESMITĀ GRĀMATA

I. — Domādams par mūsu valsti, es pārliecinos, ka mēs to esam iekārtojuši pareizi daudzējādā ziņā, bet visvairāk es to gribētu teikt par dzeju.

— Kā tas jāsaprot?

— Mēs nekādā ziņā neatļaujam dzeju, ja tā atdarina*. Tagad, man šķiet, šis jautājums ir kļuvis vēl skaidrāks, jo mēs esam aplūkojuši atsevišķi katru dvēseles daļu.

— Ko tu ar to gribi teikt?

— Teikšu to tikai jums, jūs taču neatstāstīsiet to traģēdiju autoriem un visiem citiem atdarinātājiem. Atdarinātāja dzeja saindē visu klausītāju prātus, jo viņiem nav līdzekļu, lai izzinātu, kā tas īstenībā ir.

— Bet ko tu īsti ar to domā?

— Tas tomēr jāpasaka, kaut gan Homērs man ir mīļš un godbijība pret viņu, kas man ir jau no bērnu dienām, to liedz. Šķiet, ka viņš bijis visos traģēdiju daiļumos vadītājs un skolotājs. Cilvēks tomēr nav stādāms augstāk par patiesību. Es teikšu, kas man jāsaka.

— Noteikti tas tev jāsaka.

— Tad klausies un atbildi, jo tas ir svarīgi.

— Tātad jautā.

— Vai tu varētu mums pateikt, kas īsti ir atdarināšana? Pats es lāga nezinu, kas tā varētu būt.

— Kā tad es to lai zinu?

— Tur nav nekā dīvaina. Cilvēki ar vājāku redzi bieži vien saskata kaut ko agrāk nekā cilvēki ar labām acīm.

— Pieņemsim, ka tā tas ir, bet tavā klātbūtnē es neiedrošinātos teikt, ko atzīstu par pareizu. Saki labāk pats

* Domāta traģēdija un komēdija. Sk. III grāmatas 7. nodaļu.

— Labi. Bet vai mēs nevarētu sākt iztirzāšanu pēc mūsu parastās metodes? Parasti mēs kādu daudzumu, ko apzīmējam ar vienu un to pašu vārdu, aizvietojam ar vienu noteiktu vispārīgo. Vai tu mani saproti?

— Saprotu.

— Ņemsim tagad pēc tavas patikas kādu daudzumu. Ir taču, piemēram, daudzas atgultnes* un galdi.

— Protams.

— Bet pamatā tiem ir tikai divas idejas (nojēgumi), viena atgultnēm, otra galdiem.

— Jā.

— Tāpēc mēs arī esam paraduši teikt, ka amatnieks katru priekšmetu pagatavo, raudzīdamies uz ideju; viens gatavo atgultnes, otrs galdus, un mēs tos lietojam, tāpat tas ir ar citiem priekšmetiem, bet pašu ideju neviens amatnieks negatavo. Vai tā nav?

— Tā noteikti ir.

— Bet kā tu sauksi, piemēram, šādu cilvēku?

— Kādu tad?

— Kas var pagatavot visu, ko vien gatavo amatnieki.

— Tas nu gan būtu brīnišķīgs vīrs.

— Tas vēl nekas. Tev būs vēl vairāk jābrīnās. Tas pats meistars prot pagatavot ne tikai dažādus priekšmetus, bet arī visu, kas aug uz zemes, turklāt vēl visus dzīvniekus un arī pats sevi un pašu zemi un debesis un dievus un visu, kas ir debesis, un visu, kas ir Aīdā zem zemes — visu to viņš var pagatavot.

— Aprīnojami gudrs būtu tāds vīrs.

— Tu laikam netici? Saki atklāti. Tev laikam liekas, ka tāds meistars ir pilnīgi neiespējams. Kā gan varētu kāds rasties, kas visu to prastu? Kā gan tas varētu būt? Bet vai tu nenojaut, ka arī tu pats varētu ar kaut kādu paņēmienu visu to izdarīt?

— Un kas tas būtu par paņēmienu?

— Nekas grūts. To var izdarīt visur, vienmēr un ātri. Visātrāk tas izdarāms, ja tu paņemtu spoguļi un to dažādi grozītu. Ātri vien tu būsi pagatavojis sauli un visu, kas pie debesīm, tad pats sevi, tad visu citu, kas dzīvs,

---

* Grieķi un romieši pie galda nesēdēja, bet atgūlās, balstīdamies uz viena elkoņa. Atgultne ietvēra pakavveidā galdu, uz tās bija vietas trim cilvēkiem (triklīnijs).

— tad stāvus un dažādus priekšmetus un visu citu, par ko mēs runājam.

— Jā gan, bet tas ir tikai šķitums, īstenībā tā nav.

— Lieliski. Tieši tas vajadzīgs mūsu sarunai. Tāds meistars, es domāju, ir katrs gleznotājs. Vai tā nav?

— Ir gan.

— Man liekas, tu teiksi, ka tā nav īstenība, ko viņš rada, lai gan gleznotājs kaut kādā veidā taisa atgultni. Vai tad ne?

— Jā, bet tas ir tikai šķitums.

II. — Bet atgultņu taisītājs? Tu taču nupat vēl teici, ka ideju viņš netaisa, tikai atsevišķu noteiktu atgultni. Bet tieši ideja ir tā, par kuru mēs sakām, ka tā ir atgultnes īstā esamība.

— Tā mēs sakām.

— Ja viņš tātad netaisa īsto esamību, tad viņš taisa kaut ko, kas tai līdzīgs, nevis esamību. Ja kāds tātad teiktu, ka atgultņu taisītāja vai kāda cita meistara darbs ir īstenība šī vārda patiesā nozīmē, viņš laikam gan kļūdītos.

— Tā vismaz domātu tie, kas raduši iztīrāt šādus jautājumus.

— Nebūtu ko brīnīties, ja viņu darinājumiem būtu tikai neskaidra līdzība ar patiesību.

— Tā tas tiešām būtu.

— Ja tu neiebilsti, tad, pamatojoties uz šo piemēru, mēģināsim noskaidrot, kas īsti ir atdarinātājs.

— Labi, mēģināsim.

— Ir trīs dažāda veida atgultnes. Viena ir pašā dabā, un par to, es domāju, mēs varētu teikt, ka to ir pagatavojis dievs. Kas gan cits?

— Cits neviens.

— Otra ir tā, kuru pagatavojis galdnieks, trešo — gleznotājs.

— Pieņemsim.

— Gleznotājs, galdnieks, dievs — tie ir trīs dažādo atgultņu veidu meistari.

— Tiešām trīs.

— Dievs ir pagatavojis tikai vienu vienīgu atgultni, kas ir īsta atgultne. Vai nu viņš tā gribēja, vai arī bija nepieciešams, lai dabā būtu tikai viena viņa pagatavota atgultne, divas vai vairākas tādas dievs nav pagatavojis.

— Kāpēc tad tā?

— Ja viņš būtu uztaisījis divas, tad rastos atkal viena, kuras ideju ietvertu abas iepriekšējās, un tā būtu īstā atgultne, nevis tās divas.

— Pareizi.

— Es domāju, ka, to zinādams, dievs gribēja būt īstais un vienīgais īstās un vienīgās atgultnes pagatavotājs, nevis kādas atgultnes kāds pagatavotājs, un tāpēc viņš pagatavoja vienu atgultni, vienīgo visā pasaulē.

— Šķiet, ka tā tas ir.

— Bet kā mēs viņu sauksim? Par radītāju vai kaut kā tamlīdzīgi?

— Tas būtu pareizi, jo viņš ir radījis kā atgultni, tā arī visu pārējo.

— Bet kā mēs sauksim galdnieku? Vai nesauksim viņu par atgultnes meistaru?

— Sauskim.

— Bet kā gleznotāju? Par šādu lietu meistaru un pagatavotāju?

— Nekādā ziņā.

— Bet kā tad tu viņu sauksi attiecībā pret atgultni?

— Pats piemērotākais vārds viņam būtu — citu pagatavotā atdarinātājs.

— Labi. Tu sauksi tātd viņu par atdarinātāju trešajā pakāpē no īstenības.

II, III, IV, V, VI, VII. Tālāk izvirzās jautājums, vai gleznotājs attēlā dod īstenību vai tikai šķitumu. Gleznotājs ir atdarinātājs, bet atdarinātāja māksla ir tālu no īstenības. Par labu dzejnieku saka, ka viņš lieliski zina, par ko runā. Ja dzejnieks lieliski pārzinātu to, par ko viņš runā, tad viņš neapmierinātos ar atdarināšanu, viņš radītu pats, un viņa laikabiedri grieztos pie viņa svarīgos jautājumos. Tā tas tomēr nav. Pie Homēra nemeklē zināšanas karalietās. Homēra vadībā nav gūta uzvara nevienā karā. Dzejnieka darbos ir tikai īstenības un tikuma šķitums. Īsts kādas lietas pazinējs ir tikai tās lieto-tājs. Īsts flautas pazinējs ir tikai flautists. Dzeja turklāt neatbilst īstenības kritērijiem — ne skaitlim, ne izmēram, ne smagumam, tā tālu ir no īstenības izpratnes.

Cilvēkam jābūt savaldīgam priekos un bēdās, bet pie dzejniekiem mēs varam mācīties nesavaldību. Starp filozofiju un dzeju ir nesa-skaņa jau no seniem laikiem. Dzeja maitā dvēseles labāko daļu. Dzejai tomēr jādod iespēja aizstāvēties. Ja tās aizstāvēšanās ir sek-mīga, ja tā pierāda, ka ir derīga valstij un cilvēka dzīvei, tad tā var palikt mūsu valstī, tā mūs bagātinās, bet tā nedrīkst aizmirst, ka vis-pirms jācildina tikums.

VIII. — Bet, ja tas tā nebūs, mīlais draugs, tad darīsim tā, kā to dara iemīļējušies, kad viņi ir pārliecinājušies, ka mīlestība viņiem nav derīga. Viņi negrib no tās atteikties, bet viņiem tas jādara pret savu gribu. Tāpat arī mēs. Mums mīlestību pret atdarinātāju dzeju ir ieprotējusi audzināšana, ko mums devušas tagadējās lieliskās* valsts iekārtas, un tā mums likusies pati labākā un patiesākā. Bet tagad, kaut gan tā vēl nav attaisnojusies, mēs tomēr to uzklausīsim, atkārtodami paši sev mūsu apsvērumus un burvju vārdus, lai atkal neiekristu bērnišķīgajā mīlestībā, kāda pret to ir lielākai ļauzu daļai. Mēs taču saprotam, ka šī dzeja, tālu būdama no patiesības, nav lielas ievēribas vērtā. Klausītājam tomēr jābūt piesardzīgam, jābaidās par sava gara stiprumu un vienmēr jāatceras, ko mēs esam teikuši par dzeju.

— Pilnīgi piekritu.

— Tā ir grūta cīņa, mīlais Glaukon, grūtāka nekā liekas, tā ir cīņa par to, vai cilvēks būs labs vai ļauns. Neievērot taisnīgumu un citus tikumus mēs nedrīkstam ne goda, ne naudas, ne varas, pat ne dzejas dēļ.

— Piekritu tev, tas taču izriet no tā, par ko esam runājuši. Arī kurš katrs cits tev piekritīs.

IX. — Mēs tomēr neesam apsprieduši pašu svarīgāko par tikumu — par atlīdzību un balvām, kas par to paredzētas.

— Tu laikam gribi runāt par kaut ko ļoti nozīmīgu, ja vien ir vēl kāda lielāka balva par tām, kas jau minētas.

— Bet kas nozīmīgs gan varētu notikt tik īsā laikā? Viss laiks no bērnības līdz vecumam būtu taču ļoti īss salīdzinājumā ar mūžību.

— Gandrīz nekas.

— Labi. Bet vai tu domā, ka nemirstīgai būtnei jārūpējas par šo īso laika sprīdi, nevis par visu bezgalīgo laiku?

— Tā es nedomāju. Bet ko tu par to domā?

— Vai tu nekad neesi nojautis, — es teicu, — ka mūsu dvēsele ir nemirstīga un nekad neiet bojā?

Glaukons izbrīnījies uz mani paskatījās un teica:

— Zvēru pie Zeva, man tas nav ienācis prātā. Bet vai tu to vari apgalvot?

---

* Teikts ironiskā nozīmē.

— Es melotu, ja teiktu, ka ne. Domāju, ka arī tu par to esi pārliecināts. Tas taču ir skaidrs.

— Es tā nedomāju un labprāt paklausītos par šo skaidro lietu.

— Nu tad klausies.

— Es klausos, runā.

— Tu taču kaut ko sauc par labu vai par ļaunu.

— Nu, protams.

— Bet vai tu par to domā tāpat kā es?

— Kā tad īsti?

— Kas bojā un iznīcina, ir ļauns, kas saglabā un nodē, ir labs.

— Piekritu.

— Labi. Vai tu nedomā, ka katrai lietai kaut kas ir par ļaunu, kaut kas par labu? Piemēram, acīm iekaisums, visam organismam slimība, labībai miltrasa, koksnei puve, varam un dzelzij rūsa un, kā jau teicu, gandrīz katrai lietai ir tai raksturīgs ļaunums un slimība.

— Piekritu.

— Ja tāda kaut kur rodas, tā samaitā lietu, kurā tā rodas, un galu galā to pilnīgi iznīcina.

— Tā tas ir.

— Katrai lietai raksturīgais ļaunums un slimība to iznīcina, bet, ja tā to neiznīcina, tad arī cits nekas to neiznīcina, jo es nedomāju, ka to varētu iznīcināt labais vai kaut kas tāds, kas nav ne labs, ne ļauns.

— Kā gan tas varētu notikt?

— Ja mēs atrastu kaut ko tādu, kas kādai lietai ir par ļaunu un to bojā, bet tomēr to nevar sagraut un iznīcināt, vai tad mēs nebūtu pārliecināti, ka tā nav iznīcināma?

— Šķiet, ka tā tas ir.

— Tātad vai nav kaut kas, kas maitā dvēseli?

— Noteikti ir. Par to visu mēs tikko runājām: netaisnība, nesavaldība, gļēvums, neizglītība.

— Bet vai kaut kas no minētā var to sagraut un iznīcināt? Padomā par to, lai mēs nekļūditos, domādami, ka netaisns un nesapratīgs cilvēks, kas savu netaisno rīcību neapzinās, iet bojā savas netaisnības dēļ, kas ir dvēseles slimība. Spriedīsim labāk šādi: kā slimība, miesas kaitē novārdzina un novājina ķermeni, tā ka tas galu galā nemaz vairs nav ķermenis, tāpat arī nupat vēl minētās lietas (metāli, labība) iznīkst no ļaunuma, kas tajās iesēdies un tās bojā. Vai tā tas nav?

— Ir.

— Labi. Aplūko tagad tāpat arī dvēseli. Vai netaisnība un citi netikumi, kas tajā iesakņojušies, to nenovājina un nesamaitā, līdz tā šķiras no miesas un mirst?

— Nekādā ziņā.

— Vai tur ir kāda jēga? Kāda cita (metālu, labības) kaites visu iznīcina*, dvēseles netikumi (kaites) dvēseli ne?

— Tas nav saprotams.

— Padomā arī, Glaukon, par to: mēs taču esam pārliecināti, ka miesai nav jāiet bojā tāpēc, ka samaitāta un nederīga ir pārtika, bet, ja tāda pārtika rada organismā kādu organisku kaiti, tad mēs teiksim, ka tas gājis bojā šīs savas organisma slimības dēļ. Mēs nekad nedomāsim, ka samaitāta pārtika, kas ir kaut kas cits nekā organisms un kas nav izraisījusi organismam iedzimtu slimību, būtu to iznīcinājusi.

— Tas ir pavisam pareizi.

X. — Pamatojoties uz to pašu apsvērumu, mēs varam apgalvot: ja miesas kaite neizraisa dvēseles kaiti pašā dvēselē, tad dvēsele, pati būdama bez kaites, nekad neiet bojā šādas tai svešas kaites dēļ.

— Saprātīgi teikts.

— Mums būtu tāpēc vai nu jāpierāda, ka šāds apgalvojums nav pareizs, vai arī, kamēr tas nebūtu pierādīts, mums nebūtu pamata teikt, ka dvēsele iet bojā no drudža vai citas slimības, ka to var nogalināt, sagriežot pēc iespējas mazākos gabaliņos, ka to vispār var iznīcināt ar šādiem vai citiem līdzekļiem. Vispirms tad kādam būtu jāpierāda, ka šādu miesas ciešanu dēļ tā kļūtu netaisnāka un nekrietnāka. Ja dvēselei svešas ciešanas nerodas dvēselē pašā**, tad mēs nekad neļausim teikt, ka dvēsele vai kaut kas cits ir tādā veidā iznīcināts.

— Bet neviens arī nepierādīs, ka mirstošo dvēseles kļūst nekrietnākas.

— Ja kāds tomēr tikai tāpēc iedrošināsies teikt, ka cilvēks mirdams kļūst ļaunāks un netaisnāks, lai nebūtu spiests atzīt, ka dvēsele ir nemirstīga, tad, ja viņam taisnība, mēs teiktu, ka netaisnīgums ir sava īpašnieka slimība un nāves kaite, ka viņu nogalina īpašnieka paša

---

* Piemēram, slimība miesu, vispār to, kam kaite piemetusies.

** Piemēram, ja tās rodas miesā.

dabas īpatnība un ātrāk nomirst tie, kas stiprāk aplipuši, lēnāk, kas mazāk, nevis tā kā tagad, kad citi viņus soda ar nāvi.

— Zvēru pie Zeva, netaisnība, ja tā nāvējoša inficētam, nav nekāda briesmīga kaite: tā atbrīvo no visa ļauna. Bet es domāju, ka drīzāk tā izrādīsies tieši pretstats nupat teiktajam. Citus tā nogalina, ja vien spēj, bet savu īpašnieku tā padara par ļoti dzīvot spējīgu un turklāt vēl par neatlaidīgu un nenogurdināmu, ļoti tālu tā, šķiet, ir no nāvi nesošās.

— Ļoti pareizi teikts. Ja dvēseles pašas samaitātība un ļaunums nevar to nogalināt un iznīcināt, tad arī ļaunums, kas paredzēts kaut kā cita izdeldēšanai, neiznīcinās ne dvēseli, ne kaut ko citu, bet vienīgi tikai to, kam tas paredzēts.

Tātad, ja dvēseli nekas nevar iznīcināt — ne ļaunums, kas viņā pašā, ne ļaunums, kas ārpus tās, tad skaidrs, ka tai vienmēr jābūt, bet, ja tā ir vienmēr, tad tā ir nemirstīga.

— Tā tam jābūt.

XI. — Varam tātad pieņemt, ka esam par to vienojušies, bet, ja tas tā ir, tad tev ir jāatzīst, ka dvēseles vienmēr ir vienas un tās pašas. Viņu nekļūst mazāk, jo neviena neiet bojā, nekļūst arī vairāk. Ja nemirstīgo skaits kļūtu lielāks, tad, nemirstīgajam rodoties no mirstīgā, galu galā viss kļūtu nemirstīgs.

— Tev taisnība.

— To tomēr neatzīsim, to liedz mums prāts, bet neatzīsim arī, ka savā patiesākajā būtībā dvēsele ir pārpilnām pilna ar lielu un raibu dažādību un savstarpējām pret-runām.

— Kā to saprast?

— Nav viegli tam būt nemirstīgam, kas sastāv no dažādām daļām, kas turklāt nav apvienotas pašā labākajā sakārtojumā, bet tāda mums pašlaik izrādās dvēsele.

— Nē, viegli tas nav.

— Ka dvēsele ir nemirstīga, to spiež mums atzīt kā šī mūsu saruna, tā arī citi apsvērumi. Kāda tā ir īstenībā, par to mēs nevaram pārliecināties, jo redzam to izkropļotu sasaistījumā ar ķermeni un citiem ļaunumiem. Tā jāaplūko rūpīgi savā tirajā veidā ar domāšanu, un mēs to atradīsim daudz skaistāku, un daudz skaidrāk būs

redzams tās taisnīgums un netaisnīgums un viss pārējais, par ko mēs nupat runājām. Mēs esam pateikuši par dvēseli patiesību, esam pateikuši to, kāda tā mums tagad šķiet. Mēs redzam dvēseli tādu, kādu redzam jūras dievu Glauku, ar grūtībām saskatot tā agrāko dabu. Viņa locēķļi ir viņu salauzti, sadragāti un pilnīgi sakropļoti, viņš viss apaudzis ar gliemežiem, ūdensaugiem un sīkiem akmentiņiem, tā ka vairāk līdzīgs kādam briesmonim nekā tam, kas viņš agrāk bija. Tāpat arī dvēseli mēs redzam tūkstoš nelaimju sagandētu, bet mums jāskatās uz kaut ko citu, Glaukon.

— Uz ko tad?

— Uz dvēseles gudrības mīlestību. Mums jānovēro, uz ko tā tiecas, kādu sabiedrību meklē, būdama radniecīga dievišķajam, nemirstīgajam un vienmēr esošajam, un kāda tā kļūtu, visa dievišķajam pievērsusies, visa pēc tā tiekdamās un šajā trauksmē izrāvusies no dzelmes, kur tā tagad atrodas, un notīrījusi akmentiņus un gliemežus, ar kuriem tā apaugusi tajās dzīrēs, kuras sauc par priekpilnām, kurās cienasts ir zeme un akmeņi. Tad kļūtu redzama tās īstā daba — vai nu vienveidīga, vai daudzveidīga, vai šāda vai tāda. Bet tagad, es domāju, mēs esam pietiekami pārrunājuši dvēseles stāvokļus un veidus cilvēka dzīvē.

— Pilnīgi pietiekami.

XII. — Labi. Šajā sarunā mēs tikām galā ar citiem iebildumiem un mums nebija vajadzīgs atsaukties uz atmaksu par taisnīgumu un uz tā labo slavu, kā to darot, pēc jūsu vārdiem, Hēsiods un Homērs. Mēs atradām, ka taisnīgums savā būtībā dvēselei ir ļoti labs un ka tai jārikojas taisnīgi, vai nu tai ir, vai nav Giga gredzens, vai nu ir, vai nav Aīda cepure.*

— Ļoti pareizi.

— Bet vai tagad, Glaukon, mēs, neizpelnoties pārmetumus nevarētu agrāk teiktajam vēl pievienot gandarījumu par taisnīgumu un citiem tikumiem, kāds tas pienākas dvēselei no cilvēkiem un dieviem, gan cilvēkam vēl dzīvam esot, gan pēc nāves.

— Neviens mums to nepārmetīs.

---

* Pēc sengrieķu tautas ticējumiem lidiešu valdnieka Giga gredzens, tāpat kā Aīda bruņucepure, padara valkātāju neredzamu.

— Bet vai jūs man atdosit, ko aizņemāties sarunas laikā?

— Ko tad īsti?

— Es piekāpos, un mēs pieņēmām, ka taisnīgais var likties netaisns un netaisns taisns. Jūs domājāt, ka šāda piekāpšanās jums vajadzīga skaidrāka izklāsta dēļ, kaut gan, manuprāt, nekādi nebūtu iespējams, ka tas paliktu apslēpts dieviem un cilvēkiem, tomēr jūs domājāt, ka tas ir nepieciešams, lai taisnīgumu viņa būtībā pretstatītu netaisnīgumam tā būtībā. Vai tu to neatceries?

— Es būtu netaisns, ja teiktu, ka ne.

— Tagad, kad tie pretstatīti, es taisnības vārdā atkal prasu taisnīgumam to godu un cieņu, kāds tam ir pie dieviem un cilvēkiem, lai tiktu iegūtas balvas (taisnīgumu taču godā) un dotas tiem, kas ir taisnīgi, jo ir pierādīts, ka taisnīgums nepiekrāpj tos, kas to patiešām ievēro.

— Taisnīga prasība.

— Tātad vispirms atsakieties no pieņēmuma, ka dievi neredz, kurš ir taisnīgs, kurš netaisnīgs.

— Atsakāties!

— Bet, ja dievi to redz, tad vienu viņi mīlēs, otru ne, kā mēs par to jau pašā sākumā vienojāmies.

— Tā tas ir.

— Bet vai mēs nepiekritīsim, ka tam, ko dievi mīl, viņi dos iespējami labāko, ja vien no kāda agrākā pārkāpuma viņam nav nolemts kaut kas ļauns.

— Pilnīgi piekritu.

— Tas mums jāatzīst arī par taisnīgu cilvēku, ja viņš kritis nabadzībā, saslimis vai arī viņam gadījies kaut kas cits, ko parasti atzīst par ļaunu, tad viss nāks viņam par labu vai nu dzīvam, vai mirušam. Dievi nekad nepārstāj rūpēties par cilvēku, kas cenšas būt taisnīgs un, taisnīgi rikodamies, kļūt līdzīgs dievam, cik vien tas cilvēkam iespējams.

— Sagaidāms, ka tādu cilvēku nepametīs tas, kas viņam līdzīgs.

— Tātad par netaisno jāpieņem tieši pretējais.

— Tā tas noteikti ir.

— Tādas balvas taisnīgajam sagaidāmas no dieviem.

— Tā es vismaz domāju.

— Bet no cilvēkiem? Vai īstenībā nenotiek tā: ar gudriem un netaisniem cilvēkiem ir tāpat kā ar skrējējiem sacensībās, kas lieliski skrien tūlīt pēc starta, bet atpa-

kaļceļā zaudē spēkus; sāk viņi strauji, bet beigās par viņiem visi smejas, un viņi atgriežas degunus nokāruši un vainagoti netiek; bet istie skrējēji, nonākuši pie mērķa, saņem balvu un vainagus. Vai tā pa lielākai daļai nenotiek arī ar taisnīgajiem? Katra pasākuma, katra kopēja darba un pat dzīves beigās ļaudis viņus godā un apbalvo.

— Tā tas tiešām ir.

— Tad atļauj man teikt par taisnīgajiem, ko tu pats teici par netaisnīgajiem. Es teikšu, ka taisnīgie, vecāki kļūdami, iegūst, ja vien tie grib, augstus amatus savā valstī, sievu sev precē no ģimenēm, no kurām vien vēlas, un savas meitas izprecina, kam vien grib. Visu, ko tu saki par netaisnajiem, es tagad saku par taisnīgajiem. Par netaisnajiem es teikšu: ja viņu pārkāpumi jaunības gados arī netiek atklāti, tad ar laiku tie nāk gaismā, viņus visi izsmej, un vecuma dienās viņus nicina kā pilsoņi, tā svešzemnieki. Tu pareizi teiktu, par viņiem teikdams pat vislaunāko. Pieņem, ka visu, ko tu par viņu nelaimēm esi dzirdējis, tu no manis esi dzirdējis. Vai tu atļausi man tā teikt?

— Labprāt. Tas taču taisnība.

XIII. — Redzi, kādas dāvanas, balvas un veltes dabū taisnīgs cilvēks vēl savā dzīves laikā no dieviem un cilvēkiem, nemaz nerunājot par visu to labo, ko dod taisnīgums pats.

— Ļoti skaistas, ļoti drošas dāvanas.

— Bet tas viss nav nekas salīdzinājumā ar daudzajām un lielajām balvām, ko dabūs katrs* pēc nāves. Tev tas jādzird, lai katrs no mūsu sarunas iegūtu, kas viņam pienākas.

— Saki, lūdzu. Ko gan citu es tik labprāt gribētu dzirdēt?

— Nestāstīšu es tev tik garu stāstu kā Odisejs Alkinojam**. Stāstīšu, ko redzējis drošsirdīgs vīrs, pamfīlietis Ērs Armenija dēls. Viņš kritis karā. Kad pēc desmit dienām uzlasīja kritušos, kas bija sākuši jau trūdēt, viņu atrada vēl trūdēšanas neskartu. Aizvests uz mājām, kur viņu vajadzēja apbedīt, viņš divpadsmitajā dienā, uz sārta gulēdams, atdzīvojās un pastāstīja, ko redzējis. Tikko iz-

* Kā taisnīgais, tā arī netaisnais.

** Odisejs ķēniņam Alkinojam, kas viņu uzņēma kā viesi, trīs dienas stāstījis savus piedzīvojumus.

gājusi no miesas, dvēsele devusies ceļā kopā ar daudzām citām. Viņas nonākušas kādā brīnišķā vietā, kur bijušas zemē divas plaisas, viena blakus otrai, virs tām debesīs, tieši tām pretī arī bijušas divas. Starp tām sēdējuši tiešneši. Kad tie bija kādu lietu izlēmuši, tie pavēlēja taisnīgajiem iet pa labi augšup uz debesīm un uz krūtīm viņiem piekāra sprieduma zīmi. Netaisnīgajiem pavēlēja iet pa kreisi lejup. Sprieduma zīme ar visiem viņu pārkāpumiem viņiem bija uz muguras. Kad pienāca Ērs, viņam pateica, ka jāeļoj pie cilvēkiem un jāpastāstot par visu šeit redzēto. Stingri piekodināja vērīgi klausīties un skatīties. Ērs redzēja, ka pa vienu plaisu debesīs un vienu zemē dvēseles, kad viņu lieta bija izlemta, gāja projām, pa divām pārējām viņas atgriezās. Pa vienu viņas devās augšā puteklainas un netīras, pa otru nāca lejā no debesīm tīras. Visas atnākošās likās ierodamies pēc ilga ceļojuma, priedīgas tās izgāja un apmetās pļavā, it kā būtu nākušas uz lieliem tautas svētkiem. Apsveicinājās tās, kas viena otru pazina. Tās, kas devās augšup no zemes, apjautājās, kā tur klājies, tās no debesīm jautāja par zemes dzīvi. Vienas stāstīja un žēlojās par savām sāpēm, atcerējās, ko izcietušas un redzējušas savos klejojumos pa pazemi (tie ilguši veselu gadu tūkstoti). No debesīm atgriezušās stāstīja par savu laimi un neizsakāmo debesu skaistumu. Daudz laika, Glaukon, būtu vajadzīgs, lai to visu aprakstītu, bet svarīgākais bijis par gandarījumu. Ja kāds nodarījis kādam kaut ko ļaunu, tad jādod gandarījums desmitkārtīgā apmērā, tas jāizdara simt gados, pieņemot, ka cilvēka dzīves ilgums ir simt gadu, lai sods būtu desmitreiz lielāks par nodarījumu.* Piemēram, ja kāds ir vainīgs daudzu cilvēku nāvē vai nodevis savu valsti un armiju, ja daudzi viņa dēļ krituši verdzībā, ja viņš ir vainīgs arī citos noziegumos, — par katru tādu noziegumu jācieš desmitreiz lielākas mokas. Bet, ja kāds ir darījis labus darbus, bijis taisnīgs un godājis dievus, tas saņems atlīdzību pēc nopelniem. Ērs stāstīja arī par tiem, kas miruši dzemdībās vai dzīvojuši tikai īsu laiku, bet par tiem neesot vērts runāt.

XIII, XIV. Tālāk Ērs pastāstīja par briesmīgo sodu, kas piespriests Ardijam. Tas bijis kādas Pamfīlijas pilsētas tirāns un izdarījis daudz drausmīgu noziegumu. Kopā ar viņu bijuši arī citi lieli noziedznieki,

* Uzturēšanās pazemē ilgst tūkstoš gadu.

un gandrīz visi bijuši tīrāni. Viņiem nodirāta āda un viņi vilkti pa zemi, kas nokaisīta ar asiem dzeloņiem.

— Tādi bijuši spriedumi, tādi sodi. Pilnīgs pretstats tiem bijusi laime, kas piešķirta kā atlīdzība. Kad visiem, kas bija pļavā, pagāja septiņas dienas, astotajā vajadzēja celties un doties ceļā. Pēc četru dienu gājuma viņi nonāca kādā vietā, kur varēja redzēt no augšas gaismas staru, kas kā kolonna pāršķēla debesis un zemi. Tas bija ļoti līdzīgs varavīksnei, tikai spožāks un tīrāks. Pēc dienas gājuma viņi nonāca pie tā un redzēja tur šīs gaismas vidū no debesīm nokarājamies ķēdes galus, jo šī gaisma bija debesu saite, kas saturēja kopā visu debess velni, tāpat kā triēru satur kopā kuģa josta. Kēžu galos bija iekārta Anankes* vārpsta, kas lika visam griezties. Vārpstas ass un āķis bija no tērauda, bet veltņi no tērauda un citiem materiāliem.

Turpinās stāsts. Veltņi ir ar tukšu vidu. Lielākajā ieliek mazāko. Pavisam ir astoņi veltņi dažādās krāsās, kas griežas ar dažādu ātrumu, visātrāk astotais. Uz katra sēž sirēna un dzied, bet dzied tikai vienu skaņu, bet tās skan brīnišķīgā saskaņā. Netālu no sirēnām sēž trīs moiras (likteņa dieves) — Lahesa** cildina pagātni, Kloto*** — tagadni, Atropa**** — nākotni. Kad ieradās dvēseles, nam. Viņš ņēma no Lahesas ceļiem lozes un dažādus dzīves paraugus, nam. Viņš ņēma no Lahesas ceļiem lozes un dažādus dzīves paraugus, uzkāpa uz paaugstinājuma un teica:

— Anankes meita jaunava Lahesa saka tā: «Vienas dienas dvēseles, tagad sākas cits mirstīgo dzīves periods. Ne dēmons jūs izvēlēsies, jūs izvēlēsities dēmonu. Kas pirmais dabūs lozi, lai pirmais izvēlas sev dzīvi un viņam nepieciešami būs jāpaliek ar to. Tikums nav neviena īpašums. Kas to vairāk vai mazāk godās, tas vairāk vai mazāk to iegūs. Vainojams tas, kas izvēlas, dieve nav vainojama.» To teicis, pareģis iesvieda dvēseļu pulkā lozes. Katrs pacēla to, kas nokrita viņam blakus, izņemot Ēru, viņam tas nebija atļauts. Katram, kas lozi pacēla, bija skaidrs, kura pēc kārtas ir viņa loze. Pēc tam pareģis nolika dzīves paraugus dvēseļu priekšā uz zemes. Paraugu bija daudz vairāk nekā klātesošo. Bija tie ļoti dažādi —

* *Ananke* — tulkojumā nozīmē «nepieciešamība», «liktenis».

** Tulkojumā «iedalītāja», «piešķirēja».

*** Tulkojumā «vērpēja».

**** Tulkojumā «nenovēršamā».

visu dzīvnieku dzīves, visas cilvēku dzīves, starp tām arī tirānijas, dažas tirānijas ilga visu dzīvi, dažas īsu laiku un beidzās nabadzībā, trūkumā un trimdā. Bija ievērojamu cilvēku dzīves — daži no tiem izcili skaisti, citi ļoti spēcīgi dažādos sacensību veidos, citi no ievērojamām dzimtām, citiem krietni un slaveni senči. Bija tāpat necilū cilvēku, arī sieviešu dzīves. Dvēselēm nebija noteikta veidojuma, jo, izvēlējusies citu dzīvi, tā pieskaņosies tai. Turklāt šeit juku jukām atradās kā bagātība, tā nabadzība, tāpat vidējais starp tām. Cilvēkam, dārgais Glaukon, vislielākās briesmas, šķiet, draud tieši šeit, tāpēc visvairāk jā rūpējas, lai katrs no mums, nerūpēdamies daudz par pārējām zinībām, pievērstos šai vienai, nodotos tai un mācītos tikai to, ja vien būtu iespējams atrast kādu, kas viņam iemācītu atšķirt krietnu dzīvi no nekrietnas un no iespējamām vienmēr izvēlēties labāko. Apdomājams visu nupat pārrunāto, salīdzinādams un pretstatīdams dažādus atzinumus, viņš noskaidros, kāds visam tam sakars ar dzīvi un tikumu. Viņam jāsaprot, kas ir skaistums nabadzībā vai bagātībā, jāsaprot, kādā dvēselē tas rada kaut ko labu vai kaut ko ļaunu, kāda nozīme ir dižciltībai vai zemam dzimumam, privātai dzīvei vai valsts amatiem, spēkam vai vājumam, apdāvinātībai vai tās trūkumam un visām citām dvēseles īpašībām, kā iedzimtām, tā iegūtām, kāda ir visu šo īpašību savstarpējā attiecība. To zīnot, viņš varēs izvēlēties atbilstoši dvēseles dabai labāku vai sliktāku dzīvi. Par nekrietnu viņš atzīs to, kas viņu padara netaisnīgāku, par labu, kas viņu padara taisnīgāku. Mēs jau redzējām, ka tā ir pati svarīgākā izvēle kā dzīvam, tā mirušam. Tam, kas dodas uz Āīda valstību, vajadzīga šāda tēraudcieta pārlicība, lai arī tur viņu neapstulbotu bagātība un citi tamlīdzīgi ļaunumi, lai viņu nesavaldzinātu tirānija, nedz cita tāda vara un viņš nenodarītu daudz, turklāt nelabojama ļaunuma, un pats no tā neciestu visvairāk. Viņam jāprot dzīvē izvēlēties vidusceļu un pēc iespējas vairīties no galējībām kā šajā dzīvē, tā visā tālākajā, tā būs viņa lielākā laime.

XVI. Un vēstnesis no viņas pasaules pastāstīja, ka parēģis vēl teicis:

«Pat tam, kas šeit ienāk beidzamais, ja vien viņš saprātīgi izvēlas lozi un noteikti iet savu ceļu, dzīve nav ļauna, bet patikama. Kas pirmais izvēlas, lai ir uzmanīgs, kas beidzamais, lai nezaudē drosmi.»

Kad pareģis to bija teicis, pirmais, kas tūlīt paņēma lozi, izvēlējās paša varenākā tirāna dzīvi, bet savā neapdomībā un alkātībā viņš to paņēma neapskatījies un nepamanīja, ka viņam ir lemts apēst savus bērnus un piedzīvot daudz cita ļauna. Kad viņš nesteigdamies to apskatīja, viņš sāka sist sev pa krūtīm un gausties, ka nav ievērojis pareģa brīdinājumu. Sevi viņš šajā nelaimē nevainoja, vainoja likteni un dēmonus. Šis cilvēks bija no tiem, kas nāca no debesīm. Savu iepriekšējo dzīvi viņš bija nodzīvojis labi iekārtotā valstī. Viņa tikumu pamats bija ieradums, nevis filozofija. Vispār sakot, vairākums no tiem, kas nāca no debesīm, šādi iekrita, jo nebija grūtībās rūdīti, turpretim daudzi no tiem, kas nāca no zemes, tā kā paši bija daudz cietuši un redzējuši arī citus ciešam, pārāk nesteidzās ar izvēli. Šo iemeslu dēļ daudzām dvēselēm labais un ļaunais savstarpēji mijās. Liela nozīme bija arī gadījumam. Ja tagad kāds, no turienes uznācis šīs zemes dzīvē, daudz nodarbojas ar saprātīgu filozofiju un viņa izvēlēta loze nav no pēdējām, tad viņam ir laba iespēja ne tikai šeit būt laimīgam, bet viņa ceļš turp un atpakaļ nebūs akmeņiem un ērkšķiem klāts pazemes ceļš, bet gluds un līdzens ceļš pa debesīm. Ir tiešām vērts redzēt skatu, kā dvēseles izvēlas sev dzīvi. Bija žēl to redzēt, bet bija arī jāsmejas un jābrīnās. Pa lielākai daļai viņas to izvēlējās pēc līdzības ar savu agrāko dzīvi. Ērs redzējis, ka bijušā Orfeja dvēsele izvēlējusies sev gulbja dzīvi, jo ienidusi sieviešu dzimumu, kas viņu nogalināja, tāpēc viņa nav gribējusi dzimt no sievietes. Redzējis viņš arī Tamira dvēseli, kas izvēlējusies kļūt par lakstīgalu, un kādu gulbi, kas gribējis būt cilvēks, tāpat arī citas dzīvas būtnes, kurām bijusi tieksme uz mākslu. Dvēsele, kas dabūja dīvdzesmito lozi, izvēlējās lauvas dzīvi. Tā bija Telamona dēla Ajanta dvēsele. Par cilvēku tā negribēja kļūt, atcerēdamās strīdu Ahilleja ieroču dēļ. Pēc tam bija Agamemnona dvēseles kārta, tā izvēlējās ērgļa dzīvi, jo savu ciešanu dēļ arī tā ienida cilvēku dzimumu. Atalantes dvēselei bija kāda no vidējām lozēm. Redzējusi, cik liels ir sacensību uzvarētāju gods, viņa nevarēja atturēties un izvēlējās šo dzīvi.

Seko vairākas analogas izvēles. Odiseja dvēsele, atcerēdamās agrākās maldīšanās, izvēlējās necila cilvēka dzīvi, kuru neviens nebija gribējis ņemt.

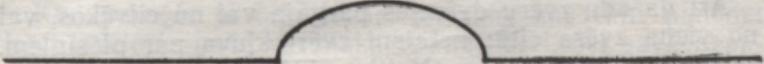

Arī dažādu zvēru dvēseles pārgāja vai nu cilvēkos, vai no viena zvēra citā; netaisni zvēri kļuva par plēsīgiem, taisnīgi — par rāmiem. Notika visdažādākā sajaukšanās. Kad visas dvēseles bija izraudzijušās sev dzīvi, viņas pēc kārtas piegāja pie Lahesas. Kādu dēmonu katra bija izraudzījusies, ar tādu Lahesa viņu arī sūtīja, lai tas būtu viņas sargs dzīvē un viņas izvēles izpildītājs. Dēmons dvēseli vispirms veda pie Kloto, kura, turēdama rokās vārpstu, kas nemītīgi griezās, apstiprināja likteni, ko dvēsele izvēlējusies. Kad dvēsele bija pieskārusies Kloto, dēmons viņu veda pie Atropas vērpuma, un dzīves pavediens no šī brīža kļuva nemaināms. No šejienes viņa, atpakaļ neatskatīdamās, pagāja zem Anankes troņa un izgāja caur to. Kad tam bija izgājušas cauri arī pārējās dvēseles, tās visas briesmīgā karstumā un tveicē devās uz Lētes* upes ieleju, kur nebija neviena koka un vispār nekas neauga. Vakaram metoties, viņas apmetās pie Amelētas** upes, kuras ūdens neturas nevienā traukā. Visiem bija jādzer viens mērs no šī ūdens. Tie, kas nebija saprātīgi, dzēra vairāk nekā mēru, un, kas tā dzēra, tas visu aizmirsā. Kad viņas tur bija nolikušās gulēt un pienākusi pusnakts, sākās pērkona negaiss, un notika zemestrīce. Dvēseles tika nestas augšup, kur nu katrai bija jāpiezīmst, un izkaisījās pa visu debesi kā zvaigznes. Ēram bija aizliegts dzert šīs upes ūdeni, viņš tomēr nezina, kur un kā viņa dvēsele atradusi savu miesu, bet pēkšņi agri no rīta, atvēris acis, viņš ieraudzīja sevi uz sārta. Tā, Glaukon, šī teiksma nav gājusi bojā, bet saglabājusies. Tā glābs arī mūs, ja ņemsim vērā tās mācību, mēs droši tad pāriesim pār Lētes upi un neaptraipīsim savu dvēseli. Ja jūs arī man paklausīsiet un atzīsiet, ka dvēsele ir nemirstīga, ka tā var pārvarēt visu ļaunu un uzņemt sevi visu labu, tad mums vienmēr būs vaļā ceļš uz augšu un mēs vienmēr būsīm pietiekami saprātīgi, lai ievērotu taisnīgumu un pievērstos gudrībai, tad būsīm draugi paši sev un dieviem. Mēs to panāksim un būsīm laimīgi, gan palīdzdami šeit un kā uzvarētāji visur gūdami balvas, gan tūkstošgadu ceļojumā, par kuru es jums stāstīju.

---

* Teiksmaina upe, tulkojumā: «aizmirstība».

** Tulkojumā: «bezrūpīgā».

SATURS

Platona dialogs «Valsts». Galvenās problēmas un jēdzieni . . .	5
Valsts	24
Pirmā grāmata	26
Otrā grāmata	53
Trešā grāmata	71
Ceturtnā grāmata	88
Piektā grāmata	105
Sestā grāmata	123
Septītā grāmata	126
Astotā grāmata	138
Devītā grāmata	153
Desmitā grāmata	166

Pagātnes izcilo domātāju darbu sērijas «Avots» pamatuzdevums ir sniegt latviešu lasītājam šo domātāju galvenos darbus un galvenās viņu darbu idejas, kas nozīmīgas arī mūsdienās (gan no zinātnes vēstures, gan arī no mūsdienu zinātnes nozaru problemātikas risināšanas aspektiem).

Jau iznākuši šādi darbi:

- G. J. Cēzars.* Piezīmes par gallu karu
Dž. Loks. Eseja par cilvēka sapratni
R. Dekarts. Pārruna par metodi
D. Didro. Domas par dabas interpretāciju. Matērijas un kustības filozofiskie principi
G. Mendelis. Pētījumi par augu hibrīdiem
Voltērs. Zadīgs jeb liktenis. Mikromegs. Kāndids
Platons. Menons. Dzīres
Kampanella. Saules pilsēta
M. Monteņs. Esejas. Fragmenti no I sējuma
G. V. F. Hēgelis. Filozofijas zinātņu enciklopēdija
M. Monteņs. Esejas. Fragmenti no I un II sējuma
N. Vavilovs. Iedzimstošās mainības homologisko rindu likums. Linneja suga kā sistēma
- Izdošanai tiek gatavoti *M. Monteņa*, *L. Feierbaha*, *V. Humbolta* un citu domātāju atsevišķi darbi.

Платон
ГОСУДАРСТВО
Рига «Звайгзне» 1982
На латышском языке
Перевод с древнегреческого Густава Лукстыньша

Platons
VALSTS

Vāku zīm. A. Grīnbergs. Redaktors N. Antēns. Māksl. redaktore A. Lubgāne.
Tehn. redaktore B. Briede. Korektore S. Liberte.

ИБ № 1962

Nodota salikšanai 19.10.81. Parakstīta iespēšanai 24.05.82. Formāts 84×108^{1/2}.
Tipogrāfijas papīrs Nr. 1. Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 9,66 uzsk.
iespiedi., 10,76 uzsk. krāsu nov. 10,59 izdevn. l. Metiens 5000 eks. Pasūt.
Nr. 1998-3. Cena 85 kap. Izdevniecība «Zvaigzne», Rīgā, 226013, Gorkļa
ielā 105. Izdevn. Nr. 5791/SP-179. Iespēsta Latvijas PSR Valsts izdevniecību,
poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa»,
226011, Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

Platons.

P1270 Valsts / No sengr. val. tulk. G. Lukstiņš. — R.:
Zvaigzne. 1982. — 183 lpp. — (Sērija «Avots»).

Objektīvā ideālistiska pamatlicējs Platons šajā darbā atainojis
ideālu aristokrātisku valsti, kurā pastāv darba dalīšana un kārtu
nevienlīdzība; autors centies detalizēti iztirzāt dažādus valsts funk-
kciju aspektus, kā arī daudzus ētiska, estētiska, ekonomiska u. tml.
rakstura jautājumus. Uz šā darba atzinumiem ir pamatojušies un
pamatojas dažādi ideālistiski uzskati.

Grāmata paredzēta studentiem, pasniedzējiem, kā arī tiem lasītā-
jiem, kuri interesējas par minētajiem jautājumiem.

P 10501—131
M802(11)—82 193.82.0302010000

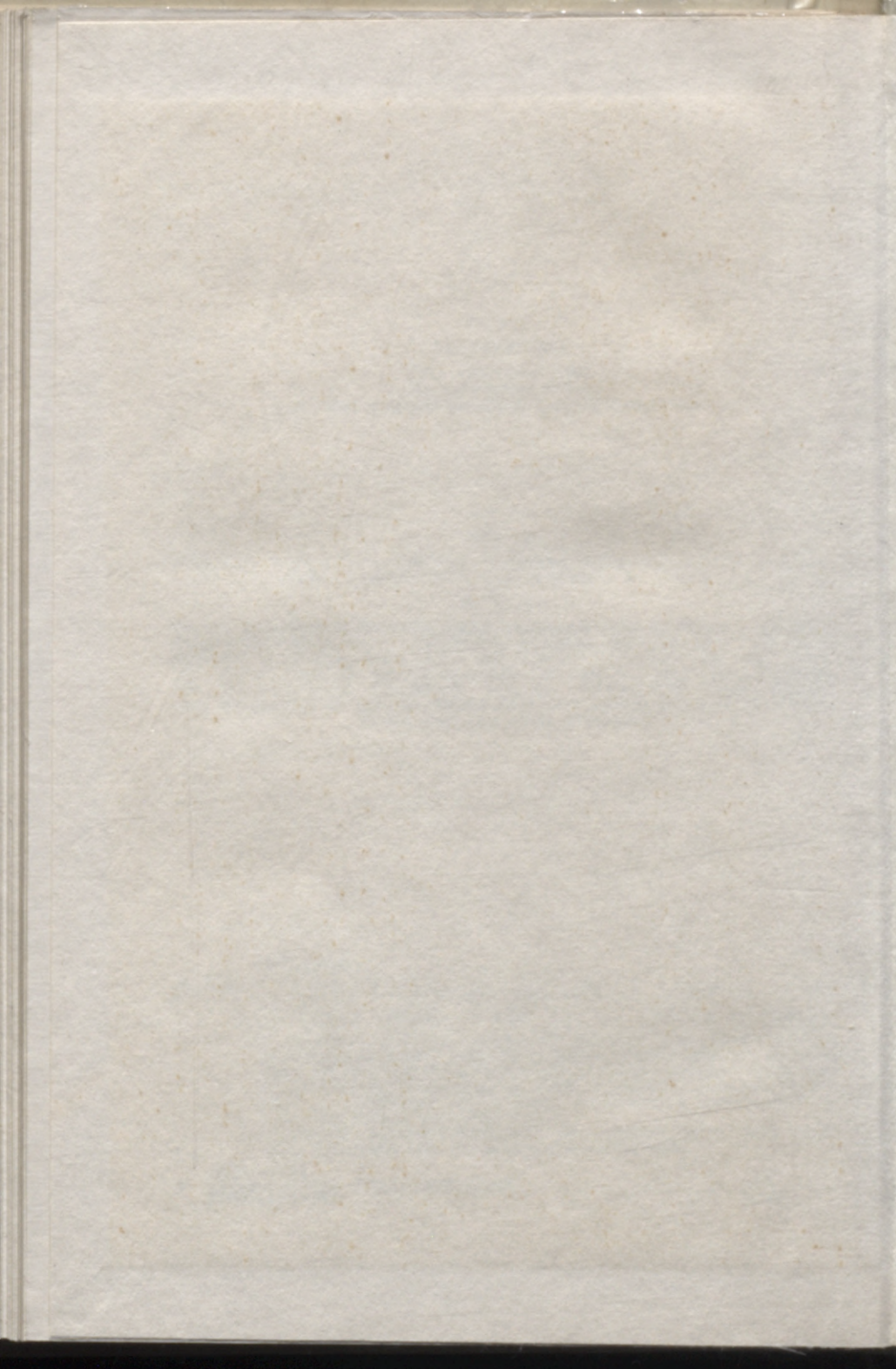
1 F
87.3

ogāne.

108^{1/2}.
uzsk.
Pasūt.
orkija
levnie-
Cīņa».

- R.:
S»).
inojis
kārtu
fun-
tml.
es un
asitā-

[0,40]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306055756

85 kap.